

**T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI**

**27. DÖNEMDE TÜRKİYE BÜYÜK MECLİSİ İÇİNDE
GRUBU BULUNAN SİYASİ PARTİLERİN PARTİ İÇİ
DEMOKRASİ YÖNÜNDEN İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Özgür AKSOY**

**Danışman
Prof. Dr. Haydar EFE**

Mayıs 2023, ERZİNCAN

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Özgür AKSOY

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Program Adı : Tezli Yüksek Lisans

Tez Başlığı : 27. Dönemde TBMM İçinde Gurubu Bulunan Partilerin Parti İçi Demokrasi Yönünden İncelenmesi

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 91 sayfalık kısmına ilişkin 29/05/2023 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: %19'dur.

Filtrelemeye **alıntılar dâhil** edilmiştir. Filtrelemede **yedi (7) kelimedenden daha az** örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 29/05/2023

Danışman: Prof. Dr. Haydar EFE

Öğrenci: Özgür AKSOY

KILAVUZA UYGUNLUK

“27. Dönemde TBMM İçinde Grubu Bulunan Siyasi Partilerin Parti İçi Demokrasi Yönünden İncelenmesi” başlıklı Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Özgür AKSOY

Danışman

Prof. Dr. Haydar EFE

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Prof. Dr. Haydar EFE danışmanlığında **Özgür AKSOY** tarafından hazırlanan “**27.Dönemde TBMM İçinde Grubu Bulunan Siyasi Partilerin Parti İçi Demokrasi Yönünden İncelenmesi**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı’nda **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

29/05/2023

JÜRİ:

Danışman	: Prof. Dr. Haydar EFE	İmza
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Bayram KOCA	İmza
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Celal ORAL ÖZDEMİR	İmza

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun .... /.... /..... tarih ve.....sayılı kararı ile onaylanmıştır.

.../.../2023

Prof. Dr. Necdet TOZLU

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Siyasal partilerin işleyişleri, tüzükleri parti programları dikkate alınarak yapılan bu çalışmada partilerin demokratik açıdan sahip oldukları özellikler incelenmiştir. Parti kaynakları ve parti üyelerin sahip oldukları temel özellikler her siyasal partinin nasıl bir özellikte olduğunu bize göstermiştir. Toplumsal olarak zor bir dönemden geçtiğimiz son zamanlarda insanların demokrasi unsuruna olan inançlarının zedelenmiş olması hayata tutunma açısından yaşadığımız sıkıntılar bu çalışmanın yapılmasında etkili olmuştur.

Hayatta yaşadığım her şeyi bana sağlayan ve iyi bir insan olmam için kendini feda eden yüreğimin en derininde olan sevgili merhum neneme, akademisyen olmak için bana inanan okumam için kendini feda eden ve beni yetiştiren anneanneme, desteğiyle yanımda olan eşime, hayattaki yoğunlaşma merkezim olan Defne’me ve bu yolda her zaman desteğini esirgemeyen değerli hocam Sayın Prof. Dr. Haydar Efe’ye, sayın jüri üyelerine teşekkür ederim.

Özgür AKSOY, Erzincan, 2023

27. DÖNEMDE TBMM İÇİNDE GRUBU BULUNAN SİYASİ PARTİLERİN PARTİ İÇİ DEMOKRASİ YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

Özgür AKSOY

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Mayıs 2023

Danışman: Prof. Dr. Haydar EFE

ÖZET

Demokratik hayatın vazgeçilmez bir unsurları olan siyasi partilerin önemli bir bölümü genellikle daha yüksek bir demokrasi standardı getirme iddiasında bulunsalar da çoğu zaman kendi içlerinde bile parti içi demokrasiyi kurumsallaştıramamaktadırlar.

Ancak, Türkiye’deki tüm partiler için parti içi demokrasi yönünden bütüncül bir söylemde bulunmak mümkün değildir. Zira bazı partiler bu konuda önemli bir mesafe alırken diğerleri Siyasal Partiler Kanunu’ndaki asgari ölçütleri yerine getirmekle yetinmektedirler. Bu nedenle, Türk siyasal hayatında önemli roller oynayan, TBMM’de grubu bulunan beş partinin parti içi demokrasi konusuna yönelik yaklaşımlarını ortaya koymayı amaçlayan bu tez çalışmasında TBMM’nin 27. Döneminde grubu bulunan AKP, CHP, HDP, MHP ve İYİ Parti’nin parti içi demokrasi ilkesine parti programlarında, tüzüklerinde, seçim bildirgelerinde, söylemlerinde ve uygulamalarında ne kadar yer verildiği ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Siyasi Parti, Demokrasi, Parti İçi Demokrasi

**EXAMING THE POLITICAL PARTIES THAT HAVE A GROUP IN THE
TURKISH GRAND NATIONAL ASSEMBLY IN THE 27TH PERIOD IN TERMS
OF INTRA-PARTY DEMOCRACY**

Özgür AKSOY

Erzincan Binali Yıldırım University

Graduate School of Social Sciences

Master's Thesis, May 2023

Supervisor: Prof. Dr. Haydar EFE

ABSTRACT

Although a significant part of political parties, which are indispensable elements of democratic life, usually claim to bring a higher standard of democracy, they often fail to institutionalize intra-party democracy even within themselves.

It is not possible to make a holistic discourse for all parties in Turkey in terms of intra-party democracy. Because, while some parties have made significant progress in this regard, others are contented with meeting the minimum criteria in the Law on Political Parties.

For this reason, in this thesis study, which aims to reveal the approaches of the five parties that play an important role in Turkish political life and have groups in the Grand National Assembly of Turkey, towards the issue of intra-party democracy, AKP, CHP, HDP, MHP and IYI Party's party democracy in the 27th term of the Parliament. It is analyzed how much they include the principle in their party programs, bylaws, election manifestos, discourses and practices.

Keywords: Political Party, Democracy, Intra-Party Democracy.

İÇİNDEKİLER

27. DÖNEMDE TBMM İÇİNDE GRUBU BULUNAN SİYASİ PARTİLERİN PARTİ İÇİ DEMOKRASİ YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI.....	ii
KILAVUZA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	iv
ÖN SÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASİ PARTİLERİN PARTİ İÇİNDEKİ DEMOKRASİ UNSURLARINA YÖNELİK TEMEL KAVRAMLAR

1.1. Siyasi Parti Kavramına Bakış	4
1.1.1. Siyasal Partilerin Ortaya Çıkması, Tanımlanması ve Hukuksallığı.....	4
1.2. Siyasi Partilerin Görevlerinin Ele Alınması	5
1.3. Demokrasi Kavramına Bir Bakış.....	7
1.4. Demokrasi Türlerinin İncelenmesi	8
1.4.1. Doğrudan Demokrasi	8
1.4.2. Temsili Demokrasi Nedir?	8
1.4.3. Yarı Temsili Demokrasi ve Yarı Doğrudan Demokrasinin Esasları.....	9
1.4.4. Klasik (Çoğulcu) Demokrasinin Açıklanması	9
1.4.5. Mutlak (Çoğunlukçu) Demokrasinin Açıklanması	10

1.5. Siyasi Parti Türlerinin İncelenmesi	10
1.5.1. Klasik Sınıflandırmalar	10
1.5.1.1. Kadro Partileri-Kitle Partileri	10
1.5.1.2. Bireysel Temsil Partileri- Birleştirici (Entegrasyon) Partiler	11
1.5.1.3. Anayasal Partiler- Devrimci Partiler	11
1.5.1.4. Sağ Partiler- Sol Partiler	12
1.5.2. Modern Sınıflandırmalar	12
1.5.2.1. Elit Temelli Partiler	12
1.5.2.2. Kitle Temelli Partiler	12
1.5.2.3. Etnik Kökenli Partiler	13
1.5.2.4. Seçim Odaklı Partiler	13
1.6. Siyasal Partilerin Demokrasi Kavramına Bakışı	14
1.6.1. Siyasal Partilerdeki Demokrasinin Önemi Ele Alma	15
1.6.2. Siyasal Partilerin Parti İçi Demokrasilerini Etkileyen Yapıları	16
1.6.2.1. Çevresel Faktörlere Bakış	16
1.6.2.1.1. Siyasal Kültür	16
1.6.2.1.2. Sosyo-Ekonomik Yapının İncelenmesi	17
1.6.2.1.3. Siyasal Partilerin Yönetimsel ve Bürokratik Yapıları	18
1.6.2.1.4. Siyasal Partilerin Toplumsal Örgütlenme ve Baskı Grupları Üzerindeki Etkisi	19
1.6.2.2. Parti İçi Faktörler	20
1.6.2.2.1. Siyasal Parti Örgütlerinin Yapısının İncelenmesi	20
1.6.2.2.2. Partilerin Siyasal Aday Belirleme Yöntemlerinin Açıklanması ...	21
1.6.2.2.3. Siyasal Partilerin Parti İçindeki Disiplin Yapısı	22

1.6.2.2.4. Siyasi Partilerin Devlet Yardımları ve Mali Denetimlerinin İncelenmesi	23
1.7. Türkiye’de Siyasi Partilerin Demokrasi Yönünden Tarihi Gelişimi	24

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE PARTİ İÇİ DEMOKRASİYE YÖNELİK PROBLEMLER

2.1. Siyasi Partilerin Parti İçindeki Demokratik Unsurlara Dayalı Hukuksal Problemleri ..	29
2.1.1. Siyasal Partilerin Örgütlenmelerinde Yaşanan Problemlerin İncelenmesi	29
2.1.2. Siyasi Partilerin Merkez Teşkilatı pozisyonunda Değerlendirilmesi.....	30
2.1.3. Siyasi Partilerin Mahallî (Yerel) Teşkilatlar Pozisyonunda Değerlendirilmesi	32
2.1.4. Siyasal Partilerin Meclis Grupları Pozisyonunda Değerlendirilmesi	34
2.2. Siyasi Partilerin Parti İçİ Seçimlerine Yönelik Sorunları.....	35
2.2.1. Siyasi Parti Üyelerinin Pasif Seçim Hakkının Sınırlandırılması	36
2.2.2. Siyasal Partilerin Parti İçindeki Yapılarının Oluşması Açısından Seçim Sisteminin Ele Alınması.....	37
2.3. Siyasi Parti Üyelerinin Hukuksal Sorunlarının Ele Alınması	38
2.3.1. Siyasi Partilere Üye Olma Özgürlüğünün İncelenmesi	39
2.3.2. Siyasi Partilere Üye Olma Yönteminin Ele Alınması.....	40
2.3.3. Siyasi Parti Üyelerinin Aidat Ödeme Yükümlülüğünün Açıklanması	42
2.4. Siyasi Partilerin Disiplin Yargısına Yönelik Problemleri	42
2.5. Milletvekili Adaylarını Belirleme Yöntemlerine Yönelik Problemler.....	44
2.6. Siyasi Partilerin Yargısal Denetim Alanına Yönelik Problemler.....	45
2.6.1. Anayasa Mahkemesi Tarafından Uygulanan Denetimlerin İşlevsizliği	46
2.6.2. Siyasi Partilerin Kongre Kararlarının ve Seçimlerinin Hukuksal Problemlerinin İncelenmesi	49

2.7. Siyasi Partilerin Finanse Edilmesine Yönelik Problemler	50
2.8. Siyasi Partilerin Seçim Yöntemlerine Yönelik Problemler	51
2.9. Siyasal Seviyede Yaşanan Problemler	52
2.9.1. Siyasal Kültür Unsuru	52
2.9.2. Siyasi Partilerin Demokrasi ve Kültür Bilinci Unsuru.....	53
2.9.3. Siyasi Partilerde Siyasal Yozlaşma Unsuru	54
2.10. Türkiye’deki Siyasal Partilerin Yapısal Problemleri.....	55
2.11. Siyasal Partilerde Parti İçindeki Demokrasiyi Yükseltmek İçin Yapılması Gerekenler	56
2.10.1. Düşünce ve Kültürel Bazda Yapılması Gerekenler	56
2.10.2. Hukuki Durumda Ele Alınması Gerekenler	57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TBMM İÇİNDE GRUBU BULUNAN SİYASİ PARTİLERİN PARTİ İÇİ DEMOKRASİ YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

3.1. Parti Üyeliğinin Kazanılması	58
3.2 Siyasi Parti Organlarının veya Delegelerinin Seçim Şekline Bakış	60
3.3. Siyasi Parti Meclisi, Siyasi Parti Merkez Karar ve Yönetim Kurulu ve Merkez Yönetim Kurullarının İncelenmesi	61
3.4. Aday Belirleme Yöntemi.....	62
3.5. Siyasi Partilerin Olağanüstü Kongre Toplantılarının Açıklanması	64
3.6. Siyasi Parti Kurultay ve Büyük Kongrelerinin Doğal Üyeleri	65
3.7. Siyasi Partilerin Genel Başkan Adaylığını Belirleme	66
3.8. Siyasal Partilerden İhraç Nedenleri	67
3.9. Siyasi Partilerin Merkez Yönetim ve Yürütme Kurulunun İncelenmesi.....	68

3.10. Siyasi Partilerin Parti İçindeki Demokrasi Hakem Kurulları	69
3.11. Parti Adayı Olarak Seçilmiş Üyelerin Yeniden Aday Olması	70
SONUÇ	71
KAYNAKÇA.....	79
ÖZ GEÇMİŞ	82

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
AKP	: Adalet Kalkınma Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
HDP	: Halkların Demokratik Partisi
SPK	: Siyasi Parti Kanunu
DMK	:Devlet Memurları Kanunu
M.	: Madde
AYM	: Anayasa Mahkemesi
AY.	: Anayasa
RG.	: Resmi Gazete
PM	:Parlamento

GİRİŞ

2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nda (SPK) ‘‘anayasa ve kanunlara uygun olarak cumhurbaşkanlığı, milletvekili ve mahalli idareler seçimleri yoluyla tüzük ve programlarında belirlenen görüşleri doğrultusunda çalışmaları ve açık propagandaları ile milli iradenin oluşmasını sağlayarak demokratik devlet ve toplum düzeni içinde ülkenin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşması amacını güden ve ülke çapında faaliyet göstermek üzere teşkilatlanmış tüzel kişiliğe sahip kuruluşlar’’ (Siyasi Partiler Kanunu, m.3) olarak tanımlanan siyasi partiler, demokratik ülkelerde demokrasinin sağlıklı işlemesinde çok önemli bir rol oynayan ve siyasal hayatın vazgeçilmez kurumlarıdır. Siyasi partilerin söz konusu rollerini layıkıyla yerine getirebilmeleri için demokrasi ilkelerini kendi içlerinde hayata geçirmeleri temel önemde bir konudur.

Demokratik bir tüzüğe sahip olmaları ve karar alma süreçlerinin tümünde demokratik ilke ve kurallara göre hareket etmeleri ülkede demokratik bir yönetim kurma iddiasıyla ortaya çıkan siyasi partiler kendi içlerinde demokratik ilkeleri hayata geçirmemiş olmaları ülkede demokratik bir yönetim kurma iddiasıyla ters düşmektedir. Bu nedenle, parti içinde demokratik kurumların işletilmesi parti içi demokrasinin tam olarak uygulanması olmazsa olmazlardandır. T.C. Anayasasının 69.m.'nin ‘‘*siyasi partilerin parti içi çalışmaları ve kararları demokrasi esaslarına aykırı olamaz*’’ hükmü çerçevesinde siyasi partilerin, işleyişinde demokratik ilkelerin gözetilmesini zorunlu kılmaktadır. (1982 Anayasası,m.69).Ayrıca SPK'nın 4. maddesine göre demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları olan siyasi partilerin kuruluşu, organların seçimi, işleyişi, faaliyetleri ve kararları Anayasada nitelikleri belirtilen demokrasi esaslarına aykırı olamaz ifadesi de 69. maddeyi destekler niteliktedir (Siyasi Partiler Kanunu, m.4).

Bir ülkede siyasi partilerin kendi iç düzenleri ve işleyişleri de, sadece ulusal anlamda bir demokratik rejimin tesis edilmesi açısından değil; ayrıca, üyelerinin de siyasal katılımlarının ve özgürlüklerinin bir gereği olarak demokratik esaslara uygun bir şekilde belirlenmiş olması gerekmektedir. Zira parti içi demokrasilerin süjelerini hem partilerin örgütleri hem de üyeleri birlikte meydana getirir. Dolayısıyla parti içi demokrasi kavramını, üyeler açısından partilere karşı ileri sürülmüş olan bir hak talebi niteliğinde kabul etmek mümkündür. Bu anlamda partiler nazarında demokratik kuralların işletilmesi

anlamına gelen parti içi demokrasi, günümüz siyasi partiler hukukunun en önemli konularından biri haline gelmiştir.

Parti içi demokrasi çeşitli parti birimleri arasında ve tüm parti üyeleri arasında demokratik niteliklere uygun düşünme, ifade etme ve serbest oy ilkesinin hâkim olabilmesidir. Parti birimleri ve partiye üye olanlar partinin kurallarına bağlıdır. Partinin sağlamış olduğu kurallar partideki üyelerin özgürlüklerini etkilememektedir (Teksoy, 2010 s.2). Parti içi demokrasi unsuru demokrasi ile ilişkili birçok unsuru bünyesinde barındırır. Siyasal partilerde demokratik bir durumdan söz edebilmek için toplumun farklı kesimlerini bir arada toplamak gerekir. Düşünce, oy ve özgür ortamın sağlanması siyasi partilerde parti içi demokrasinin sağlanmasına etki etmektedir. Parti içi demokrasi görev alanları belirlemede seçim unsuru göz ardı etmeyen bir yapıda olmalıdır. Parti içi demokrasinin olması toplumun her kesiminin temsil edilmesi ve demokrasinin temsilini güçlendiren dinamik bir yapının varlığını temsil etmektedir. Parti içi demokrasi unsurlarının gerçekleşmemiş olması demokrasinin sekteye uğramasına yol açmaktadır.

Bir ülkede siyasal partilerin kendi iç düzenleri ve işleyişleri de, sadece ulusal anlamda bir demokratik rejimin tesis edilmesi açısından değil; ayrıca, üyelerinin de siyasal katılımlarının ve özgürlüklerinin bir gereği olarak demokratik esaslara uygun bir şekilde belirlenmiş olması gerekmektedir. Zira parti içi demokrasilerin sükutlerini hem partilerin örgütleri hem de üyeleri birlikte meydana getirir. Dolayısıyla parti içi demokrasi kavramını, üyeler açısından partilere karşı ileri sürülmüş olan bir hak talebi niteliğinde kabul etmek mümkündür. Bu anlamda partiler nazarında demokratik kuralların işletilmesi anlamına gelen parti içi demokrasi, günümüz siyasi partiler hukukunun en önemli konularından biri haline gelmiştir.

Ancak parti içi demokrasi açısından tüm partileri bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirmek yanıltıcı olabilir. Zira bu yönden parti içi demokrasi konusunu önemseyen ve bu konuda ilerleme kat eden partiler varken diğer yandan parti içi demokrasi konusunda düzenlemeleri SPK'nın ön gördüğü çerçeve ile sınırlı tutan partilerde mevcuttur (Yavaşca, 2022b). Bu yüzden bu tezin genel amacı Türkiye'deki partiler arasındaki farklılıkları demokratik açıdan ele almaktır.

Bu çalışmada, 27.Dönemde TBMM’de grubu bulunan siyasi partilerin parti içi demokrasi yönünden tüzük, program ve diğer belgeleriyle birlikte söylem ve eylemleri incelenmektedir.

Çalışma, parti programlarının, parti tüzüğünün, parti bildirgelerinin belgesel tarama yöntemi ile incelenmesi ile oluşturulmuştur.

Bu doğrultuda, öncelikle, ilk bölümde parti içi demokrasiye ilişkin temel kavramlar ortaya konulmuştur. Bu bölümde siyasi partilerin tanımı, ortaya çıkması, hukuki niteliği hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra demokrasi kavramına giriş yapılarak demokrasi türleri hakkında bilgi verilmiştir. Bu bağlamda siyasi partiler ve demokrasinin açıklanmasından sonra siyasi partilerin demokratik uygulamalarını etkileyen unsurlar, disiplin sorunları ve siyasi partilerin demokratik yönden tarihsel gelişimi incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Türkiye’de parti içi demokrasiye ilişkin hukuki ve siyasi sorunlar ele alınmıştır. Hukuki problemler ile kastedilmiş olan Anayasa içerisinde 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu içerisinde, partilerin tüzükleri ile yönetmeliklerinde yer almış olan ve Türkiye’de siyasal partilerin iç düzenleri ve işleyişlerinin demokratik prensiplere uygunluğunu olumsuz bir biçimde etkileyen kurallar olarak kabul edilebilir. Bu doğrultuda, Türkiye’de yer alan partilerin örgütlenmelerine, parti için seçimlerine, üyelik hukukuna, disiplin yargılanmalarına, milletvekilliği adaylığının tespiti usullerine, parti içi demokrasi ilkelerini gerçekleştirebilmek adına yapılan yargısal denetimler alanına, siyasi partilerin finansmanlarına ve seçim sistemlerine ilişkin olarak meydana gelen hukuki sorunlar ele alınmıştır. Hukuki problemler tespit edildikten sonra, siyasal düzeyde karşılaşılmış olan ve Türkiye’de partilerin iç düzenleri ve işleyişlerinin demokratik usullere uygunluğuna engel olan problemler ele alınacaktır. Özellikle, Türkiye’de toplumun demokratik kültür düzeyi, siyasi yozlaşmalar, partilerin yapısal problemleri ve seçmenlerin parti içi demokrasi ilkelerine vermiş oldukları önemlerde değerlendirilmektedir.

Araştırmanın son bölümünde 27. dönemde TBMM içerisinde grubu olan AKP, CHP, MHP, İYİ Parti ve HDP partisinin tüzükleri referans alınarak parti içi demokrasi uygulamaları değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASİ PARTİLERİN PARTİ İÇİNDEKİ DEMOKRASİ

UNSURLARINA YÖNELİK TEMEL KAVRAMLAR

1.1. Siyasi Parti Kavramına Bakış

1.1.1. Siyasal Partilerin Ortaya Çıkması, Tanımlanması ve Hukuksallığı

Siyasi partilerin doğuşunu modernleşmenin bir sonucu olarak kabul etmek mümkündür. Zira modernleşme, kültürün laikleşmesi, para ve pazar ekonomisine geçiş, ulaşım ve haberleşme alanında yaşanan gelişmeler, kırdan kente göç sonucu oluşan kentleşme, eğitim düzeyinin artması gibi çeşitli yönleriyle modern siyasal partilerin doğup gelişmesine zemin hazırlar. Yine, modernleşmenin bir diğer yönü olan sosyal mobilizasyon, toplumda siyasallaşmayı etkiler ve siyasal katılmayı artırır. Artan bu siyasal katılımlar ise, siyasi partilerin doğup gelişmesi için uygun bir ortamın oluşması anlamına gelmektedir (Özbudun, 1974, s.21). Öte yandan, mutlak monarşilerin gerilemesini millet meclislerinin ve siyasal partilerin doğuşunda da önemli bir rolü olmuştur.

Siyasal partiler 19. yüzyılda ortaya çıkmakla birlikte, pozitif hukukun düzenleme alanına ancak yakın zamanlarda alınmışlardır. Bu dönemde siyasal partilerin hukukça düzenlenmesinde çeşitli alternatifler söz konusu olmuştur. Siyasal partiler ya hiçbir özel düzenlemeye tabi tutulmadan dernekler ve benzeri özel hukuk tüzel kişileri ile aynı hukuksal çerçeve içinde mütalaa edilmiş ya da anayasa ve özel bir kanunla düzenlenmek suretiyle kendilerine özgü bir anayasal statüye bağlanmıştır. Siyasal hayatın bir gereği olarak ortaya çıkan siyasal partiler, genel hükümlere tabi olmuşlardır (Kapani, 1989, s. 164).

Siyasal partilerin uzun süreler hukukun düzenleme alanı dışarısında tutulması liberal devlet anlayışının bir sonucu olarak da yorumlanmaktadır. Liberal devlet kadroları

içerisinde ortaya çıkmış olan kurumların işleyebilmesi adına siyasal partilerin varlığı gerekli olmakla birlikte, iki nedenden ötürü hukukun düzenleme dışında bırakılmıştır. Bunlar ise, bireycilik ve parlamentonun üstünlüğüdür (Teziç, 1976, s. 312).

Çağımızda son derece önemli bir rol oynayan ve günümüz siyasal rejimlerinin en önemli unsurlarından olan siyasal partilerin nasıl tanımlanacağı büyük bir önem taşımaktadır. Bir yandan siyasal partilerin doğuşundan önce görülen ve iktidar mücadelesi yapan klik, hizip vb. gruplaşmalardan; öte yandan, modern siyasal sistemlerde önemli rol oynayan menfaat ve baskı gruplarından, siyasal partilerin nasıl ayrılacağı problemi söz konusudur (Erdoğan, 1996, s. 211).

Siyasal partilerle demokrasi arasındaki yalın ilişki açık olmakla birlikte, siyasal örgütlenmelerin sadece demokratik sistemlerde değil, bütün siyasal sistemlerde olduğu gerçeği göz önüne alınmak suretiyle, siyasal partinin fonksiyonel bakımdan tanımlanması gerekmektedir. Bu anlamda siyasi partiler için *“halkın desteğini sağlamak suretiyle iktidarın kontrolünü ele geçirmeye çalışan, sürekli ve istikrarlı bir örgüte sahip siyasal topluluklar”* tanımlanması yapmak mümkündür (Özbudun, 1974, s. 4).

Bu tanımlamada dikkat çeken önemli unsurlar ise, siyasi iktidarlara ele geçirebilmek ya da hiç değilse onu paylaşabilmek amacı ile bunu gerçekleştirmek için halkın desteğini sağlamak, sürekli ve istikrarlı bir örgüte sahip olmak ve bütün bunları bir program dâhilinde yapmaktır.

İktidarı ele geçirmek bütün siyasi partilerin ortak amaçları arasında yer almaktadır. Bunun içinde öncelikli olarak halkın desteğini alması gerekmektedir. Halkın desteğini almak doğrudan seçimle gerçekleşir. Bu nedenle tek partili, ihtilalci partiler bu tanımın dışında kalmaktadır. Halkın desteğini almadan iktidara gelmek hiçbir zaman olağan ve normal bir durum olarak görülmemektedir. Bu bağlamda halkın siyasal katılma unsuru oldukça önemlidir. Siyasi partiler geçici kurumlar değildir. Belirli bir amaç doğrultusunda ve ülke genelinde örgütlenen partilerdir (Özbudun, 1974, s. 5).

1.2. Siyasi Partilerin Görevlerinin Ele Alınması

Ülkeler arasında meydana gelen kültürel, ideolojik, sosyal ve ekonomik farklılıklar beraberinde bazı uygulamalarda farklılıkları getirmekle birlikte, bu ülkeler farklı siyasal rejimlere sahip bulunsalar dahi, siyasal partilerin temel işlevleri benzerdir. Siyasi partilerin kurulmasında belirli amaçlar vardır. Bu nedenle bu amaca yönelik hizmet

ederler. Ayrıca bu amaçları gerçekleştirdiklerinde toplum ile siyasi iktidar arasında aracılık rolünü daha etkin bir şekilde oynayabilirler (Öz, 1996, s. 9).

Bununla birlikte seçimlerde partilerin ön plana geçmesi, adayların kişisel niteliklerinin ve güçlerinin ikinci plana itilmesine neden olmaktadır. Ayrıca, seçilenlerin partilerin egemenliğı altına girmeleri, ulusun temsilcisi olarak hareket serbestilerini kaybetmelerine de yol açmaktadır. Bunlardan dolayı, halk ile iktidar arasındaki aracılık görevi bireysel olmaktan çıkarak partiler tarafından yerine getirilir olmuştur. Bu noktada, partilerin işlevlerini başlıca dört grupta toplayabilmek mümkündür (Gözübüyük, 1995, s. 68). Bunlar, s.

- Siyasal görüşlerin ve çıkarların bağdaştırılması ve temsil edilmesi,
- Siyasi kadroların devşirilebilmesi,
- İktidarın kullanılabilmesi ve denetim altına alınabilmesi,
- Siyasi anlamdaki sosyalleşme olarak kabul edilebilir.

Siyasal partilerin olmadığı bir toplumda, siyasal kararların alınması oldukça zordur. Çünkü birbirinden bağımsız ve farklı görüşlere sahip kişiler süreci yönetmeye çalışacaktır. Siyasal partiler, bu kişisel eğilimlere yön vermek ve açıklık kazandırmak bakımından önemli bir işlevi yerine getirmektedirler. Diğer taraftan partiler, belli görüşlerin süreklilik kazanmasına katkıda bulunur.

Kamuoyunun değişken ve kararsız olmasını azaltıcı bir rol üstlenirler. Dolayısıyla partiler, benzer görüşleri birbirleriyle kaynaştırmak bireysel farklılıkları azaltıp törpülemek suretiyle, ayırıcı ve bölücü değil, birleştirici bir fonksiyon görürler (Özbudun, 1974, s. 93).

Siyasi partiler, seçimler vasıtası ile iktidarları ele geçirebilmek amaçlarını taşıyan oluşumlar olduklarına göre, genel olarak tek bir sosyal menfaatin temsil edilmesi ile yetinemeyeceklerdir. Bunun aksine özellikle oy potansiyellerini en yüksek seviyeye çıkarabilmek hedefi ile farklı çıkar gruplarına da hitap etmeye çalışacaklardır. Dolayısıyla, parti politikasının saptanması, bu grupların menfaat ve isteklerinin parti tarafından birleştirilip bağdaştırılmasını gerektirir. Bu şekilde partiler, toplum içerisinde birçok menfaati birkaç ana siyasi alternatif biçimine dönüştürerek bir siyasal temsili yani seçmenin, seçimler yolu ile hükümet politikalarını etkileyebilmesini mümkün kılmış olurlar (Özbudun, 1974, s. 93).

Öte yandan, siyasal partilerin başlıca fonksiyonlarından birisini, devletin yönetim makamlarının, siyasal elit mevkilerin doldurulması oluşturur. Partili tüm modern siyasi sistemler içerisinde, politik kadrolar ve liderler, genel olarak partilerin içerisinde çıkmaktadırlar. Siyasal partilerin var olmadığı veya zayıf ve köksüz olmuş olduğu ülkelerde, liderler geleneksel elit tabakadan ya da kolluk kuvvetleri içerisinde çıkarlar. Marksist rejimlerde iktidarın yolu mutlaka partiden geçmektedir. Çoğulcu demokrasilerde de parlamento üyeleri, bakanlar, başbakanlar ve devlet başkanları büyük çoğunlukla partilerden çıkarlar. Bu bakımdan siyasal partilere hem liderlerin hem de politik kadroların devşirildikleri ve yetiştirildikleri ocaklar gözüyle bakılabilir (Kapani, 1989, s. 166).

Bununla birlikte siyasal partiler, iktidar oldukları zaman, devletin siyasal karar organlarında da önemli bir rol oynarlar. Bu roller genel olarak yönetme olarak ifade edilmektedir (Kapani, 1989, s. 167). İktidarı ele geçiremeyen partiler ise, iktidarı denetleme, muhalefet etme görevini üstlenir.

Ayrıca siyasal partilerin, birçok bireyi siyasal katılmaya yöneltme ve siyasal sistemler ile hem güçlü hem de sürekli bir ilişkiye sokmak gibi bir işlevi de vardır. Siyasal *sosyalleşme* olarak tanımlanacak bu işlev, aile, okul, kitle haberleşme araçları gibi yapılar açısından önem teşkil etmektedir (Erdoğan, 1996, s. 16).

1.3. Demokrasi Kavramına Bir Bakış

Günümüzün en gözde ve popüler kavramlarından biri hiç şüphesiz ki demokrasidir. Demokrasi kavramının yaklaşık olarak 2000 yıla yakın uzun bir geçmişe sahip olmasına rağmen kavramın tarihi oldukça inişli ve çıkışlıdır. Nitekim demokrasi olgusunun çok eski dönemlere kadar uzanması ve uygulanmaya çalışılmasında orta çağ bir dönüm noktası olmuş ve bu dönem de etkisini ciddi oranda kaybetmiştir. Demokrasi olgusunun yeniden gündeme gelmesinde özellikle aydınlanma dönemi etkili olmuştur (Lijphart, 1986, s.25).

Demokrasi en genel ifadeyle tanımlanacak olursa, “halkın çoğunluk tarafından yönetilmesidir” (Lijphart, 1986, s.26). Fakat demokrasi daha geniş bir terim anlamına sahiptir. Bu nedenle dar anlamda tanımlamak yeterli değildir. Bu anlamda siyasal sistemler içerisinde yer alan temel siyasal karar organlarının, oyların genel esasa dayandığı serbest seçimler ile meydana gelmesi, serbest bir şekilde örgütlenen siyasal partiler içerisinde eşit

şartlarda götürülen iktidar yarışları ve bütün vatandaşların temel haklarının ve özgürlüklerinin tanınmış ve hukuksal teminat altına alınmış olması, demokrasinin genel kabul gören asgari unsurlarıdır. Bu unsurların niteliğine göre de demokrasi kavramını çeşitli sınıflandırmalara tabi tutmak mümkündür.

1.4. Demokrasi Türlerinin İncelenmesi

Literatürde çok çeşitli demokrasi türlerinden bahsedilmektedir. En genel haliyle beş çeşit demokrasi bilimsel yaklaşımlarda yer almaktadır. Demokrasinin birden fazla türü bulunmaktadır. Bunlar aşağıda ayrıntıları ile açıklanmıştır (Saray, 1999, s. 1).

1.4.1. Doğrudan Demokrasi

Doğrudan demokraside kararlar, çoğunluk esasına ya da oybirliğine göre, doğrudan doğruya halk tarafından alınır. Demokratik sistemler içerisinde en ideal olanı halkların egemenliğini doğrudan kendisi tarafından kullandığı doğrudan demokrasidir. Doğrudan demokrasi içerisinde alınacak tüm siyasi kararlar, temsilcilere gerek olmadan halkın bizzat kendisinden almaktadır. Sonuç olarak demokrasi halkın doğrudan kendi aldığı kararlar doğrultusunda yönetilmesi olarak ifade edilebilir (Mert, 2018, s. 70).

Yapılan tanımlamalardan hareketle demokrasi olgusunun karşılığı doğrudan demokrasi ve nüfus çoğunluğu gibi farklı nedenlerden kaynaklı uygulanamadığı, buna ek olarak unutulmuş değerler doğrultusunda yerini alan temsili sistemler nedeni ile ütopyik alt kategorilere yerini bırakmıştır. Bu anlamda günümüzde doğrudan demokrasi kavramının tam anlamı ile uygulanamayacağını belirtmekte fayda vardır. Ancak demokrasi olgusu bazı ülkelerde kısmen de olsa uygulandığı söylenebilir. Bunun için ABD'nin New England eyaleti ve bazı İsviçre kantonlarında buna rastlayabiliriz (Mert, 2018, s. 70).

1.4.2. Temsili Demokrasi Nedir?

Yurttaşların aynı siyasi haklarını kişisel olarak doğrudan doğruya değil de, kendi seçtikleri ve kendilerine karşı sorumlu olan temsilciler aracılığı ile kullandıkları yönetim şekli temsili demokrasidir. Temsili demokrasi bugün dünyada uygulanan en yaygın demokrasi türüdür. Bu uygulamada halk parlamentoda yasaları yapacak temsilcileri ve hükümeti seçer. Bugün temsili demokrasilerde temsil anlayışı değişmiştir. Temsil edebilmede hukuki ve siyasal temsil etmenin yerini sosyolojik temsil anlayışı almıştır. İnsanlar parti iradeleri yerine adaylara ve parti programlarına oy vermektedirler (Çam,

1984, s. 168). Temsili demokraside herkesin aynı yerde ve aynı zamanda buluşmasını ve siyasal bir tartışmanın aynı anda farklı şekillerde yapılmasını sağlayacak bir yapının mevcut olmadığının ortaya çıkması sorgulanabilir (Arblaster, 1991, s.24) Schmitt'e göre bu mevcut nedenler mümkün değildir. Her konu herkesi aynı noktada etkilemez. Her ayrıntının ifade edilmesi mümkün değildir (Shmitt, 2010, s.52)

1.4.3. Yarı Temsili Demokrasi ve Yarı Doğrudan Demokrasinin Esasları

Bu demokrasi türünde halk bir yasama organı seçer ve yasaların yapılmasına katkı sağlarlar. Yarı doğrudan demokrasilerde halka tanınan yetkilerin başında referandum yani halk oylaması gelmektedir. Referandumda meclis tarafından kabul edilen yasanın yürürlüğe girmesi için halkında kabul etmesi gerekmektedir. Bu demokrasi türünde halka tanınan bir diğer yetki de halk girişimidir. Bu sayede halk belirlediği yasa metinleri ya da çıkartılmasını istedikleri yasaları parlamentoya sunmaktadır. Ayrıca yarı doğrudan demokrasi türünde halk vetosu bulunmaktadır. Halk vetosu en genel hali ile ifade edilecek olursa yasalara karşı halkın itiraz etmesidir (Gözler, 2006, s. 120). Yarı doğrudan demokrasi sisteminde halk yasama faaliyetlerinde doğrudan katılamamaktadır. İzleyici konumundadır.

Yarı doğrudan demokrasi türünde halk seçmiş olduklarını farklı yollarla denetleyerek faaliyetlerini inceleyebilmektedir. Bunu yapabilmek için dilekçe hakkı, yürütme organının yasamayı feshetmesi gibi uygulamalar bulunmaktadır. Dilekçe hakkıyla birlikte vatandaşlar hem bireysel hem de kamusal isteklerini ya da şikâyetlerini yasama organına bildirebilmektedir. Böylelikle belirli konularda yasama organını etkileyebilirler. Yürüme organının yasamayı feshetmesiye daha çok ortaya çıkan siyasi bir sorun sonucunda başbakanın alacağı kararlar doğrultusunda vatandaşın bu konudaki görüşünü anlayabilmek adına seçimleri yenilemesidir. Bu durum sonucunda vatandaş hem hükümeti hem de hükümetin aldığı kararları etkileme imkânı bulunmaktadır (Demir, 1998, s. 14).

1.4.4. Klasik (Çoğulcu) Demokrasinin Açıklanması

Klasik (çoğulcu) demokrasi, yönetebilme hakkının çoğunluğu elinde tutan siyasal iktidara bırakıldığı ancak mutlak hâkimiyetleri kabul etmeyen, azınlık içerisinde kalan yurttaşların da haklarını kabul eden bir demokrasi çeşididir. Klasik demokrasi içerisinde, toplum içinde farklı düşüncelerin de varlıklarına izin verilir. Çoğulcu demokrasi genel

olarak farklı yönetim sistemlerine kolaylıkla uyum sağlayabilir. Bunlar başkanlık sistemi, meclis hükümeti ya da parlamenter sistem olarak sıralanabilir (Tanilli, 2001, s. 40).

1.4.5. Mutlak (Çoğunlukçu) Demokrasinin Açıklanması

Bu demokrasi türünün temelinde halkın çoğunluğun iradesi doğrultusunda yönetilmesi anlayışı yer almaktadır. Bu durumun en olağan sonucu da çoğunluğun yönetimde söz sahibi olması azınlığın ise muhalefet yapmasıdır. Mutlak demokrasinin felsefesine göre, çoğunluğun olduğu yapılarda irade hiçbir zaman hata yapmaz. Bunun nedeni de her zaman genel irade olarak kamunun iyiliğinin düşünülmesidir (Küçük, 2015, s. 15).

1.5. Siyasi Parti Türlerinin İncelenmesi

Literatüre bakıldığında siyasi partilerin geçmişten günümüze kadar geçen süre içerisinde farklı şekillerde sınıflandırıldıkları tespit edilmiştir. Buna göre siyasi partiler klasik ve modern sınıflandırılmaya tabi tutuldukları söylenebilir.

1.5.1. Klasik Sınıflandırmalar

Heywood (2007) çalışmasında siyasi partileri aşağıdaki gibi sınıflandırmıştır.

- Kadro partileri-Kitle partileri,
- Bireysel temsil partileri-Bileştirici partiler,
- Anayasal partiler-Devrimci partiler,
- Sağ partiler-Sol partilerdir.

1.5.1.1. Kadro Partileri-Kitle Partileri

Kadro ve kitle partileri kavramı günümüzde literatürde sıklıkla kullanılmaktadır. Bu kavramı ilk olarak ortaya atan Duverger olarak bilinmektedir. Siyasi partilere ilişkin olarak yapılan bu ayrımın temelinde parti üyeliği yer almaktadır. Bu nedenle Duverger iki parti tipinin gerçek büyüklüklerine göre değil daha çok yapılarına göre şekillendiğini savunmaktadır.

Kadro partilerinde siyasi kampanyaların sürdürülmesinde seçkinler etkin rol üstlenmektedir. Bu seçkinler içerisinde adaya destek olabilecek nüfuzlu kişiler aynı zamanda seçmenlere yön verecek kişilerden oluşmaktadır. Bu seçkinler sadece seçim sürecinde adayları desteklemenin yanında ekonomik olarak da katkıda

bulunabilmektedir. Kadro partilerinde esas şey niteliklidir. Kadro partilerinde üye söz konusu değildir. Kadro partilerinde siyasi parti içerisinde etkin olabilmenin özel bir anlamı bulunmaktadır. Bu da bireyin yeteneklerine dayanmaktadır (Duverger, 1974, s. 106-108).

Kitle partilerinin kadro partilerinden en ayırıcı özelliği halka hitap etmeleri olarak bilinmektedir. Bu partiler seçim süreçlerinde daha demokratik finansmanlar elde ederek seçmenlerle buluşmaya çalışır. Bu nedenle seçim sürecinde farklı kişilerden elde edecekleri gelirleri paylaştırarak faaliyetlerini sürdürme çabası içerisindeydir. Kitle partileri ayrıca üyelerinden aldıkları aidatlar ile kapitalist baskılardan kurtulmayı arzular. Bu açıdan değerlendirildiğinde kitle partilerinde üyelik oldukça önemli bir konuma sahiptir. Nitelikten ziyade nicelik ön planda tutulmaktadır (Duverger, 1974, s. 106-107).

1.5.1.2. Bireysel Temsil Partileri- Birleştirici (Entegrasyon) Partiler

İlk olarak Neumann tarafından yapılan bu sınırlandırmaya göre bireysel temsili partiler daha çok sınırlı bir siyasi alana ve sınırlı bir katılım derecesine sahip toplumlarla görülmektedir. Bu bağlamda seçim dönemleri aralıklarında partilerin faaliyetleri çok yoktur. Üyelik faaliyetleri de oylamayla sınırlı tutulmuştur. Bu partilerin en temel işlevi ise kendi vicdanlarına karşı sorumlu olan temsilcilerin seçilmesini sağlamaktır (Neumann, 1956, s. 404).

Birleştirici partiler ise daha çok kalıcı bir çevrenin kapsamında ele alınmaktadır. Bu partiler sadece seçim dönemlerinde değil her dönemde seçmenle irtibat halindedir. Birleştirici partiler sürekli aidat ödeyen üyelerden oluşmaktadır. Bu nedenle üyeler siyasi partiyi günlük hayatın her alanında etkin olabilmesi için çaba harcar (Neumann, 1956, s. 404).

1.5.1.3. Anayasal Partiler- Devrimci Partiler

Anayasal partiler temel anlamda diğer partilerin sahip oldukları hak ve gerekliliklere saygı duyarlar ve bunları kabul ederler. Bu nedenle anayasal partiler belirli sınırlar ve kurallar dâhilinde faaliyet göstermektedir. Anayasal partiler seçim rekabetinin kurallarını benimsemektedir. Liberal demokrasi bilincinin geliştiği ortamlarda bu parti tipleri daha çok ön plana çıkmaktadır.

Devrimci partiler daha çok anayasa karşıtıdır. Bu nedenle sağ kanat ve sol kanat partileri olarak bilinmektedir. Bu partiler iktidarı ele geçirdikten sonra anayasal yapıyı kaldırmayı hedefler. Ayrıca iktidarı ele geçirdikten sonra diğer partiler üzerinde baskı kurarak devlet tekelinde kalıcı bir ilişkiyi inşa etmeye çalışırlar. Komünist, faşist, milliyetçi gibi rejimler altında kurulan siyasi partiler devrimci partilere örnek olarak gösterilebilir (Heywood, 2007, s. 360).

1.5.1.4. Sağ Partiler- Sol Partiler

Siyasi partilerin sağ ve sol parti olarak sınıflandırılması temel olarak ideolojiye dayandırılmaktadır. İlerlemeci ya da Komünist özellikler taşıyan partiler daha çok Sol partiler olarak ifade edilirken bu partiler sosyal reform ve topyekûn ekonomik dönüşüm şeklinde karakterize edilmektedir. Sağ partiler ise daha çok muhafazakâr ve faşist özellikleri bünyesinde barındırmaktadır. Sağ partiler mevcut düzeni korumak ve devamlılık için çaba harcarlar (Heywood, 2007, s. 361).

1.5.2. Modern Sınıflandırmalar

Literatüre bakıldığında siyasi partilere ilişkin yapılan modern sınıflandırmalar aşağıdaki gibidir.

- Elit temelli partiler,
- Kitle temelli partiler,
- Etnik kökenli partiler,
- Seçim odaklı partiler,
- Hareket partilerdir.

1.5.2.1. Elit Temelli Partiler

Bu partiler daha çok kurumsal yapıları bulunan ve belirli bir alandaki yerleşik elitler ve ilgili kişiler arasındaki ilişkilere dayanan siyasi partilerdir. Bu yapıdaki partiler için ideolojiden bahsedilmez. Elit temelli partiler daha çok Geleneksel Yerel Seçim Partiler ve Klientalist partiler olarak ikiye ayrılmaktadır (Çelebi ve Gezici, 2022, s. 26).

1.5.2.2.Kitle Temelli Partiler

Bu partiler daha çok Avrupa ülkelerinde işçi sınıfının siyasi mücadelesi sonrasında ortaya çıkmıştır. Örgütsel yapılarına bakıldığında sadece seçim süreçlerinde

değil seçim aralarında geçen zamanlarda bile aktif bir şekilde faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu partilerde üyeler sürekli olarak aidat ödeyerek finansal gelir elde etme çabasıdadır. Kitle temelli partiler aynı zamanda sosyal hayatı çeşitlendirmeye ve geliştirmeye çalışırlar. Bu partilerde farklı ideolojiler baskın olarak kendisini gösterebilir (Çelebi ve Gezici, 2022, s. 27).

1.5.2.3. Etnik Kökenli Partiler

Etnik kökenli partilerde kapsamlı ve ayrıntılı bir örgütlenme söz konusu değildir. Bu partileri diğerlerinden ayıran en temel özellik politika ve seçim mantığıdır. Bu açıdan ele alındığında etnik kökenli partilerin bütün toplumu düşünen dönüştürücü bir politikaları bulunmamaktadır. Hedeflerinde belirli bir etnik grup bulunmaktadır. Etnik kökenli partiler Saf Etnik Partiler ve Kongre Partileri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Çelebi ve Gezici, 2022, s. 27).

1.5.2.4. Seçim Odaklı Partiler

Bu partilerin örgütlenmeleri zayıftır. Bunun yanı sıra seçim dönemlerinde bu partilerin en temel işlevi kampanya yürütmektir. Bunun için çeşitli faaliyetlerde bulunurlar. Seçim odaklı partiler seçim süreçlerinde farklı kampanya tekniklerinden yararlanarak seçmene ulaşmaya çalışır. Bu nedenle de profesyonellere seçim sürecinde oldukça fazla ihtiyaçları vardır. Seçim odaklı partiler Toplayıcı Partiler, Program Odaklı Partiler ve Kişi Odaklı Partiler olmak üzere üçe ayrılmaktadır (Çelebi ve Gezici, 2022, s. 27).

1.5.2.5. Hareket Partileri

Bu partiler genel olarak toplumsal hareketler doğrultusunda şekillenen bir koalisyon olarak tanımlanabilir. Bu nedenle parti rekabet alanında daha çok toplumsal hareketlerin örgütsel ve stratejik hedeflerini uygulamaya çalışmaktadır. Bu partilerde üyeliğin resmi bir tanımı bulunmamaktadır. Partinin gerçekleştirmiş olduğu herhangi bir faaliyete gelen herkes katılım hakkını kullanabilir ve üye olarak nitelendirilir. Bu partilerin yoğun ve resmi bir örgütlenme yapıları bulunmaktadır. Ücretli profesyonellerin oluşturduğu kadroya ve fiziksel bir iletişim alt yapısına sahip değildirler (Kitschelt, 2006, s. 280).

1.6. Siyasal Partilerin Demokrasi Kavramına Bakışı

Partilerin uzun soluklu bir siyaset geçmişine sahip olabilmeleri ve iktidara gelebilmeleri için öncelikli olarak demokratik bir yapıya sahip olması gerekmektedir. Bunun içinde öncelikli olarak siyasi partilerin demokrasi olgusunu tam olarak özümsemesi ve buna bağlı iç ve dış eylemlerde bulunması gerekmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde demokrasi bir siyasi partinin varlığını koruyabilmesi için en önemli araçların başında gelmektedir. Demokrasinin olmadığı bir siyasi parti günümüzde çok fazla varlık gösteremez ve bu durum hem kendisine hem de demokrasiye ciddi zararlar verebilir. Çağımızda en önemli yönetim anlayışı olan demokrasiden uzak bir siyasi parti anlayışının benimsenmesi hem ona bağlı olarak gelişim gösteren insan haklarına ve özgürlüklerine de ters düşecek bir niteliğe bürünebilir (Yanık, 2013, s.102-103). Bu nedenle siyasi partiler için demokrasi olmazsa olmaz bir olgudur.

Bu anlamda parti içi demokrasi kavramı partinin iç işlerinde demokrasinin uygulanması olarak tanımlanmaktadır (Yanık, 2013, s.103). Parti içi işler demokrasiye uygun olarak gerçekleşmemesi durumunda demokrasiden yoksun bir yönetim anlayışı benimsenir ve siyasi partiler seçmen tarafından benimsenemez.

Parti içi demokrasi kavramı, geniş anlamda siyasal partilerin örgüt içlerindeki düzenlerinin demokrasinin esaslarına uygun bir şekilde hukuki düzenlemeler sayesinde sınırlarının çizilmesi, parti içlerindeki oligarşi eğilimlerinin ve baskıların ortadan kaldırılmasını, demokratik örgüt yapılarının kurulmasını, lider, teşkilat, organlar ve adayların demokratik usuller ile belirlenebilmesini ve karar mekanizmalarının en düşükten başlayarak zirveye kadar oluşturulması sürecini ifade etmektedir (Tuncak, 1996, s. 52).

Dolayısıyla parti içi demokrasi kavramı, demokrasi ile bağlantısı olan birçok konuyu bünyesi içerisinde bulunduran bir kavramdır. Siyasi partilerde demokratik bir yapının var olduğundan söz edebilmek için parti örgütlerinin değişik kesimler arasında ve parti ile bağlantıları olan birey ve bireyler arasında demokrasinin olmazsa olmazı olan düşünceler, oy ve konuşma özgürlüklerinin sağlanması ve bu şekilde farklı düşünce ve söylevlerin hayat alanı bulması gerekmektedir (Yanık, 2013, s.104).

1.6.1. Siyasal Partilerdeki Demokrasinin Önemi Ele Alma

Siyasi partilerin önemli işlevlerinden biri de hiç şüphesiz topluma öncülük edebilmesi ve çoğulcu demokrasileri yaşama geçirebilmesidir. Fakat bu durum ancak parti içlerinde demokratik yapılanmaların mevcudiyetleriyle mümkün olabilecektir. Yani ülkede uygulanması ve yayılması istenen demokrasi kavramının ilk önce siyasi partilerin içlerinde benimsenmesi ve uygulanması gerekmektedir. Zira kendi bünyelerinde demokrasi kavramını içselleştirememiş bir yapı içinden, demokrasinin temel değerlerinden kabul edilen insan haklarının, temel hak ve özgürlüklerin gelişebilmesi mümkün gözükmemektedir. Bu doğrultuda demokrasilerin yerleşebilmesi, siyasal partilerin fonksiyonel biçimlere dönüşmesi, milli idarelerin parlamentolara tam anlamı ile yansması ve demokratik örgüt yapılarının içerisinde tartışma ortamlarının meydana getirilerek, çoğunluk esasına dayanan, geniş katılıma sahip siyasi kararların alınması, adaletli, eşit ve özgür seçimler ile lider, teşkilat ve adayların belirlenmesi demokratik uygulamalar doğrultusunda mümkündür (Tuncay, 1996, s.51).

Parti içi demokrasiyle birlikte toplumsal kültürde bu durumdan etkilenecek demokratik rejimlerin desteklenmesini sağlayacaktır. Sonuç olarak parti içi demokrasi ile birlikte aslında toplum yararı ön plana çıkacak ve vatandaşların demokrasiden en üst seviyede yararlanmaları sağlanacaktır (Tuncay, 1996, s.53). Sonuç olarak parti içi demokrasiyle birlikte toplumda demokrasi anlayışı daha çok pekişecektir.

Demokrasiyi içselleştiren ve bunu partinin her alanına yayan siyasi partiler demokrasinin gelişimine doğrudan katkı sağlayacağı söylenebilir. Çünkü siyasi partiler sadece iktidarı ele geçirmek amacıyla bencil davranışlarda bulunan ve toplum çıkarlarını gözetmeyen bir anlayışa sahip değillerdir. Siyasi partiler toplumun genelinin sorunlarına çözüm bulmak, halk ile devlet arasında köprü kurmak, siyasi kadroları genişleterek halkın yararına faaliyetlerde bulunmak, halkı eğitmek ve siyasi açıdan sosyalleşmesini sağlamak için demokrasinin bütün unsurlarından yararlanmak zorundadır. Bu nedenle siyasi partiler öncelikli olarak demokrasiyi özümsemeli ve yaptıkları icraat ile bunu göstermelidir (Ekizceleroğlu, 2008, s. 66). Aksi halde gerçekliğini kaybeder ve iktidara gelmeyi başaramazlar.

Parti içi demokrasi aynı zamanda iktidar konumunda bulunan siyasi parti açısından oldukça önemlidir. Çünkü iktidar partisi ülke yönetimi için geliştireceği

politikalarda karar alma süreçlerinde demokrasiye önem vermesi gerekmektedir. Çünkü iktidar partisi aldığı kararı yürürlüğe koyabilmek için öncelikli olarak mecliste çoğunluğun oyunu alması gerekmektedir. Bu nedenle parti içi demokrasiye uygun olarak alınan kararlar alt kademelerden üs kademelere kadar her konumda etkin bir şekilde varlık göstermeli ve karar alma süreçlerinde demokratik kanallar tercih edilmelidir. Bu sayede ülke yönetiminde sadece bir kişinin ya da grubun yönetmesi engellenecektir. Bu durumda aslında demokrasinin bir bakıma kısıtlayıcı ve denetleyici bir güce sahip olduğunu göstermektedir (Tuncay, 1996, s.198). Parti içi demokrasinin egemen olması özel çıkarların geri plana atılmasına ve diyalog ya da uzlaşma gibi insancıl unsurların daha çok ön plana çıkmasına katkı sağlamaktadır.

1.6.2. Siyasi Partilerin Parti İçi Demokrasilerini Etkileyen Yapıları

Siyasi partilerin içinde, parti içi demokrasilerin oluşturulabilmesi ve sağlıklı bir biçimde işleyebilmesi adına birçok unsur bulunmaktadır. Bu bağlamda parti içi demokrasinin olup olmadığı bu unsurlara bağlı olarak gözlemlenebilir. Partinin bu unsurlara bağlılık düzeyi arttıkça demokrasinin de bununla paralel bir şekilde geliştiği ve demokratik yapılanmanın sürdüğü söylenebilir. Aksi durumda ise parti içerisinde oligarşik eylemler ortaya çıkabilir. Araştırma kapsamında parti içi demokrasinin oluşumunda, gelişiminde ve uygulanmasında etkili olan faktörler çevresel ve içsel faktörler olarak incelenmiştir.

1.6.2.1. Çevresel Faktörlere Bakış

1.6.2.1.1. Siyasal Kültür

En genel anlamı ile kültür, uzun bir zaman dilimi içerisinde uygulanmak sureti ile geçmişten ve bireylerin herhangi bir yargılama süzgecinden geçirilmeden kabul ettikleri her türlü duygu, düşünce, inanç gibi toplumsal değerler olarak ifade edilebilir (Turan, 2002, s.13). Kültür alt bileşenleri bulunan genel bir kavramdır. Araştırma kapsamında kültürün siyasi boyutu olan siyasi kültür olgusu incelenecektir. Siyasi kültür daha çok toplumların genel kültürleri ve siyasi düşünceleri ile ilişkilidir.

Parti içi demokrasiyi etkileyen siyasi kültür aynı zamanda demokrasi kavramıyla iç içe geçmiş durumdadır. Çünkü siyasi kültür temelde toplum içerisinde var olan bireylerin, grupların sergilediği siyasi duruş, siyasi pratikler ve siyasi partilere olan tutum

ve inançları ile ilgilenmektedir. Bu nedenle siyasi kültür aslında toplum içerisinde var olan davranış kalıplarının bünyesinde barındırmaktadır (Heywood, 2010, s. 22).

Toplum için önemli bir unsur olan siyasi kültür temel de siyasal sistem ve süreçlerin yönetilmesi noktasında iki önemli işlevi bulunmaktadır. Bunlardan ilki bireylerin sahip oldukları inanç ve davranışların standartlaşması sonucunda sürecin işleyişini kolaylaştıran bir durum olarak belirtilirken bir diğeri de diğeri de mevcut sistem içerisinde var olan siyasal sistemin benimsenerek içselleştirilmesi sonucunda siyasetin devamlılığını sağlamak olarak belirtilmektedir. Bu işlevler sayesinde modern toplumlarda var olan siyasal düzene ilişkin ortak değerlerin oluşturulması ve toplumsal ideolojinin doğru bir şekilde oluşmasına katkı sağlamaktadır (Turan, 1986, s. 34).

1.6.2.1.2. Sosyo-Ekonomik Yapının İncelenmesi

Demokrasi olgusu aynı zamanda sosyo-ekonomik yapıyla da doğrudan ilişkili bir kavramdır. Kavramlar arasındaki ilişki çok boyutlu ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Çünkü her siyasal düzen farklı sosyo-ekonomik yapıya etki etmekte ve farklı zamanlarda ortaya çıkabilmektedir. Örnek verilecek olursa monarşinin egemen olduğu toplumlarda sosyo-ekonomik yapı merkeziyetçi bir anlayışa sahipken demokrasinin gelişmesiyle birlik serbest piyasa ilkesi benimsenmiş ve liberalizme yöneliş başlamıştır. Sosyo-ekonomik açıdan kalkınabilen toplumlar daha çok demokratik bir yapılanmayı benimsemektedir. Çünkü siyasal katılıma önem verirler. Aynı zamanda gelişmemiş toplumlarda ise durum tam tersidir. Otoriter ve totaliter eğilim daha çok göze çarpmaktadır (Tuncay, 1996, s. 97).

Toplumsal sistem içerisinde sosyo-ekonomik yapı neredeyse birçok alanla bağlantılıdır. Toplum için önemli bir örgüt olan siyasi partiler ve parti içi demokrasi içinde kompleks bir ilişkiye sahiptir. Sosyo-ekonomik yapının gelişmesi bireylerin gelir düzeylerini artırmakta, onların ekonomik özgürlüğünü kazanmasına katkı sağlamakta ve devlete olan güveni artırmaktadır. Bu gelişmeler parti içi demokrasinin de gelişmesine katkı sağlayacaktır. Ekonomik açıdan kalkınan toplumların eğitim düzeyleri de gelişecek bu da parti içi işlerliğin daha çok gelişmesine katkı sağlayacaktır (Tuncay, 1996, s. 104). Buradan da anlaşılacağı üzere parti içi demokrasinin gelişmesinde toplumların ekonomik ve sosyal açıdan kalkınmaları gerekmektedir.

Siyasi partiler açısından sosyo-ekonomik unsurlar ele alındığında dikkat çeken bir diğer husus da partilerin mali durumlarıdır. Çünkü siyaset pahalı bir uğraş olarak bilinmektedir. Siyasi partilerin örgütlenme süreçleri, seçime hazırlanmaları, bireylerin adaylık süreçleri gibi unsurlar temelde mali kaynaklarla ilişkilidir. Bu nedenle demokratik işlerliği bulunan siyasi partilerde mali kaynaklar etkili ve verimli kullanılır. Siyasi partilerin mali açıdan bağımsız olmaları bir gereklilik arz etmektedir (Yanık, 2013, s. 119).

1.6.2.1.3. Siyasal Partilerin Yönetimsel ve Bürokratik Yapıları

Demokratik sistemler için yönetsel yapı ve bürokrasinin ayrı bir önemi bulunmaktadır. Bunun en temel nedeni de modern demokrasi anlayışı içerisinde yönetsel yapı ve bürokrasinin kurumsallaşmasından kaynaklıdır (Yanık, 2013, s. 130). Sonuç olarak kurumsallaşma bürokrasiyi ortaya çıkarmaktadır.

Bürokrasi olgusu tanımlanacak olursa kamu görevini üstlenen bireylerin doğrudan siyasi karar verme süreçlerine katılmadığı ancak bu kararların hayata geçirilmesi için gerekli politika ve uygulamaları gerçekleştirmek amacıyla atanan kişilerin oluşturduğu bir yapı olarak tanımlanmaktadır (Demir, 1998, s. 1).

657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'na göre,

Devlet memurları siyasi partiye üye olamazlar, herhangi bir siyasi parti, kişi veya zümrenin yararını veya zararını hedef tutan bir davranışta bulunamazlar; görevlerini yerine getirirlerken dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep gibi ayırım yapamazlar; hiçbir şekilde siyasi ve ideolojik amaçlı beyanda ve eylemde bulunamazlar ve bu eylemlere katılamazlar (DMK, m.7/1).

Yukarıda yer alan bilgiler doğrultusunda kamu görevlisi sıfatıyla çalışan bireyler iktidara ne kadar yakın olursa olsunlar aslında yasalara uygun olarak iş ve işlemleri gerçekleştirmesi gerekmektedir. Ancak günümüzde iktidara ters düşme korkusu ve buna bağlı olarak da bulunduğu makamı kaybetme korkusu gibi nedenlerden dolayı çoğu bürokrat iktidara itaat etmek zorunda kalmaktadır. Bu durumda demokratikleşmenin yavaşlamasına hatta zayıflamasına neden olabilmektedir. Bu durum sadece devlet ortamlarında değil aynı zamanda siyasi partilerde de görülebilmektedir. Aslında siyasi partilerin bürokratik bir yapıda olmaması gerekir. Çünkü siyasi partiler fikirlerin özgürce açıklandığı yapılara sahiptir.

1.6.2.1.4. Siyasi Partilerin Toplumsal Örgütlenme ve Baskı Grupları Üzerindeki Etkisi

Toplum içerisinde iyi örgütlenmiş STK'lar her zaman demokratik bir sistemin gerekliliği olarak karşımıza çıkmaktadır. STK'lar gönüllü kuruluşlardır. Bu nedenle STK'lar kendi istekleri doğrultusunda kurulan destekçilerine sahip çıkmakla ve onların çıkarlarını korumakla yükümlüdür. STK'lar aynı zamanda devlet ile özel alan arasındaki köprüyü kuran sosyal bir oluşum olarak da tanımlanabilir (Özbudun, 1974, s. 151).

STK'lar siyasi parti, dernek, sendika, meslek kuruluşu, vakıf gibi niteliklere sahip olabilir. Bu nedenle STK denildiğinde akla belirli örgütler gelmemeli ve toplumsal baskı oluşturacak güce sahip olan ve kuruluşlar bu kapsamda değerlendirilebilir. Ancak siyasi partiler bulundukları yapı gereği diğer STK'lardan ayrılmaktadır. Çünkü siyasi partiler farklı gruplar tarafından baskı altına alınabilmektedir (Ekizceleroğlu, 2008, s. 94).

Baskı grupları demokrasinin işlerliği açısından ele alındığında tıpkı siyasi partiler gibi olması gereken bir yapılanma olarak kabul edilmektedir. Çünkü siyasi parti ve baskı grupları birbirlerini tamamlayan gruplar olarak görülmektedir. Baskı grupları farklılaşan toplumsal ihtiyaçları iletmede köprü görevini üstlenmektedir. Bu nedenle baskı gruplarından çıkan farklı görüş ve düşüncelerin dile getirilmesi siyasi açıdan denge görevi olarak değerlendirilmektedir (Çam, 1984, s. 205).

STK'lar günümüzde oldukça önemli bir konuma sahiptir. Çünkü STK'lar arasında yer alan sendikalar devlet ve halk arasındaki iletişimi kuran kurumlardır. Öyle ki en çok üyeye sahip olan sendika hükümetle maaş görüşmeleri yapma konusunda yetkilendirilmiştir. Bu yetki sendikalar açısından oldukça önemlidir. Ayrıca sendikalar aracılığı ile siyasi partiler yakın ilişki kurarak kendi üyeleri arasında milletvekili çıkartılması için baskı yapabilir yakınlarına kontenjan ayrılmasını isteyebilir. Bu açıdan değerlendirildiğinde baskı grubu üyelerinin zamanla siyasi parti üyesi haline gelmesi ya da temsilci olması parti içi demokrasiye farklı açılardan katkı sağlayabilir (Ekizceleroğlu, 2008, s. 96).

1.6.2.2. Parti İçi Faktörler

1.6.2.2.1. Siyasi Parti Örgütlerinin Yapısının İncelenmesi

Siyasi partiler için örgütlenme, belirli bir amacı gerçekleştirmek için bir araya gelen ve siyasi partilerin işlevsellik kazanmasına olanak sağlayan bir yapıyı temsil etmektedir. Örgütlenme aynı zamanda parti içi demokrasi içinde önemli bir unsurdur ve parti içi demokrasinin gelişimine olumlu yönde katkı sağlayan bir durumdur. Siyasi partilerin en temel amacı iktidara gelmek ve ülkeyi kendi politikaları yönetmektir. Bu amacı gerçekleştirebilmek içinde siyasi partilerin faaliyet gösterdikleri ülke de birçok yerde örgütlenmesi gerekmektedir. Örgütlenme ile siyasi partiler kendi duygu ve düşüncelerini seçmenlere daha rahat aktarabilmektedir (Berberoğlu, 1997, s. 34).

Seçmen ile doğru bir şekilde iletişim kurabilmek ve siyasi partinin misyon ve vizyonunu doğru bir şekilde aktarabilmek için hem merkezi hem de mahalli olarak örgütlenmesi gerekmektedir. Bu sayede siyasi partiler gerçekleştirecekleri faaliyetlerin genel çerçevesini çizerler ve üyeler arasındaki dayanışma artırılmaya çalışılır. Örgüt içerisinde dikey ve yatay örgütsel ilişkiler şekillenerek parti çalışma düzeni ve disiplini sağlanır (Berberoğlu, 1997, s. 36). Bu nedenle siyasi partilerin merkezi ve mahalli olarak örgütlenmesi iktidara erişim için önemli bir basamak olarak ifade edilebilir.

Parti içi organlar ve bireyler arasındaki bağıllık ilişkisi aynı zamanda parti içi demokrasi içinde önemli görülmektedir. Özellikle dikey bağlantıların egemen olduğu partilerde merkezîyetçi bir örgütlenme yapısının hâkim olduğu söylenebilir. Buna bağılı olarak da katı kurallar, düsturlar ve söylemler ön plana çıkar. Bu durumda parti içi demokrasinin geri plana itilmesine ve adem-i merkezîyetçi bir anlayışın benimsenmesine neden olur (Duverger, 1993, s. 86). Siyasi partilerde yatay işleyiş geliştiğinde ise demokratik yapılanmalar kendisine daha kolay yer bulacak ve katı kurallar yerini işbirliğine ve katılıma bırakacaktır. Bu sayede parti içerisinde herkes duygu ve düşüncelerini doğrudan aktaracak ve bunların önemli olduğu düşüncesine sahip olacaktır. Bu da parti içi demokrasinin gelişmesine doğrudan katkı sağlayacaktır (Duverger, 1992, s. 88).

Siyasi partilerin örgütlenme süreçlerinde yatay bağlantıların geliştirilmesi aynı zamanda yerele yetki aktarımını sağlamakta ve geliştirmektedir. Bu da halkın siyasi

alanla ilişki kurmasına ve siyasette söz sahibi olmasına olanak sağlamaktadır (Berberoğlu, 1997, s. 34).

1.6.2.2.2. Partilerin Siyasal Aday Belirleme Yöntemlerinin Açıklanması

Herhangi bir sistem demokratik olarak ifade edilecekse öncelikli olarak demokrasiyi kendi içerisinde özümsemesi gerekmektedir. Bu durum seçmenin siyasi partiye oy vermesine, partiyi kabullenmesine ve katılımının artmasına katkı sağlayacaktır. Bu nedenle demokrasi halka rağmen değil halk ile birlikte ilerlemeyi etkin kılacaktır. Bu kapsamda demokrasi ile ilişkili olan en önemli bileşenlerden birisi de seçim süreçleridir.

Seçim sadece seçmenlerin oy sandıklarına giderek oy kullandıkları aktif katılım değildir. Bu nedenle seçim ilk olarak siyasi partilerin belirledikleri adaylarla işlerlik kazanmaktadır. Siyasi partiler için aday; temsilci olmak isteyen ve ülkeler bazında belirlenen şartları taşıyan kişilere denilmektedir. Bu tanımdan hareketle bir adayın belirlenmesi için ülkelerin getirmiş olduğu sınırlamaları taşıyıp taşımadıklarına bakılması gerekmektedir. Söz konusu şartları taşıyan her birey siyasi parti tarafından aday olarak değerlendirilebilir (İlgar, 2002, s. 116). Ancak aday belirleme süreci her parti de kendi iç tüzüğüne uygun olarak gerçekleşmektedir.

Parti içi demokrasinin belirlenmesinde ve işlerliğinin atfedilmesinde aday belirleme süreci oldukça önemlidir. Bu nedenle siyasi partilerin aday belirleme sürecinde uygulayacakları yöntemler partinin kendi içerisinde demokratik olup olmadığını ortaya koymaktadır (Yanık, 2013, s.154).

Aday belirleme sürecinin adaletli ve hakkaniyetli bir şekilde olması öncelikli olarak parti içi demokrasi ile ilişkilidir. Bu nedenle özellikle oligarşik sistem içerisine parti adayı olabilmek için adayların öncelikli olarak partinin liderine ya da üst yönetimine yakın olması gerekmektedir. Bunun en temel nedeni de seçim sonrasında eğer aday kazanırsa liderin dediklerini onaylamak ve ona karşı kendisini sorumlu hissetmesini sağlamaktır. Bu açıdan değerlendirildiğinde parti yönetiminin kendi kararı ile seçilen adayların demokrasi çerçevesinde değerlendirilmesi pek mümkün değildir. Çünkü parti lideri ve yönetim tarafından seçilen adaylar daha çok lidere ve yönetime hizmet etmek zorunda bırakılmaktadır. Bu da zamanla parti içi demokrasinin zarar görmesine ve siyasetin bu ekseninde yozlaşmasına neden olmaktadır (Yavuz, 2000, s. 296). Parti içi

demokrasiye uygun olmayacak yöntemlerle seçilen aday belirleme süreci siyasette ahlak, dürüstlük, liyakat ve yetenek gibi erdemlerin zarar görmesine de neden olabilmektedir.

Sonuç olarak aday belirleme sürecinde demokrasi vurgusunun yapılması öncelikli olarak parti içi demokrasinin gelişimi açısından önemlidir. Çünkü bu siyasi partiler iktidara geldiklerinde kendi iç organlarını nasıl yönetiyorsa devleti de o ekseninde yönetecektir. Bu bağlamda adayların belirlenme sürecinde oligarşik bir anlayıştan ziyade daha çok parti içi üyelerin kararları doğrultusunda bir aday belirleme sürecinin yaşanması gerekmektedir. Siyasi partilerin daha şeffaf ve sağlıklı bir yapıya kavuşabilmeleri için öncelikli olarak aday belirleme sürecinde demokratikleşmesi ve örnek olması gerekmektedir.

1.6.2.2.3. Siyasi Partilerin Parti İçindeki Disiplin Yapısı

Disiplin sadece siyasi partiler için değil bütün örgütler için gerekli olan bir durumdur. Disiplin kural olarak ele alındığında daha çok örgütün iç düzeni ile ilgilidir. Disiplinin amacı da örgütün çıkarları doğrultusunda hem üyeleri hem de grubu olumlu yönde geliştirmektir. Bu nedenle disiplin denildiğinde akla ceza ya da bastırıcı eylemler gelmemeli aksine yapıcı esaslara dayanan değerlerde akla gelmelidir. Toplum içerisinde benimsenen disiplin yönetimi demokratik eğilimler doğrultusunda gerçekleştirildiğinde gerçek bir demokratik yönetim anlayışı benimsenebilir.

Siyasal düzenin oluşturulması sürecinde demokrasinin benimsenmesi artık bir gereklilik haline gelmiştir. Bu nedenle hem siyasi partiler hem de baskı gruplarında demokrasinin ilkelerinin özümsemesi gerekmektedir. Günümüzde siyasi partilerin ortaya çıkmasıyla birlikte beraberinde parti disiplini kavramı da doğmuştur. Ancak bu kavram siyasi partilerde demokrasiye uygun olmayan içerik ve kararları bünyesinde barındırmaya başlamıştır. Çünkü siyasi partiler disiplin kararlarını alan parti lideri ya da merkez yürütme organın kararlarını sorgulamadan kabul eder duruma gelmiştir. Bu da parti içi demokrasinin zarar görmesine neden olmaktadır. Oysa her zaman parti liderinin görüşü doğru olmayabilir ve buna karşı gelen kişi ya da gruplar muhalif olarak algılanmamalıdır. Disiplin yönetiminde lider ve üst yönetimin kararlarının sorgulanmaması genel olarak parti içerisinde zıt görüş ve düşüncelerin engellenmesine yöneliktir. (Yanık, 2013, s. 63-64). Hâlbuki parti içi demokrasi bağlamında ele alınması gereken en önemli hususların başında parti içi disiplin algısı gelmektedir. Parti organları

ve kurullarının liderin düşüncesinden bağımsız hareket etmesi, liderin dediğinden ziyade partinin tüzüğüne uygun davranılması gerekmektedir. Aksi halde sadece liderin verdiği karar doğrultusunda disiplini sağlamaya çalışmak parti içi demokrasiye zarar vermektedir. Sonuç olarak parti disiplini sağlanırken her zaman hukuka göre hareket etmek gerekmektedir.

1.6.2.2.4. Siyasi Partilerin Devlet Yardımları ve Mali Denetimlerinin İncelenmesi

Siyasi partiler her zaman iktidara erişmek için çaba göstermektedir. Bu nedenle öncelikli amaçları iktidar olmaktır. Eğer iktidar olacak kadar oy alınmamışsa siyasi parti bu sefer iktidara muhalefet etme görevini üstlenerek bir nevi iktidarı denetlemektedir. Siyasi partiler bu görevlerini icra edebilmek adına ülke genelinde örgütlenmelidir. Bunu sağlayabilmek içinde bir takım harcamalar yapması gerekmektedir. Bu da partilerin gelir elde etmelerini bir zorunluluk haline getirmiştir. Böylece siyasi partilerin bir hesap düzeninin olması kaçınılmaz bir sonudur. Siyasi partilerin günümüzde en büyük gelir kaynağını devlet yardımıdır.

İçinde bulunduğumuz dönem itibarıyla siyasi partiler kendi bütçeleri ile siyasal sürece ve iktidara katılma arzusuyla hareket etmektedir. Bu nedenle seçim süreçlerinde siyasi partilerin rekabet edebilmesi için devlet tarafından bu gruplara maddi yardım sağlanmaktadır. Bu durum temel de siyasi partiler ile devlet arasında bir bağımlılık durumunun ortaya çıkmasına neden olmakta ve parti içi özgürlüğe ya da parti içi demokrasiye zarar verebilmektedir. Kanun koyucu böyle bir uygulamayla, siyasi parti çıkar gruplarına karşı özgürleştirirken diğer yandan da devlete karşı bağımlı hale gelmesine neden olmaktadır (Ekizceleroğlu, 2008, s. 124).

Siyasi partiler kendi faaliyetlerini yerine getirebilmek adına ya da mali sorunlarına çözüm üretebilmek için kamu olanaklarından yararlanabilmektedir. Bunun en temel nedeni de iktidar yarışında siyasi partilerin eşit bir şekilde mücadele etmesini sağlamaktır. Siyasi partilere yönelik yapılan mali yardımlar demokratik ülkelerde sıklıkla görülen bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasi partilere yapılan mali yardımlar aynı zamanda seçim masraflarının karşılanabilmesi içinde oldukça önemlidir. Buna karşılık devlet tarafından yapılan mali yardımlar belirli bir büyüklüğe sahip siyasi partiler için

önemli bir kaynak olarak görülürken küçük partiler için siyasi anlamda var olmalarına engel teşkil edebilmektedir (Aydın, 2005, s.235-236).

1.7. Türkiye’de Siyasi Partilerin Demokrasi Yönünden Tarihi Gelişimi

Siyasal partiler hukukunun temel sorunlarından biri olan parti içi demokrasi olgusunun tam olarak anlaşılabilmesi için tarihsel gelişiminin bilinmesi gerekir. Bu anlamda Türkiye’de parti içi demokrasi uygulamalarının Cumhuriyetin ilk yıllarından bu yana bir bütün olarak analiz edilmesi gerekmektedir.

Türkiye’de özellikle II. Meşrutiyet Dönemi’nin önemli siyasi gücü olan ve uzun süre iktidarda kalan İttihat ve Terakki Partisi, bu dönemde fiili bir tek parti rejimi kurmuş ve muhalefeti tamamen sindirmiştir. Neticede, ülke Birinci Dünya Savaşı’na girmiş ve gelişmeler sonunda yeni Cumhuriyet kurulmuştur (Öz, 1996, s. 15).

1923-1950 yılları arasındaki 27 yıllık dönemde kısa süreli çok partili sisteme geçiş çabasının uygulanmaya çalışıldığı söylenebilir. 1930 öncesi dönemde tek parti ile bir geçiş dönemi yaşanmış ve sonrasında toplumla devlet arasında köprü oluşturulabilmesi için çeşitli çalışmalar yapılmıştır (Duman, 2012, s. 301). Bu dönemde açılan halk evleri, halk odaları gibi örgütlenmeler doğrultusunda halkın devlet eliyle eğitilmesi hedeflenmiştir. Bu çalışmaların temelinde ise dönüşümün kurumsallaştırılma çabası yer almaktadır (Öz, 1996, s.16).

Parti içi demokrasinin temel koşullarından olan muhalefet bu dönemde belirli bir süreçte tasfiye edilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) gerek kendi içinde gerek dışında fiili olarak muhalefete olanak vermemiştir. 1923 seçimlerinde ikinci grubun tasfiyesi, Halk Fırkasının kurulması ve merkeziyetçi-hiyerarşik bir yapıya bürünmesi, Şeyh Said ayaklanması nedeniyle Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının (TCF) kapatılması, Takrir-i Sükûn Kanunu ile muhalif siyasilerin ve basın organlarının sindirilmesi, yeni devletin kuruluşunun ilk yıllarında tek parti yönetiminin muhalifleri tasfiye edişi sürecinin önemli aşamalarıdır (Öz, 1996, s.169).

CHP’nin 1927 kongresi ile yeni kabul edilen tüzük hükümleriyle, partinin ve dolayısıyla ülkenin yönetiminde tek söz sahibi organın parti riyaset divanı olduğu, parti kongrelerinin her yıl toplanmak yerine dört yılda bir toplanacağı ve mevcut genel başkanın bundan sonra CHP’nin değişmez genel başkanı olduğu kabul edilmiştir. Bu

değişiklikler partinin yönetimi ve yapısındaki merkeziyetçi, eğilimlerin giderek arttığını göstermesi açısından dikkat çekicidir (Eroğul, 1997, s. 9).

CHP'nin tek başına iktidarda olduğu cumhuriyetin ilk yıllarında bürokratik bir yönetim anlayışı hâkim olmuştur. Parti yönetiminin bu dönemdeki en belirgin politikası, parti örgütünü merkezden atananlarca yönetmek ve denetlemektir. Bütün bu olgular tek parti döneminde gelişmelerin parti içi demokrasinin aksi yönünde olduğunu göstermektedir (Eroğul, 1997, s. 11).

Parti içi demokrasi uygulaması konusunda 1939 ve 1943 yıllarında önemli gelişmeler olmuştur. 1939 seçimleri öncesinde diğer seçimlerden farklı olarak İsmet İnönü, 28 ilin ikinci seçmenleriyle görüşerek yeni milletvekili adayları ile ilgili düşüncelerini sormuştur. İnönü, daha sonra da Parti Divanı üyelerinin görüşlerine başvurarak adayları kamuoyuna açıklamıştır. 1943 yılında ise ilk defa çok adaylı seçimler yapılmıştır. Parti yönetiminin adayları belirleme yetkisini çoğulcu bir yaklaşımla kullanması parti içi demokrasi açısından dikkate değerdir (Eroğul, 1997, s. 23).

Özetle, CHP 1923-1950 yılları arasında çoğulculuğu sağlayamamış ve fiili bir tek parti tekeli kurmuştur. Dolayısıyla, çok partili yaşama geçişin dinamiklerinden biri de CHP içindeki demokrasiye aykırı uygulamalara gösterilen tepkiler olmuştur (Eroğul, 1997, s. 26).

Türkiye’de parti içi demokrasinin gelişimi çok partili hayata geçişle başlamıştır. Özellikle parti içi demokrasi sorunu ile CHP’den ayrılanlar Demokrat Parti’yi kurmuş ve kurulduğu dönem itibarıyla parti içi demokrasi en önemli olgu olarak görülmeye başlamıştır. Demokrat Partinin kurulmasıyla birlikte çok partili hayat başlamış ve bu durum doğal sonucu olarak da demokrasinin ilkeleri uygulanmaya çalışılmıştır. Fakat bu durum çok uzun sürmemiş ve parti içerisinde bir takım oligarşik eğilimler ön plana çıkmıştır. Parti içerisinde muhalif olarak adlandırılan bir kesim tutum ve davranışlarından kaynaklı partiden ihraç edilmiş ve uzaklaştırılmıştır. İhraç edilen kişiler bir araya gelerek Hürriyet Partisi ve Millet Partisini kurmuşlardır. DP’nin gerçekleştirdiği ikinci büyük kongrede ise aday belirleme süreci çok sorunlu bir şekilde gerçekleşmiştir (Araslı 1972, s. 151).

Demokrat Parti yönetimi, sonraki dönemlerde iktidar olmanın vermiş olduğu rehavet sebebi ile parti içi demokrasi konularında olumsuz tutum ve davranışlar içerisine

girmiştir. İktidarda bulunmuş olduğu dönemlerde, parti disiplin cezaları ve ihraçlar yolu ile parti örgütünü denetim altına almaya çalışmıştır. Bu bağlamda, 19 milletvekili için açılan soruşturma neticesinde 14 Ekim 1955'te bir defada 9 milletvekili partiden ihraç edilmiştir. Bunun üzerine, Demokrat Parti'nin dördüncü büyük kongresinin toplanacağı ertesi gün, ihraç edilmeyen, ancak soruşturmalarının derinleştirilmesine karar verilen 10 milletvekili partiden istifa etmiştir. Dördüncü büyük kongre bu sorunların gölgesinde sönük geçmiştir (Araslı 1972, s. 155).

“*Yeter söz milletin*” ifadesi ve demokrasi sloganları ile iktidara gelen Demokrat Parti'nin parti içi demokrasi konusundaki uygulamaları, söylemiyle uyuşmamaktaydı. Zira parti, git gide içeride ve dışarıda otoriteler bir yaklaşım sergileme yoluna gitmiştir. Demokrat Partinin aksine, bu dönemde demokrasi konularında muhalefet partileri daha duyarlı politikalar takip etmeye başlamıştır. Özellikle Cumhuriyet Halk Partisi, muhalefet görevini aldıktan sonra yurttaş ile bütünleşme politikalarına yönelmeye başlamıştır. Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Partinin kurulmuş olduğu ilk yıllardan itibaren parti içi demokrasiye daha fazla önem vermemeye başlamıştır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin başını çekmiş olduğu muhalif partiler, mevcut demokrasilerin “*biçimsel demokrasi*” olduğunu ileri sürerek “*çoğunlukçu demokrasiden*”, “*çoğulcu demokrasiye*” geçilmesini talep etmiştir (Tuncay, 1996, s. 146).

1946 yılında gerçekleştirilen olağanüstü kurultay kapsamında tek dereceli seçim sistemi ve parti başkanının her kurultayda yeniden seçilmesine yönelik bir karar alınmıştır. 1947 yılında yapılan CHP'nin 7. Kurultayında ise parti merkezinin aday belirleme oranına sınırlama getirilerek bu sınır %30 olarak belirlenmiştir. Böylelikle tüzükte yapılan değişikliklerle birlikte parti örgütünün aday belirleme sürecine dâhil edilmesi hedeflenmiştir (Tuncay, 1996, s. 146).

CHP tarafından 1951 yılında yapılan 9. Kurultay doğrultusunda 1961 yılına kadar geçerli olan tüzükte aday belirleme süreci tamamen yerel yönetimlere devredilmiştir. Parti içi demokrasi anlayışı doğrultusunda önemli bir gösterge olarak karşımıza çıkan bu duruma karşında 1960'lı yıllara kadar Türkiye'de siyasi partilere liderler hakimdi. Bu da parti içi demokrasi için bir engel olarak görülebilir. Ancak ne olursa olsun 1946-1960 yılları arasında özellikle Türk siyaseti ve siyasi partiler için demokratikleşme sürecinin

temellerinin atıldığı söylenebilir. Özellikle bu dönemde parti içi demokrasi olgusu Türkiye'nin genelinde gündeme gelmeye başlamıştır (Akat, 1991, s. 44).

Bu dönemde, aday belirleme konusunu düzenleyen, 1961 yılında kabul edilen 304 ve 306 sayılı kanunlara göre, tüzüklerinde bu yönde hüküm bulunmak şartıyla, adayların %10'unu ve listede boş kalan adayları belirleme yetkisi parti merkez yönetimine verilmiştir. Ancak, daha sonra kabul edilen 648 sayılı SPK, adayların önseçim yöntemiyle belirlenmesini zorunlu kılarak parti içi demokrasi konusunda devrim niteliğinde bir yenilik getirmiştir. Bu olumlu gelişme, 12 Mart döneminde, 26.06.1973 tarih ve 1783 sayılı kanunla SPK'da yapılan değişiklikle son bulmuştur. Bu değişiklikle, aday belirlemede önseçim sistemi zorunlu olmaktan çıkarılmış ve bu konu siyasal partilerin kendi iç düzenlemelerine bırakılmıştır (Tuncay, 1996, s. 149).

648 sayılı Siyasal Partiler Kanunu'nun kabul edilmesinden sonra, CHP tüzüğünün 55. maddesinde yapılan değişiklikle adayların % 5'ini ve listelerdeki boş yerlere aday belirleme yetkisi Parti Meclisine verilmiştir. Aynı şekilde, bu dönemde faaliyet gösteren Türk siyasal partilerinin tamamında aday belirleme yetkisi, parti yönetimi ile yerel örgütler arasında paylaşılmıştır (Tuncay, 1996, s. 150).

1982 Anayasası incelendiğinde daha önceki Anayasaya nazaran daha az katılımcı bir demokrasi modelinin benimsendiği söylenebilir. Çünkü bu anayasayla birlikte siyasi partilerin siyasal faaliyette bulunma olanakları daha da çok sınırlandırılmıştır (Akat, 1991, s. 46). 1982 Anayasası döneminde çıkarılan 2820 sayılı SPK'da önseçim, zorunlu bir aday belirleme yöntemi olarak ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Ancak Kanun'un önseçimi düzenleyen 37. maddesi 28. 3. 1986 tarih ve 3270 sayılı kanunla değiştirilerek, siyasi partilerin, tüzüklerinde belirleyecekleri usul ve esaslardan herhangi biri veya birkaçı ile adayların belirleyebilecekleri kabul edilmiştir (Akat, 1991, s. 45).

Anayasa Mahkemesi 1987'de parti içi demokrasiye aykırı olduğu gerekçesiyle 3403 sayılı Kanun'unda yer alan 8. maddeyi iptal etme kararı almıştır. İlgili kararın gerekçesinde, s.

“Demokratik rejimlerde parti üyelerinin, partiye oy veren seçmenlerin adayları saptama hakkı yasayla ellerinden alınamaz. Bir partinin yapısı kadar işleyişi de demokratik esaslara uygun almalıdır. İptali istenilen maddenin özgürlükçü demokrasi esaslarına aykırılığı açıktır” denilerek, parti içi demokrasi açısından önseçim yönteminin

vazgeçilmezliğini vurgulamıştır (14.10.1987 Tarih, 19604 sayılı Resmi Gazete 1987/23 Esas, 1987/27 Karar)

Ayrıca günümüzde parti yönetimlerinin temel önceliği parti program ve çalışmaları değildir. Parti yönetimleri öncelikle partide mevcut hâkimiyetlerini nasıl sağlamlaştıracaklarını ve devam ettireceklerini düşünmektedir. Siyasal partilerin gerçek fonksiyonlarından bu şekilde uzaklaşmalarında popülist politikaların rolü yüksektir. Partilerin merkez ve kitle partileri olma istekleri ve oy tabanını genişletme çabaları, parti yapısının yozlaşmasına ve partilerin popülist yöntemlerle kamuoyuna mesaj verme gereğine inanan liderlerin eline geçmesine yol açmaktadır (Tuncay, 1996, s. 149).

Siyasal partiler, demokrasi ve parti içi demokrasi arasındaki ilişki bu şekilde incelendikten sonra ikinci bölümde Türkiye içerisinde parti içi demokrasi ile ilgili hukuki ve siyasi problemler ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE PARTİ İÇİ DEMOKRASİYE YÖNELİK PROBLEMLER

2.1. Siyasi Partilerin Parti İçindeki Demokratik Unsurlara Dayalı Hukuksal Problemleri

2.1.1. Siyasal Partilerin Örgütlenmelerinde Yaşanan Problemlerin İncelenmesi

Türkiye’de siyasal partilerin örgütlenme modelleri ile alakalı olarak Siyasal Partiler Kanunu’nda (SPK) ortaya çıkan sorunlardan biri, Siyasal Partiler Kanunu’nun 7. maddesi ile partilere tek tip örgütlenme modeli dayatmasıdır (Duverger, 1993, s. 80).

Siyasi partilerin teşkilatı; merkez organları ile il, ilçe ve belde teşkilatlarından; Türkiye Büyük Millet Meclisi Grubu ile il genel meclisi ve belediye meclisi gruplarından ibarettir. Siyasi partilerin tüzüklerinde ayrıca kadın kolu, gençlik kolu ve benzeri yan kuruluşlarla, yabancı ülkelerde yurtdışı temsilciliği kurulması öngörülebilir.

Yukarıda yer alan madde gereğince siyasi partiler genel olarak;

1. Siyasi Parti Merkez organları,
2. Siyasi Parti İl ve ilçe teşkilatları,
3. Siyasi Parti Belde teşkilatları,
4. Siyasi Parti TBMM Grubu,
5. Siyasi Parti İl genel meclisi,
6. Siyasi Parti Belediye meclis gruplarından oluşmaktadır (Berberoğlu, 1997, s.

24).

Bununla birlikte siyasal partilerin ne şekilde örgütlenecekleri ve zorunlu olarak hangi kısımlara ayrılmaları gerektiği hususları kanun içerisinde düzenlenerek, partilerin kendi içyapıları ve işleyişleri ile alakalı serbest bir biçimde karar vermelerine imkân tanıyan kurumsal parti özgürlüklerine bir müdahale özelliği taşımaktadır (Küçük, 2014, s. 289).

Dolayısıyla, SPK'nın 7. maddesi ile siyasal partilerin tek bir biçimde örgütlenebilmelerinin kabul edilmesinde parti içi demokrasiye aykırı olan husus, bahsi geçen örgütlenme modelinin parti üyelerinin parti içi karar alma süreçlerine katılmasına imkân tanıyacak biçimde alt basamaklara bölünememesidir. Zira bu madde ile ilgili olarak SPK merkez örgütü, il örgütleri ve ilçe örgütleri olmak üzere siyasal partiler adına üç kademeli ve tek boyutlu bir dikey örgütlenme modelini öngörmektedir (Küçük, 2014, s. 289).

SPK'da yer alan 7. madde kapsamında yerel düzeyde siyasi partilerin örgütlenmesinde en alt kademe belde örgütleridir. Ancak belde örgütleri gerçek anlamda örgüt olarak değerlendirmemiş ve iç irade olarak ilçe örgütü ön plana çıkmıştır. Bu kapsamda 1960 öncesi dönemde ocak ve bucaklarda örgütlerin kurulması pek mümkün gözükmemektedir. Böylesine bir yasağın olmasının bir takım nedenleri bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, kurumsal parti özgürlüğü ile ilişkilidir (Özbudun, 1974, s. 166). İkincisi ise üyelerin siyasi katılım özgürlükleri ile olan ilişkisidir. Parti içi demokrasinin oluşumu için yapılan en önemli işlerden birisi de partinin coğrafi konum doğrultusunda alt kademelere bölünmesidir. Bu yöntem sayesinde seçmene erişim daha kolay olacağı gibi parti içi iradenin de güçlenmesi hedeflenmektedir. Ocak ve bucaklar örgütlenmenin yasaklanması hem parti içi kararları hem de tabandan tavana doğru alınmasına engellemesi, parti içi demokrasiye aykırı bir durum olarak ifade edilebilir (Kabasakal, 1991, s. 229).

2.1.2. Siyasi Partilerin Merkez Teşkilatı pozisyonunda Değerlendirilmesi

SPK kapsamında siyasi partilerin örgütlenmesinde benimsenen model esas olarak Türkiye'nin idari teşkilatlanması olarak belirtilebilir. Bu nedenle SPK önceliği merkez organlarına vermiş sonrasında ise coğrafi esaslara dayalı örgütlenmenin gerçekleşebileceğini öngörmüştür. SPK'nın benimsemiş olduğu bu model doğrultusunda siyasi partiler bütün olarak merkezi bir yapılanma içerisine girer ve sonrasında türdeş bir

birlik oluşturacak şekilde tasarlanır. Bu bağlamda merkez dışında kurulan alt birimler merkezin aldığı kararları yürütmekle görevlidir (Kanadoğlu, 2010, s. 46).

Siyasi partilerin merkez örgütlerinin temel görevleri;

1. Faaliyetlerin planlanması,
2. Faaliyetler için gerekli olan finans kaynaklarının belirlenmesi,
3. Parti politikasının belirlenmesi,

4. Parti örgütlerinin denetlenmesi olarak sıralanmaktadır (Tokgöz, 1999, s. 85).

Ancak merkezin bunlar dışında başka görevleri de bulunmaktadır. Bu görevler genel görevlerdir.

Siyasi partilerde demokrasinin oluşabilmesi için öncelikli olarak kararların tabandan tavana doğru olacak bir irade ile mümkün olduğu söylenebilir. Ancak SPK parti içerisinde birliği sağlayabilmek için merkez teşkilatlarına karar alma yetkisi vermiş ve mahalli örgütleri bu noktada ikinci plana atmıştır. Karar alma süreçlerinde mahalli örgütlerin yer almaması ve karar sürecinde görüşlerini açık bir şekilde ifade edememesi temelde parti içi demokrasini gelişimine zarar verdiği söylenebilir.

Siyasi Partiler Kanununun 13. maddesi içerisinde siyasal partilerin genel merkez teşkilatının hangi organlardan meydana geleceği düzenlenmiştir. İlgili hüküm, s.

- *“Siyasi partilerin merkez organları büyük kongre, genel başkan ile diğer karar, yönetim, icra ve disiplin organlarından ibarettir. Bu organların isimleri ve üye sayıları tüzüklerinde gösterilir.*
- *“Parti tüzüğünde, partinin gayesine uygun olarak, danışma ve araştırma amaçlı ihtiyari kurullar da teşkil olunabilir”.*
- *“İhtiyari kurulların görev ve yetkileri ile üyelerinin sayısı ve seçilme usulleri tüzüklerinde gösterilir.”*

SPK’nin 13. maddesinin birinci fıkrasına göre bir siyasi partinin merkez organları; genel başkan ile birlikte yönetim, icra, karar ve disiplin organlarından oluşmaktadır. Siyasi partiler için oldukça önemli olan bu organlarda görev yapacak kişi sayısı ilgili partinin tüzüğünde açık bir şekilde belirtilmektedir. İlgili kanun maddesinin ikinci fıkrasında ise parti tüzüklerinde danışma ya da araştırma amacıyla kurulabilecek

kurulların olacağından bahsedilmiştir. Kanun maddesinin üçüncü fıkrasında ise ihtiyari özellikte kurulan kurulların görev, yetki ve üye sayıları ve seçilebilme usulleri parti tüzüklerinde belirtilmesi gerektiği ifade edilmektedir (Teziç, 1976, s. 68).

Teziç'e göre (1976, s. 69) genel merkez teşkilatları ile devletin organları arasında meydana gelen bu bağlantı, parti içi iktidarların aynen ulusal düzeyde olduğu gibi aynı şekilde yatay düzeyde paylaştırılmasını hatırlatmaktadır. Parti içi iktidarların hangi kademeler düzeyinde olursa olsun yatay bir biçimde paylaştırılması ulusal düzeyde kuvvetler ayrılığını akla getirmektedir. Parti için iktidarların farklı organlarca bölünmesi, parti üyelerinin siyasal katılım adına özgürlüklerini korumayı amaçlar. Ulusal düzeylerde devlet iktidarlarına ilişkin yetkilerin tamamını elinde bulunduran bir makam, iktidarını nasıl kötü emeller ile kullanabilirse benzer durum parti içi iktidar bakımından da aynı şekilde geçerlidir. Parti içi iktidarların kötü emeller ile kullanılmaması adına yetkilerin değişik organlar arasında dağıtılması ve bir kuvvetin farklı bir kuvvet tarafından durdurulması son derece önemlidir. Bu nedenle parti içi iktidarların, tek bir organa bahşedilmeyip değişik organlar içerisinde paylaştırılması sanki bir emniyet işlevi görmüş olacaktır. Çünkü bu durumun aksi halinde parti içi iktidar, farklı bir güç ile karşılaşınca kadar sahip olmuş olduğu gücünü sonuna kadar kullanacak ve mutlak bir özelliğe bürünecektir. Bu durumun parti içinde üyelerin siyasal katılım özgürlüklerini olumsuz bir şekilde etkileyeceği son derece açıktır (Teziç, 1976, s. 70).

2.1.3. Siyasi Partilerin Mahallî (Yerel) Teşkilatlar Pozisyonunda Değerlendirilmesi

Siyasi Partiler Kanunu, partiler adına üç aşamadan oluşan tek boyutlu ve dikey yapıya sahip bir örgütlenme öngörmektedir. Bahsi geçen örgütlenme modelinin genel merkez teşkilatları dışında kalan kısmını diğer iki aşamalı mahalli teşkilatlar meydana getirmektedir. Siyasi Partiler Kanununa göre siyasal partilerin yerel teşkilatları, Türkiye'nin idari örgütlenmelerine benzer bir şekilde iki ana alt başlık altında birbirinden ayrılmaktadır. Bu alt başlıklar il ve ilçe teşkilatlarıdır. Kanuna göre il teşkilatları; il kongresi, il başkanı ve il yönetim kurulundan meydana gelir (SPK m. 19/1). İlçe teşkilatları ise; ilçe kongresi, ilçe başkanı, ilçe yönetim kurulları ve eğer bulunuyorsa belde teşkilatlarından meydana gelir (SPK m. 20/1).

Siyasal partilerin yerel düzeydeki örgütleri, partilerin ideolojilerinin ve bu ideolojilerden kaynağını almış olan parti politikalarının kişilere ulaştırılabilmesi adına önemli roller üstlenmektedir. Partilerin güçlenmesi, büyük halk kitleleri ile sağlıklı bir biçimde iletişim kurabilmesine bağlı olarak gerçekleşmektedir. Partilerin genel merkez teşkilatlarının, tüm ülkeyi tek bir merkezden kontrol edebilmesi mümkün değildir. Zira mahalli seviyelerde karşılaşılabilecek sorunlar için en doğru çözüm yollarını ve alternatiflerini yerel düzeylerde faaliyetler gösteren mahalli teşkilatlar sunabilir. Yine partilerin gelir kaynaklarından birini oluşturan üyelik aidatlarını toplayan yerel teşkilatlar, büyük halk kitlelerinin parti içlerinde doğrudan doğruya aktif bir biçimde siyaset yapabilecekleri önemli kurumsal yerlerdir (Tokgöz, 1999, s. 94).

Partiler açısından bu kadar büyük öneme sahip olmasına rağmen mahalli teşkilatların, parti içi iradelerin meydana gelmesi aşamasında kural itibarı ile herhangi bir şekilde söz sahibi olduğunu söylemek mümkün değildir. Zira Siyasi Partiler Kanunu merkez örgütü dışında kalan partilerin alt kademelerini düzenlemiş olan maddelerinde (SPK m. 19 - 20) yerel teşkilatlara delege seçimleri ile ilgili kademelerdeki yönetimler ve disiplin kurullarının seçimleri dışında kendi kararlarını alabilmeye yönelik belli bir irade alanı tanınmamıştır (Kanadoğlu, 2010, s. 47). Yine benzer bir şekilde, Siyasi Partiler Kanunun mahalli teşkilatlar ile alakalı maddeleri içerisinde mahalli teşkilatların, parti tüzüklerinin, programlarının veya büyük kongre kararlarının oluşmasına katılabilecek hakları da herhangi bir şekilde koruma altına alınmamıştır. Mahalli teşkilatların parti içi iradenin oluşması sürecinden bu biçimde dışlanmış olması, Siyasi Partiler Kanunun partiler için öngörmüş olduğu merkez teşkilatlarını ön plana çıkarmış olan örgütlenme modelinin bir sonucu olarak kabul edilebilir.

Dolayısıyla, Siyasi Partiler Kanunu'nu, mahalli teşkilatların parti içi irade oluşumlarına katılması konularında sessiz kalması, mahalli teşkilatların, uygulamalarda, parti içi karar süreçlerinde dışlanmasına neden olmuş ve parti içi kararların, aşağıdan yukarıya doğru demokratik yöntemlere uyularak alınabilmesinin önüne geçmiştir. Kongrelerde organlarını seçebilmek amacı ile bir araya gelmiş olan delegeler, partilerinin ideolojilerini veya ülke sorunlarını hiçbir görüş açıklamadan ve bu durum hakkında yerel düzeyde bağlayıcı kararlar almaksızın yalnızca yönetim kademelerinin davranışlarını eleştirmek amacı ile seçimlere dahil olur ve sonra dağılırlar (Tuncay, 1996, s. 198).

Buna benzer durumlar, yerel teşkilatların yönetim kurulları ve başkanları açısından da geçerlidir. Yerel düzeyde meydana getirilmiş olan bu organlar, parti içindeki karar süreçlerinde bağlayıcı nitelikte kararlar alamamakta ve sadece partilerin genel öğretilerini ya da politikalarının mahalli halk ile paylaşılması ve ya genel merkez teşkilatlarının almış olduğu kararların icrası gibi durumlarda yetkilendirilmektedir. Bu noktada mahalli teşkilatlar ile alakalı olarak tek bir istisnai hüküm, ilçe başkanları ile ilçe yönetim kurullarının, merkez karar ve yönetim kurullarının yanı sıra, il yönetim kurullarınca da işten el çektirilebileceğinin düzenlenmesidir. (SPK m. 20/9). Fakat uygulamalarda il yönetim kurullarının işten el çektirilmesi yetkisi dahi genel merkezin bilgisine başvurulmaksızın kullanamadığı görülmektedir.

2.1.4. Siyasal Partilerin Meclis Grupları Pozisyonunda Değerlendirilmesi

Siyasi partilerin sahip olduğu meclis grubu genel olarak parlamentoda sahip oldukları ve anayasada yer alan maddeler gereğince milletvekillerinden oluşan grubu temsil etmektedir. Meclis grupları, siyasi partilerin ayrı bir örgütü olarak görülmemekte ve seçilmiş milletvekillerinden oluşan özel bir grup olarak görülmektedir (Koçak, 2002, s. 40).

Nitekim parti teşkilatlarını meydana getiren organlar sayılırken partilerin meclis gruplarına parti teşkilatlarında yer aldığı açıkça ifade edilmiştir (SPK m.7). Siyasi Partiler Kanunu'nun parti organları içerisinde meclis gruplarını da sayması, grubu, dolayısıyla da milletvekillerini kanunen partilerin hiyerarşik yapıları içine yerleştirmiş olur. Anayasamız incelendiğinde milletvekillerinin kimseden emir almaksızın kendi iradeleri doğrultusunda karar vermelerin emretmektedir. Bu kapsamda milletvekilleri milletin temsilcisi olarak görülmeli ve siyasi partilerin baskısı altında çalışmaları engellenmelidir (Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2014, s. 264). Ancak günümüzde bu durum ne yazık ki kanunlarda yer alan şekli ile gerçekleşmemekte hatta siyasi partinin söylemlerine ters açıklamalarda bulunan vekiller disiplin kurulu aracılığı ile partilerinden ihraç edilebilmektedir.

Meclis grupları aynı zamanda meclis içerisinde kendi seçildikleri partinin merkez organlarının demokratik yöntemler aracılığıyla aldığı kararları uygulamak ve alınan kararların genel sınırlarını genişleterek yeni kararlar alma yetkisine sahiptir. Meclis grupları sayesinde milletvekilleri parti politikaları doğrultusunda görüşlerini dile

getirerek karar alma süreçlerine aktif bir şekilde katkı sağlayabilmektedir. Günümüzde meclis gruplarının bu durumu incelendiğinde genel kurul iradesinin ortaya çıktığı ve milletvekili görüşlerinin geri planda bırakıldığı söylenebilir. Sonuç olarak meclis grupları parti genel başkanı dinlemek üzere bir araya gelen toplantılara dönüşmüş ve parti lideri bu grup içerisinde de egemenliğini hissettirmektedir. Ayrıca parti içi yönetmelikler doğrultusunda gizli bir şekilde yapılması planlanan grup toplantılarının büyük bir bölümü televizyonlarda yayınlanır hale gelmiştir. Bu da parti liderlerinin egemenliklerini pekiştiren toplantılar haline gelmesine neden olmuştur (Erdem ve diğerleri, 2000, s. 109).

Ayrıca, SPK gereğince, parti genel kurullarına tanınan bağlayıcı grup kararı alma yetkisi bulunmaktadır (SPK m.7). Oysa uygulamada bu yetki partiler tarafından kullanılmamaktadır. Parti politikalarına ait temel prensipler, parti gruplarının genel kurulları içerisinde tartışılmadığı ve bu durum hakkında grup kararı alınamadığından mecliste parti politikalarının ne şekilde olacağını uygulamalarda parti grup başkanvekilleri belirlemektedir. Bu nedenle, parti genel başkanları çoğunlukla mecliste bulunmazlar ve parti gruplarının sevk ve idarelerinde en büyük rol bu durumda partilerin grup başkanvekillerine düşmüş olur. Meclis içerisinde tüm siyasi faaliyetler, grubun başkanvekilleri tarafından belirlenir, yönlendirilir ve denetlenir. Genel kurulun çalışmaları esnasında grup başkan vekilleri ön sıralarda tüm parti grubunun görebileceği bir şekilde oturarak grubu yönlendirirler. Partilerin grup genel kurullarında karar alınmadığı için parti genel kurulunun iradesi grup başkanvekillerin iradeleri ile aynı olur (Kanadoğlu, 2000, s. 260).

Özetle, uygulamalarda mecliste hayata geçirilecek olan partilerin politikalar ile alakalı kararların alınabilmesi hususunda en güçlü makam olan parti grubunun başkanvekilleri, dolayısıyla, genel başkanlar olduğundan parti içi demokrasinin parti grup genel kurulları düzeyinde uygulandığını söylemek mümkün değildir.

2.2. Siyasi Partilerin Parti İçi Seçimlerine Yönelik Sorunları

Ülkemizde parti içi demokrasi ilkeleri doğrultusunda, parti içi seçimlerle ilgili olarak meydana gelen sorunları iki ana başlık altında incelemek mümkündür. Bu problemler; üyelerin pasif seçim haklarının belli bir süre ile sınırlandırılabilmesi ve kurullar halinde çalışmış olan parti organlarının tespit edilmesi aşamasında kullanılmış olan seçim sistemleridir.

2.2.1. Siyasi Parti Üyelerinin Pasif Seçim Hakkının Sınırlandırılması

Siyasi parti üyelerinin parti içi seçimlerde aday olması bazı nedenlerden dolayı sınırlandırılabilir. Bu da siyasi partiler için birtakım haklarının sınırlandırılmasına neden olabilmektedir. Bunun için parti üyelerinin bu haklarının belirli bir süre ile sınırlandırılması isteniyorsa bunun tüzükle değil kanun yolu ile olması gerekmektedir. Bu durumun en temel nedeni de seçme ve seçilme hakkına bir müdahale olduğu düşünülmekte ve ancak böyle bir sınırlandırmanın kanun yolu ile yapılması gerektiği ifade edilmektedir (Cerit, 2019, s. 91).

Dolayısıyla, parti içi seçimler sırasında aday olabilmeyi, belli bir süre ile sınırlandırmış olan düzenlemelerin, adı geçen organlarda aktif olarak görev alan üyelerin pasif seçim haklarına sınırlama getirdiği ortadadır. Nitekim Anayasa Mahkemesi de Türkiye ve Odalar ve Borsalar Birliği Kanunu içerisinde yer almış olan aynı nitelikteki bir yönetmelik ile ilgili olarak seçilebilme hakkının yasaklanmasının, seçimlere katılmış olan üyelerini kanaatlerinin serbest bir şekilde oluşmasını engellediğini üyeler açısından seçme, adaylar açısından ise seçilme haklarına bir müdahalede bulunduğunu ifade etmiştir (AYM, E. 2012/128, K. 2013/7, 10.01.2013 T.).

İlgili karar gerekçesinde Anayasa Mahkemesi,

Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarından olan Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile odalar ve borsaların meclis başkanlığı, yönetim kurulu başkanlığı, konsey başkanlığı ve Birlik Başkanlığı gibi görevlere “seçilme hakkı” demokratik bir haktır. İptali istenen kurallarla, Anayasa’nın 135. maddesinde öngörülmeyle belli süre başkanlık yapanların aradan sekiz yıl geçmedikçe yeniden seçilemeyeceklerine ilişkin yasağın demokratik gereklerle izahı mümkün değildir. Bu yasak seçime katılan üyelerin kanaatinin serbestçe oluşmasını engellediğinden üyeler yönünden “seçme” adaylar yönünden “seçilme” hakkına müdahale oluşturmuştur. Kamu kurumu niteliğinde olsa da sivil toplum örgütlerine bu tür seçilememe yasakları getirilmesi demokratik hukuk devleti anlayışıyla bağdaşmayacağından Anayasa’ya aykırılık oluşturur.

Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği Kanunu'nun 11. maddesinde yer alan benzer bir hüküm ile ilgili olarak Anayasa Mahkemesi (AYM, E. 2013/150, K. 2014/132, 23.07.2014 T.):

Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarından olan Ziraat Odalarının yönetim kurulu başkanlığı gibi görevlere "seçilme hakkı" demokratik bir haktır. İptali istenen kuralla, Anayasa'nın 135. maddesinde öngörülmeyen belli süre başkanlık yapanların aradan sekiz yıl geçmedikçe yeniden seçilemeyeceklerine ilişkin yasağın demokratik gereklerle izahı mümkün değildir”

Yukarıda yer alan ifadeler doğrultusunda 15.5.1957 günlü, 6964 sayılı Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği Kanunu'nun 11. maddesinin, 17.9.2004 günlü, 5234 sayılı Kanun'un 28. maddesiyle değiştirilen üçüncü fıkrasının Anayasa'nın 2. ve 135. maddelerine aykırı olduğu gerekçesi ile iptaline karar vermiştir. (Resmi Gazete, Sayı 29082).

Bu bilgiler doğrultusunda, parti içi yapılan seçim süreçlerinde aday olabilmeyi belli bir süre ile sınırlandırmış olan düzenlemelerin, adayların seçilme haklarına kısıtlama getirdiğini söylemek mümkündür. Zira bu kısıtlama, kanuni bir temele dayanmamakta, parti içi tüzükler ile yapılmaktadır. Siyasal parti üyelerinin siyasi katılım özgürlüklerinin kanun ile öngörülmemiş bir kısıtlama getirilmesi mümkün değildir. Bu nedenle parti tüzüklerinin üyelerin pasif seçim hakkının tüzükler ile sınırlama getirilmesinin hukuki kurallara aykırı olduğunu söylenebilir (Gökçe, 2013, s. 77).

2.2.2. Siyasal Partilerin Parti İçindeki Yapılarının Oluşması Açısından Seçim Sisteminin Ele Alınması

Parti içi demokrasi konusunda yaşanan bir başka sorunda parti içi organların belirlenmesine yönelik parti tüzüklerinde yer alan seçim sistemi olarak ifade edilebilir. Siyasal partilerin parti içerisinde görev yapacak organların belirlenmesinde iki yol tercih edilmektedir. Bu yollardan ilki Türk hukukunda çarşaf liste adı ile uygulanan yöntemdir. Diğer yol ise yalnızca Türkiye’de bulunan partilerin sistemlerine özgü olan blok liste yöntemidir. Çarşaf liste usulünde, parti içi seçim süreçlerinde adaylığını koymuş olan kişiler, alfabetik sıralamaya göre oy pusulaları içerisinde dizilirler. Seçme hakkını haiz olan üyeler veya delegelerden, pusulada yer almış olan adayların isimlerinin karşılığında yer alan kutucuklara tercihlerini belirtebilmeleri için işaret bırakmaları istenir (Kanadoğlu, 2010, s. 160). Bir diğer yol olan blok liste yönteminde parti içi organlara

adaylığını koyanların isimleri tek bir listeye yazılarak, oy kullanma hakkı bulunanların onayına konulur. Blok listede, seçilecek üye sayıları kadar hem asil hem de yedek adaylar yer alır. Hazırlanan blok listeler, ilçe seçim kurulları tarafından önce mühürlenir ve oy pusulası şekline dönüştürülürler. Blok listeler haricinde de asil veya yedek üye adayı şeklinde başvuru yapabilmeleri mümkündür. Yine, parti içi seçim süreçlerinde oy kullanacak üyeler, seçmiş oldukları blok liste içerisinde yer alan adayların isimlerin çizip, onun yerine bağımsız ya da diğer blok listeler içerisinde yer alan adayların isimlerini yazabileceklerini gibi, belli bir sayıya kadar yerine hiç isim yazmadan da adayların isimlerini silebilirler (İzgili, 2013, s. 126).

SPK, siyasi partilerin tercih ettikleri seçim usulünde partileri serbest bırakmış ve bu nedenle Türkiye’de parti içi seçimlerde daha çok blok liste yöntemi tercih edilmeye başlamış ve çarşaf liste usulüne uyulmamıştır. Böyle bir yöntemin tercih edilmesinin en temel gerekçesi de kongrelerde delegelerin çok olması ve çarşaf liste uygulamasında oyların sayılmasının çok zaman alması olarak belirtilmiştir (İzgili, 2013, s. 127).

İçinde bulunduğumuz dönem itibarıyla blok liste yönteminin uygulanması merkez yönetiminin parti üzerinde egemenlik kurmasına neden olmakta ve merkezi bir algının oluşmasına neden olmaktadır. Önseçim yönteminin zorunlu olmaması, seçilebilecek adayların istedikleri yerden aday olmalarına ve seçilmesini istemedikleri adayların ise seçilemeyecek yerlerden aday gösterilmesi demokratiklik açısından ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde blok liste yöntemiyle birlikte adaylar, parti yönetiminin elemanı olarak görülmesine neden olmaktadır (Cerit, 2019, s. 32). Blok liste uygulamasının olması aynı zamanda parti içerisinde oligarşik bir eğilimin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Çünkü blok liste bazı bazı adayların seçilme şanslarını daha da artıran bir durum olarak görülmektedir. Bu nedenle blok liste yöntemi sonucunda parti kapalı bir çevre içerisinde hareket etmek zorunda bırakılmaktadır (Duverger, 1993, s. 210).

2.3. Siyasi Parti Üyelerinin Hukuksal Sorunlarının Ele Alınması

Siyasi partiler noktasında parti içi demokrasi olgusunun gelişimini engelleyen en önemli sorunlardan birisi de parti üyelerinin hukuksal problemleridir. Bu noktada üyelik hukuku kapsamında ortaya çıkan sorunlar 3 başlıkta toplanabilir. Çalışmanın bu bölümünde üyelerin hukuki problemlerine yönelik sorunlar ele alınmıştır.

2.3.1. Siyasi Partilere Üye Olma Özgürlüğünün İncelenmesi

Türkiye’de siyasi partilerin üye olma özgürlüklerine yönelik çıkan sorunlar iki başlık altında toplanmaktadır. Bu konuda ele alınacak ilk unsur, hangi bireylerin siyasi partiye üye olma meseleleridir. Siyasi Partiler Kanununca, kural itibarı ile on sekiz yaşını doldurmuş, siyasal ve medeni haklarını kullanabilme ehliyetlerini elinde bulunduran tüm Türk vatandaşları özgürce siyasi partilere üye olabilirler (SPK m. 11/1). Ancak kanun bu genel ilkeyi tespit ettikten sonra, birçok istisna öngörmüştür. Örneğin, ülkemizde hâkimler, savcılar, Sayıştay, Yargıtay dâhil yüksek yargı organı mensupları, silahlı kuvvetlere üye olan kişiler, kamu kurum ve kuruluşlarında memur statülerinde bulunan görevliler ile yapmış oldukları hizmetler sebebiyle işçi özelliği taşımayan diğer kamu görevlileri partilere üye olabilme haklarını haiz değildirler (SPK m. 11/2). Tüm bunlara rağmen; hâkimler, savcılar, yüksek yargı mensupları ile silahlı kuvvetler personellerinin yürütmüş oldukları görevlerden ötürü partilere üye olabilmelerinin yasaklanmasının mantığı olsa da bunlara nazaran özel bir konumda bulunmayan devlet memurlarının partilere üye olmalarının yasaklanması parti içi demokrasinin gerçekleşebilmesini önlemektedir (Erdem, 2000, s. 108). Böylelikle vatandaşların büyük bir kısmı, parti içi irade oluşumlarına dâhil olamamakta ve parti içi karar verme ve seçim süreçleri belirli bireylerin tekeli altında kalmaktadır. Ayrıca kamuda çalışan personellerin, parti içi irade oluşumlarına katılmalarına izin verilmediğinden, bahsi geçen bu görevliler, çalışmış oldukları süreler içerisinde demokratik değerlere ve esaslara dair kazanmış oldukları tecrübelerini partilere aktaramamakta ve bu durumda parti içi demokrasi ilkelerinin boyutlarının büyümesinin önüne geçmektedir.

Ülkemizde bireylerin partilere üye olma özgürlükleriyle ilgili olarak meydana gelen bir diğer sorun ise, üyelik başvurusu yapanların isteklerinin partiler tarafından reddedilmesi sürecine dair kabul edilmiş kurallardır. Siyasi Partiler Kanunu, partilere üye olabilmeye kanuni bir biçimde engeli olmayan kişilerin üyeliğe kabul edilme şartlarının, parti tüzüklerinde gösterildiğini ve ancak bu tüzüklerde din, dil, ırk, cinsiyet, mezhep, sınıf, zümre veya meslek farkı yapan maddelerin olmayacağı kuralını getirmiştir (SPK m.12/1). Buna karşın partilere üye olabilme isteğinin herhangi bir neden gösterilmeden reddedilebileceği, başvuru talebinin ret edilmesi durumunda, kararı almış olan teşkilatın bir üst kuruluna itiraz edilebileceği ve ancak itiraz üzerine varılmış olan kararın ise kesin olacağı hükme bağlanmıştır (SPK m.12/2). Dolayısıyla bu hükümlere dayanarak,

bireylerin başvuruları; üyelik taleplerinde bulunanlar, parti programlarını ve ideolojilerini gönülden kabul etmiş olsalar bile ilçe yönetim kurullarınca, kendi işgal etmiş oldukları göreve ya da genel merkez yönetim kademelerine aday olabilmeye potansiyelini taşımaları sebebi ile veya parti içi muhalefeti destekleyebilme eğiliminde olabilecekleri endişesiyle reddedilmektedir (Kanadoğlu, 2010, s. 122).

2.3.2. Siyasi Partilere Üye Olma Yönteminin Ele Alınması

Türkiye’de üyelik hukuku noktasında yaşanan bir başka sorunda siyasi partilerde üye kayıt sistemlerinin belirli bir düzen doğrultusunda yürütülmemesidir. Siyasi partiler bünyesinde yer alan üye kayıt sistemi, partiye kimin üye olduğu, parti içerisinde oy kullanma yetkisinin bulunup bulunmadığı, eğer oy kullanma hakkı varsa hangi teşkilat bünyesinde kullanacağı ve üyelerin sicillerinin tutulduğu bir veri bankası görevi yürütmektedir. Eğer üye kayıt sistemi doğru bir şekilde çalışırsa seçim süreçlerinde üyelerin usulsüzlük yapılmadan oy kullanabilmeleri sağlanabilir.

Partilerin tüzükleri içerisinde parti üyelikleri adına belli bir prosedür öngörülmüştür. Bu prosedüre göre, partiye üye olmak isteyen herhangi bir kişi, ilk olarak ikamet etmiş olduğu ilçeye en az bir partinin referansı ile birlikte başvuru yapmalı ve üyelik formunda yer alan bilgileri kendisi bizzat doldurmalı ve imzalamadır. Bu prosedürleri eksiksiz bir biçimde yerine getiren bireyin üyelik isteği genel olarak herhangi bir itirazın olup olmadığını belirlemek amacı ile askıya çıkarılır ve üyelik talepleri hakkında ilçe yönetim kurulları belirli bir süreç içerisinde il yönetim kuruluna itiraz yolu açık olmak kaydı ile karar alınır. Zira üyelik talebi ile alakalı olarak olumlu bir yönde karar alınmışsa üyeliğin kaydı, kararın tarih ve sırasına göre üye kayıt defteri içerisine işlenir ve üyenin adına ait partiye ait bir kimlik kartı oluşturulur. Tüm bu prosedürler yerine getirildikten sonra ilçe yönetim kurulları, bireyin, parti üyesi olduğunu, partinin hem ilgili olduğu il başkanlığına hem genel merkez teşkilatlarına bildirir (Sönmez, 2014, s. 337).

Görüldüğü gibi, partilerin tüzüklerinde parti üyelikleri için birçok farklı şekilde kurallar yer alabilmektedir. Fakat uygulama içerisinde üye ağları olarak isimlendirilen kişiler, gerçek durumları ifade edemeyen naylon kayıt şeklinde tabir edilen toplu üye kayıtları gerçekleştirerek, partilerin genel ilkelerini kabullenmek bir tarafa, kayıtlı olmuş oldukları ilçe örgütlerinin binasının nerede olduğunu bile bilmeyen kişileri, iş birliği

yapmış oldukları ilçe yönetim kurulları üyeleri ile beraber parti içi üyeliklere kaydetmektedirler (Tuncay, 1996, s. 201). Aslında toplu üyelik kaydı, sadece ilçe yönetim kurulları tarafından, partilerin genel merkez teşkilatları tarafından da başvurulmuş bir yoldur. Merkez karar ve yönetim organlarının yapmış oldukları bu üye kayıtlarını kongrelerden önce yoğun bir biçimde çoğaltmaktadırlar. İlçelerde mevcut yönetimlere karşı önemli bir parti içi muhalefet oluşabilmesi halinde, görevdeki yönetimin devamlılığını sağlayabilmek veya bu yönetimleri değiştirebilmek adına yeni delege yapılarını şekillendirecek bu üye kayıtları kullanılmaktadır. Bu yönteme dayanılarak partilere toplu üye kayıtları gerçekleştirilebilmektedir. Bu şekilde tüzük içlerinde kişisel üyelikler açısından öngörülmüş olan bekleme sürelerine uyulmamakta ve bir günde binlerce merkez karar ve yönetim kurulları kararları sonucu partilere üyelikleri yapılmaktadır (Uysal ve Toprak, 2010, s. 129).

Dolayısıyla yapılmış olan bu toplu üye kayıtları, düzenli bir üye kaydı sisteminin oluşmasını engellemektedir. Nitekim partilerin, toplu üye kayıtları ile “sanal üye” yaratarak hayatta olmayan ya da başka partilerin üyeleri ve hatta yöneticilerini kendi partilerine kaydettikleri görülmektedir. Hali hazırda bulunan yerel yönetimler veya genel merkez teşkilatları, kendilerini seçim süreçlerinde destekleyebilecek olan bireyleri bu biçimde partilere üye olarak kaydederken, muhalif üyeler tarafından gelmiş olan üyelik başvurularını herhangi bir neden göstermeden reddedebilmekte ya da üyelik kararlarını uzatarak, parti yönetimlerine muhalefet olan bireylerin, parti içi seçim süreçlerinde oy kullanabilmesini ve aday olabilmelerini engelleyebilmektedirler.

SPK gereğince, partiler, kaydettikleri üyeleri, Cumhuriyet Başsavcılığı’na bildirmek zorundadırlar (SPK m.10/2) ve kongreler için yapılacak delege seçimleri ile yapılacak ön seçim süreçlerinde bahsi geçen bu listeler esas alınır. (SPK m.10/7). Ancak uygulamada başvuru talepleri parti yönetimlerince görünüş olarak kabul edilmekte ancak Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı’na bildirilmemektedir. Parti yönetimleri bu şekilde üye kaydı sistemleri içerisinde usulsüzlükler gerçekleştirerek, parti yönetimlerine muhalif bireyleri partilere üye yaparak kayıt etmelerine rağmen, Cumhuriyet Başsavcılıklarına bildirmemekte ve çoğunluğun kendilerini desteklemiş olduğu üyelere oluşan bir üye kayıt kütükleri meydana getirmektedirler. Bunun yanı sıra parti yönetimini destekleyenler partiye üye kaydı oluştururken muhalif olduğu düşünülen üyelerin formları basit bir şekilde doldurulmakta ve üye kayıt sisteminde yer alan kurallar gerçekleşmediği için

yönetim kurulunun aldığı karar doğrultusunda bireylerin üyelikleri düşürülmektedir. Bu da parti içerisinde muhalefetin gelişmesini engellemektedir (Uysal, 2010, s. 134). Bu durum aynı zamanda parti içi demokrasinin gelişmesine de zarar veren bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.3.3. Siyasi Parti Üyelerinin Aidat Ödeme Yükümlülüğünün Açıklanması

Türkiye’de siyasi parti üyelerinin yaşadığı en önemli sorunlardan birisi de üyelerin aidat ödeme yükümlülüğüne tabi tutularak bazı üyelerin bu yükümlülüklerle aykırı hareket etmesidir. Oysa parti üyelikleri ile üyelik aidatları arasında doğrudan bir bağlantı bulunmaktadır. Partiye üyelik başvurularında bulunmuş olan herkes, parti tüzüklerinde belirtilmiş olan miktarlardaki aidatları partilerin yetkili kurumlarına ödemeyi hem kabul hem de taahhüt etmiş olur. Üyelik aidatlarının düzenli bir biçimde ödenmesi durumunda bireylerin partilere olan bağlılıkları artmış olur. Bağlılığın artması aynı zamanda üyelerin siyasi katılım oranlarını da artırmaktadır. Bu nedenle üyelik aidatlarının üyeler açısından bağ kuracakları miktarda olması oldukça önemlidir (Uzun, 2010, s. 109).

Siyasi partilerin tüzüklerine bakıldığında genel olarak partilerin SPK kapsamında belirlenen aidat tutarlarının alt ve üst tutarlarına dikkat edilmektedir. Ancak partiler bu sınırlara dikkat edecek şekilde kendi üyelik aidatları hakkında karar verme hakkı da tanınmıştır. Bu konuya ilişkin görüşler SPK’nın 62/2. maddesinde açık bir şekilde ele alınmıştır. Partilerin belirlemiş olduğu üyelik aidatının düşük olması birçok sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Özellikle bu düşük ücretler üyelerle parti arasında bağ kurmasına engel olmuştur. Aidat ödemeleri parti içi iradenin gelişmesi açısından oldukça önemlidir.

2.4. Siyasi Partilerin Disiplin Yargısına Yönelik Problemleri

Ülkemizde parti içi demokrasi ilkeleri doğrultusunda incelenmesi gereken problemlerden birini de, disiplin yargılamalarına ait kabul edilmiş olan hükümler meydana getirmektedir. Partilerin tüzükleri içerisinde kabul edilen disiplin suçlarını işlemiş olduğu iddiası ile üyelerin, parti disiplin kurullarına sevk edilebilmeleri mümkündür. Bahsi geçen bu disiplin kurulları, üyeler hakkında disiplin yargılanmalarına dair kuralları göz önünde bulundurarak disiplin cezasının uygulanmasını veya uygulama yoluna gidilmesine karar verebilir. Parti içi demokrasi ile alakalı olan konu ise, disiplin

yargılanmaları ile öngörölmüş olan hükümler ve bu hükümler çerçevesinde alınmış olan kararlardır. Zira hangi eylemlerin disiplin suçunu meydana getirdiğı ve suçlara uygulanacak olan disiplin cezaları Siyasi Partiler Kanunu içerisinde açık bir şekilde belirtilmemiştir. Siyasi Partiler Kanunu yalnızca parti disiplin kurullarınca verilmiş olan disiplin cezalarının adını yazmakla yetinmiştir (SPK m. 53/1). Buna bağılı olarak gerçekleşen eylemlerden hangilerinin disiplin suçu kapsamında değerlendirileceğı parti tüzüklerine bırakılmıştır. AYM vermiş olduğı bir kararda bu duruma örnek olarak (AYM E. 1987/16, K. 1988/8, 19.04.1988 T.); ceza hukuku kapsamında disiplin suçları ve ceza bakımından da geçerli olacağını ifade etmiştir (RG. 19908, Bkz. <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19908.pdf>).

Bu doğrultuda, Siyasi Partiler Kanununda disiplin kurulları tarafından verilecek olan disiplin cezalarının isimlerinin belirlenmesi ve disiplin cezaları konusu hakkında düzenleme yapabilme yetkilerinin tüzüklere bırakılması, Anayasada öngörölen prensiplerin ihlali anlamına gelmektedir (AY. m.38/1). Kaldı ki, parti tüzükleri içerisinde disiplin suçları olarak nitelendirilmiş olan fiillerin, esas olarak açık ve kesin ifadeler kullanılarak tanımlanması yapılmamıştır. Parti üyelerinin geçici olarak partiden çıkartılması ya da kesin çıkartılması amacıyla verilen cezalarda yetkili olan organların verdikleri kararlarda parti içi demokrasi açısından olumsuz bir durum olarak değerlendirilebilir. Çünkü parti üyeliğine son verme durumu bazen kötü amaçlar doğrultusunda uygulanabilir. Bu da parti içi muhalefetin gelişmesini engellemektedir.(Yanık, 2007, s. 110).

SPK'nın 57. maddesinde disiplin kurulunun almış olduğı kararlarda sınırlı bir yargı denetimi getirilmiş ve bu durumda parti içi demokrasiyi olumsuz yönde etkilemiştir. Bu kapsamda disiplin kurulunun bütün kararlarından ziyade üyelerin partiden geçici ya da tamamen çıkartılmalarına karşı yargı yolu açık bırakılmıştır. Sonuç olarak uyarma ve kınama gibi cezalar yargı denetiminin dışında bırakılmıştır. Parti üyeleri disiplin kurulunun geçici ya da kesin çıkartma cezalarına ilişkin olarak disiplin kurulunun vermiş olduğı kararları, tüzük ya da iç yönetmeliğe hem şekil hem de usul bakımından aykırı olduğı gerekçesiyle dava açabilir. Bu davalar asliye hukuk mahkemelerinde görölmektedir (Kanadoğılu, 2010, 214). SPK kapsamında belirli kararların sadece şekil eksikliğinden kaynaklı dava açılacağı hükme bağlanmasından kaynaklı SPK tarafından parti tüzüğünün incelenmeyeceğı açık bir şekilde düzenlenmiştir. Geçici ya da kesin

olarak parti üyeliği sonlandırılan bireyler cezalarına karşı usul eksikliği iddiasıyla dava açabilecek ve yargı organlarının denetimi sağlanacaktır. Ancak bu konuda karar açısından bir sınırlama getirilmesi üyelerin hak arama özgürlüklerinin ihlal edilmesine neden olabilmektedir.

2.5. Milletvekili Adaylarını Belirleme Yöntemlerine Yönelik Problemler

Parti içi demokrasi ilkeleri kapsamında üstünde en fazla tartışılan problemlerden biri, milletvekili adayını belirleme yöntemidir. Siyasi Partiler Kanuna göre, partiler, genel ve ara seçim süreçlerinde, milletvekilliği adaylarının tespit edilmesinde; serbest, eşit, gizli oy ve açık tasnif usulleri doğrultusunda, tüzüklerde tayin etmiş oldukları usullerden ve esaslardan herhangi biri ya da birkaçı ile yerine getirilebilir (SPK m.37/1). Ancak yasa koyucunun, milletvekili adaylarının tespit edilmesi yöntemi ile alakalı olarak kurumsal parti özgürlükleri ile üyelerin siyasal katılım özgürlüğü arasında bir denge sağlayamadığı söylenebilir. Zira siyasal partilerin tüzüklerine bakıldığında kural itibari ile üç farklı yöntem ile milletvekili adaylarını belirlediğini söylemek gerekmektedir. Bu yöntemler, merkez karar ve yönetim organlarının milletvekili adaylarını tespit edebilmesi, sınırlı sayıda üyelerden teşekkül edilen kurullar ile milletvekili adaylarının belirlenebilmesi anlamına gelen aday yoklama ve partilerin bütün üyelerinin katılması ile gerçekleşmiş olan ön seçimlerdir (Bilir, 2007, s. 45). Dolayısıyla Siyasi Partiler Kanunun 37. maddesi milletvekili adayının belirlenebilmesi ile alakalı olarak siyasal partileri bu konuda serbest bırakmış, partiler ise bir seçim bölgesi içerisinde hangi aday tespit yöntemini uygulayacağı hususunda karar alabilme yetkilerini merkez karar ve yönetim kurullarına bırakmıştır. Bu şekilde, milletvekili adaylarının tamamının merkez karar ve yönetim kurullarınca belirlenebilmesi mümkün olmuştur. Zira merkez yönetim kurulları, belirlenmiş olan aday belirleme yöntemlerinden hangilerini uygulayacağına karar verebilme yetkisini haiz olduğundan, bütün adayların tespit edilmesinde kendini yetkili kılabilir. Uygulamalarda da yapılan tüm işlemler bu yöntemler ile gerçekleştirilmekte ve milletvekili adayları merkez yönetim kurullarının kararları ekseninde tespit edilmektedir (Bilir, 2007, s.45).

Siyasi partiler halkı temsil edecek milletvekili adaylarını belirlerken uygulayacakları yöntemler parti tüzüklerinde yer almaktadır. Bu nedenle aday belirleme sürecinde partiler demokrasinin ilkeleri doğrultusunda hareket etmeli ve buna uygun

şekilde adaylarını belirlemelidir. Bu bağlamda milletvekili adayları anayasal güvence altında belirlenmeli ve demokratik unsurlar doğrultusunda hareket edilmelidir. Siyasi partiler ancak bu şekilde parti içi demokrasiye uygun hareket etmiş olurlar (Tuncay, 2000, s. 206).

Aday belirleme sürecinde parti içi demokrasinin en uygun şekilde yerine getirilmesinde uygulanacak yöntem ön seçim yöntemidir. Bu yöntemle birlikte hem yerel örgütlerde görevli olan üyelerin hem de delegelerin siyasete aktif katılımı sağlanmaktadır. Önseçim yöntemiyle birlikte merkez yönetiminin yerel yönetimler üzerindeki baskı da azalacaktır. Önseçimle gelen milletvekilleri seçilmeleri halinde meclis içerisinde tabandan aldığı güçle hareket ederek daha iyi ve etkin bir şekilde çalışabilecektir. Bu da parti içi demokrasinin gelişimi açısından oldukça önemlidir (Aydın ve Metin, 2000, s. 432). Bu açıdan değerlendirildiğinde merkez yoklama ve aday yoklama yöntemleri parti içi demokrasinin gelişimine önseçim kadar etki etmeyeceği söylenebilir.

2.6. Siyasi Partilerin Yargısal Denetim Alanına Yönelik Problemler

Siyasal partilerin iç düzenleri ve işleyişleri, herhangi bir siyasi rejim içerisinde faaliyet gösteren ve hedefleri siyasi iktidarlardan pay almak olmayan diğer kurumlar gibi yargısal denetimlerine tabidir. Zira belli koşullar altında yargı organlarına başvurabilme, bireylerin hak arama özgürlükleri ile devletin yargılama yükümlülüklerinin doğal bir sonucu olarak gerçekleşir. Kaldı ki, siyasi partilerin diğer kurumlardan farklı olarak üstlenmiş oldukları işlevler dikkate alındığında, yargısal denetimlerin arz etmiş olduğu önemler çok daha iyi anlaşılmış olacaktır. Siyasi partilerin yapısı gereği siyasi kurumlar olduğu ve bu sebeple parti içi demokrasilere ait düzenlemelerden ortaya çıkan uyuşmazlıkların da salt siyasi özellikte olacağı belirtilerek, siyasi partilerin iç düzenleri ve işleyişleri üzerinde yargı denetimlerini kabul edebilmek pek mümkün olamamaktadır. Zira yargısal denetimlerde bahis konusu olan kararların yerindeliği değil, hukuka uygun olup olmadığını denetleyebilmektir. Öyle ki, yargısal denetimleri kabul etmemek, hukukun temel prensiplerine de aykırıdır (Özbudun, 1974, s. 166).

Siyasi partiler, seçim yolu ile yasamayı elde etmek için çaba göstermektedir. Bu nedenle siyasetin temelinde siyasi partiler yer almaktadır ve siyasi partilerin kuruldukları ilk andan itibaren doğru bir şekilde denetlenmesi gerekmektedir. Ülkemizde siyasi parti hukuku ve özellikle de kongre hukuku her zaman ilgi odağı olmayı başaramamış ve

çürümeye mahkum bırakılmıştır. Bu nedenle parti içi demokrasinin sağlanabilmesi için siyasi partilerin bütünsel olarak denetlenmesi bir gereklilik haline gelmiştir (İyimaya, 2006, s. 189-190).

2.6.1. Anayasa Mahkemesi Tarafından Uygulanan Denetimlerin İşlevsizliği

Anayasa Mahkemesinin siyasal partiler ile ilgili yapmış olduğu yargısal denetimleri üç ana esas şeklinde inceleyebilmek mümkündür, s. Bunlardan ilkinin, Anayasa Mahkemesi kararı ile partilerin kapatılması ya da kapatma yerine son yıla ait devlet yardımından kısmen veya tamamen mahrum bırakılmaları oluşturur. Siyasi Partiler Kanuna göre, siyasal partilerin tüzükleri ve programlarında Anayasanın 68/4 maddesi içerisinde sayılmış olan hususlar yer almaktadır. Buna göre, siyasal bir parti söz konusu fıkra içerisinde belirtilen eylemlerin odağı haline dönüşmüşse ya da bir siyasal parti yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan ve Türk uyruğundan olmayan gerçek ya da tüzel kişilerden maddi yardım almaktaysa Anayasa Mahkemesi bu parti hakkında kapatma kararı verebilmektedir (SPK m.101/1).

Anayasa m. 68/4' göre,

Siyasî partilerin tüzük ve programları ile eylemleri, Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve lâik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz; sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamaz; suç işlenmesini teşvik edemez.

SPK'ya göre Anayasa Mahkemesi, “bir siyasi partinin, Anayasanın 68 inci maddesinin dördüncü fıkrasına aykırı eylemlerin işlendiği odak haline geldiğinin Anayasa Mahkemesince tespiti ve bir siyasi partinin, yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan ve Türk uyrukluğunda olmayan gerçek ve tüzel kişilerden maddi yardım alması” hallerinde dava konusu olan eylemin büyüklüğüne göre, partiyi kapatma uygulaması yerine ekonomik yardımlardan kısmen veya tamamı ile mahrum bırakma yoluna gidileceği kararı kabul edilmiştir. Anayasa Mahkemesinin, bir diğer denetimi ise Siyasi Partiler Kanunu'nun 74. maddesi ve diğer maddeleri içerisinde düzenlenmiştir. Getirilen hükümler doğrultusunda, Anayasa Mahkemesi, partilerin mal edinmesini ve gelir gider değerlerini inceleyebilmektedir. Yapılan mali denetimler sonucunda eğer Siyasi Partiler Kanununa aykırı bir şekilde elde edilmiş gelirler tespit edilirse, Anayasa

Mahkemesi tarafından partilerin elde etmiş olduğu bu gelirler devletin hazinesine gelir olarak kaydedilir (SPK m.101/2).

SPK m.104'e göre,

Bir siyasi partinin bu Kanunun 101 inci maddesi dışında kalan emredici hükümleriyle diğer kanunların siyasi partilerle ilgili emredici hükümlerine aykırılık halinde bulunması sebebiyle o parti aleyhine Anayasa Mahkemesine, Cumhuriyet Başsavcılığınca re'sen yazı ile başvurulur. Anayasa Mahkemesi, söz konusu hükümlere aykırılık görürse bu aykırılığın giderilmesi için ilgili siyasi parti hakkında ihtar kararı verir. Tüzüklerinde Anayasa Mahkemesince temelli kapatılan veya siyasi parti siciline kayıtlı bulunan siyasi partilerin isimleri, amblemleri ve rumuzlarını aynen veya iltibasa mahal verecek şekilde kabul eden veya kullanan siyasi parti aleyhine Anayasa Mahkemesine, Cumhuriyet Başsavcılığınca resen veya ilgili siyasi parti tarafından doğrudan yazı ile başvurulur. Anayasa Mahkemesi başvuru tarihinden itibaren en geç otuz gün içinde isim, amblem ve rumuzlarla ilgili olarak siyasi parti siciline kayıt önceliğine göre yapacağı incelemede bu Kanunun 96 ncı maddesinin birinci fıkrasına aykırılık görürse, aykırılık teşkil eden isim, amblem ve rumuzların hükümsüzlüğüne ve siyasi parti sicilinden terkinine karar verir.

Siyasi Partiler Kanununda Anayasanın 69. maddesinin 1. fıkrasında belirtilmiş olan parti içi demokrasi ilkesi, iki madde içerisinde düzenlenmiştir. Siyasi Partiler Kanunun 4/2 maddesi, siyasal partilerin kuruluşlarının, işleyişlerinin, faaliyetlerinin ve kararlarının demokrasi esaslarını aykırı olamayacağını ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda Siyasi Partiler Kanunu'nun 93. maddesinde siyasal partilerin parti içi çalışma süreçlerinde, parti yönetimlerinin, denetimlerinin, parti organları için yapılacak seçimler ile parti genel başkanlıkları, genel merkez organları ve siyasal parti grupları tarafından alınmış olan kararların ve yapılmış olan eylemlerin ve işlemlerin parti tüzüklerine, üyeler içerisinde eşitlik ilkelerine ve demokrasi esaslarına aykırı olmaması düzenlenmiştir. Yine Siyasi Partiler Kanununun 4. ve 93. maddeleri dışında kalmış ve ancak 101. Madde kapsamında olmayan, partilerin iç düzenleri ve işleyişlerinin demokratikliğini etkileyen Siyasi Partiler Kanunun diğer maddeleri de Siyasi Partiler Kanununda açık hüküm olmayan durumlarda diğer yasalar içerisinde yer alan düzenlemeler de Anayasa Mahkemesince partilere ihtar kararları verilirken ölçü norm şeklinde olabilmektedir (İyimaya, 2005, s. 244-248).

Görüldüğü üzere, Siyasi Partiler Kanunu'nun 104. maddesi doğrultusunda parti içi demokrasi ilkelerine aykırılık durumunda, Anayasa Mahkemesi bu aykırılıkların giderilebilmesi amacı ile ilgili siyasal partiye ihtar verebilmektedir. Fakat bu doğrultu da tartışma konusu olan, siyasal partinin şahsına verilmiş olan ihtarlara rağmen uygun davranmaması durumunda ne olacağı, yani Anayasa Mahkemesinin hangi yaptırımları uygulayacağı meselesidir. Yasa koyucu, yapılan Anayasa Değişiklikleri doğrultusunda Siyasi Partiler Kanunu'nun 101/1'i maddesini ve 12.08.1999 tarih ve 4445 sayılı Kanunla değiştirmiş ve Siyasi Partiler Kanunun 4. kısmındaki yasaklara aykırılığı bir kapatma sebebi olmaktan ayırmıştır. Bununla beraber ilgili kanun 2001 yılında yapılmış olan Anayasa değişiklikleri sonucunda 2003 tarihli ve 4778 sayılı Kanunun 12. maddesi ile değiştirilmiş; Siyasi Partiler Kanunun 101. madde dışındaki partiler ile ilgili emredici düzenlemelere aykırılık bulunması halinde Anayasa Mahkemesinin partilere ihtar verebileceği, ihtar kararının tebliği tarihinden itibaren 6 aylık süre içerisinde aykırılıkların giderilmemesi halinde, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının ilgili partinin mali yardımlarını kısmen ya da tamamen yoksun bırakabilmesi için Anayasa Mahkemesine başvurabileceği kabul edilmiştir (İyimaya, 2005, s. 250-252).

Ancak, Anayasa Mahkemesince Siyasi Partiler Kanunu'nun 104/2 maddesinin ikinci cümlesindeki bu madde 2009 yılında iptal edilmiştir. Anayasa Mahkemesi, ihtar uymayan bütün partiler için kabul edilmiş olan devlet yardımlarından kısmen veya tamamı ile yoksun kalma yaptırımının, devlet yardımı alamayan partiler açısından infaz niteliğinin olmadığını ve bununla beraber hem geçerli hem işlevsel bir yaptırım olmadığını ifade etmiştir (AYM, E. 2008/5, K. 2009/81, 11.06.2009 T.).

İlgili kararda Anayasa Mahkemesi aşağıdaki gerekçelere yer vermiştir:

İhtara uymayan tüm siyasi partiler için öngörülen “devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakma”nın, devlet yardımı almayan siyasi partiler açısından infaz kabiliyetinin olmadığı dikkate alındığında, bunlar açısından geçerli ve işlevsel bir yaptırım olduğu söylenemez. Bu durum, devlet yardımı almayan siyasi partilerin emredici hükümlere aykırı faaliyetlerinin yaptırımsız kalması sonucunu doğurduğundan, bu tür partiler lehine bir ayrıcalık oluşturur.

Diğer taraftan, 2820 sayılı Yasa uyarınca siyasi partilerin faaliyetlerini izleme görevi Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına ait bulunmaktadır. Bu çerçevede emredici kurallara aykırılık halinde ihtar için Anayasa Mahkemesine

başvurulması, ihtar kararına uyulmaması halinde ise, itiraz konusu kural gereğince, yine Anayasa Mahkemesinde dava açılması biçiminde devam eden bu görevin tüm siyasi partiler bakımından aynı şekilde yerine getirilmesi eşitlik ve tarafsızlık ilkesi gereğidir. Oysa itiraz konusu kuraldaki “açabilir” ifadesiyle, ihtar sonrası dava açılması konusunda Cumhuriyet Başsavcılığına sınırsız bir takdir hakkı tanınarak aynı durumda bulunan siyasi partiler hakkında farklı uygulama yapılmasına yol açılmaktadır. (RG. 27281, Bkz. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090707-18.htm>, Erişim Tarihi: 18.05.2019).

AYM’nin parti tüzükleri ile olan bağı genel manada Anayasa’nın 68/IV hükmü ile sınırlandırılmıştır. Bu nedenle kanun koyucu siyasi parti tüzüğünün diğer unsurlarını AYM ile ilişkilendirmemiştir. Siyasi partilerin 68/IV hükmüne aykırı hareket etmeleri halinde ise bu durumun düzeltilme durumuna bakılmaksızın mutlak suretle kapatılmasına ya da devlet yardımından yoksun bırakılmasına neden olmaktadır. Parti tüzüğünde yer alan hükümler doğrultusunda ilgili hükümler dışında kalan unsurlar için AYM’nin herhangi bir yetkisi söz konusu değildir (İyimaya, 2005, s. 246).

2.6.2. Siyasi Partilerin Kongre Kararlarının ve Seçimlerinin Hukuksal Problemlerinin İncelenmesi

Siyasi partiler için kongreler her zaman en yüksek karar alma mekanizması olarak görülmektedir. Bu bağlamda SPK kapsamında kongrelere siyasi partilerin tüzüklerinin hazırlanması yetkisi tanınmıştır (SPK m.14).

Siyasal Partilerin iktidara gelmiş oldukları zaman izleyecekleri politikalar kongrelerde meydana getirildikleri gibi, parti organlarını meydana getiren ve hatta meydana getirilen bu organların hesaba çekilmiş oldukları tek yerler burasıdır (Kanadoğlu, 2010, s. 134).

Düzenlenmiş olan bu kongreler yapıları itibari ile hem karar hem de seçim organı oldukları için, parti içi demokrasi ilkelerine ilişkin ana esaslara öncelikle bu organların da uyması bir zorunluluktur. Ancak Anayasa Mahkemesinin yapmış olduğu denetimlerin, somut bir yaptırım getirmemesi, partilerin kongre süreçleri içerisinde demokratik esaslara aykırı bir biçimde davranmalarına neden olabilmektedir.

2.7. Siyasi Partilerin Finanse Edilmesine Yönelik Problemler

Ülkemizde parti içi demokrasi ilkeleri konusunda bir diğer problem, siyasal partilerin finansman kaynakları meselesidir. Siyasi Partiler Kanunu, siyasal partiler tarafından elde edilebilecek gelirleri düzenlemiştir. Düzenlemeye göre, “partiler, üye ve milletvekillerinden düzenli bir şekilde aidat alabilir; milletvekilliği, belediye başkanlığı, belediye meclis üyeliği veya il genel meclis üyeliği aday adaylarından özel olarak aidat alabilir; parti bayrağı, rozeti ve flaması gibi rumuzların ya da üye kimlik kartlarının veyahut parti yayınlarının satışından kazanç elde edebilir; düzenlenecek olan balo, eğlence ya da konser faaliyetlerinden veya parti mal varlığından gelir sağlayabilir; SPK md. 66’da ifade edilen sınırlar dâhilinde bağış alabilir ve nihayet genel seçimlerde kullanılan geçerli oyların belirli bir kısmını almaları halinde devletten mali yardım alabilir” (SPK m.61/2).

Dolayısıyla kanun, siyasal partilerin finansman gelirlerini sınırlı bir biçimde belirleme yöntemine gitmiştir. Bu şekilde, madde içerisinde belirtilmiş olan durumlar dışında partilerin gelir elde edebilmesi hukuken mümkün değildir (Çelik, 2012, s. 59).

Her ne kadar, Siyasi Partiler Kanunu’nun 61/2 maddesinde siyasal partilerin farklı gelir kaynaklarına dayanabilmesi mümkün olabilse de uygulamalarda belli gelirlerin parti bütçelerini önemli bir kısmını meydana getirdiği görülmektedir. Örneğin, devletten alınan mali destek parti bütçesinin büyük bir kısmını teşkil etmektedir. Ancak yapılmış olan bu devlet yardımlarının siyasal parti içerisinde finansman kaynaklarının büyük bir kısmını meydana getirmesi ve ekonomik yardımlara hak kazanabilmeleri açısından siyasal partilerin sadece genel seçimler içerisinde almış oldukları oy oranının öneminin yüksek olması, siyasal partileri devlete bağlı kılarak üyelerden ise bir o kadar uzaklaştırmıştır. Zira siyasal partilerin olağan ve seçim süreçlerini yerlerine getirebilmek amacı ile zorunlu olan giderlerini karşılayabilmek adına üyelik aidatlarına ihtiyacı pek kalmamıştır. Öte yandan uygulamada ise mali yardım, kural olarak partilerin genel merkez teşkilatına yapılmakta ve mali desteğin nasıl kullanılacağı hakkında karar verme yetkisi yine bu örgütlere bırakılmaktadır. Bu husus hakkında genel merkez örgütlerinin istedikleri gibi karar verebilmeleri ise mahalli örgütleri ise ister istemez genel merkezlerin baskısı altında tutmaktadır. Özellikle, mahalli örgütler açısından parti genel merkezlerine muhalif olmanın bedeli, devlet yardımlarından gereken payı alamamaktır. Ekonomik

yardımların, siyasal partilerin nerdeyse tek finansman kaynağı ve siyasal parti faaliyetlerinin devam ettirilebilmesinin ekonomik güç ile doğru orantılı olmuş olduğu göz önünde tutulduğunda, bu durumun yerel örgütleri zaman içerisinde etkisiz durumu sokacağı açıktır (Uzun, 2010, s. 73).

Siyasal partilerin ekonomik kaynaklarına dair meydana gelen sorunlardan bir diğeri de siyasal partilere yapılmış olan bağışlardır. Ülkemizde siyasal partilerin gelir kaynaklarına bakıldığı zaman siyasal partilerin üye aidatları ile beraber klasik olarak nitelendirilebilecek kazanç elde etme usullerinden biri olarak kabul edilen bağışların, siyasal partilerin parti bütçelerinin çok küçük bir kısmını meydana getirdiği görülmektedir. Siyasal partiler, devlet yardımları gibi hem düzenli hem yüksek miktarlardaki gelirlere ulaşıncaya kadar bu finansman kaynaklarını kullanmakta ve sonrasında ise partilere yapılmış olan bağışlar kesilmektedir (Uzun, 2010, s. 130).

Ancak, siyasal partilere hali hazırda yüksek miktarlarda bağışlar yapılabilmektedir. Fakat bu bağışlar, hem gizli bir biçimde hem de kayıt altına alınmadan yapılmaktadır. Zira Siyasi Partiler Kanununda bağışlar ile alakalı sınırlamalara tabii olmamak ya da partileri desteklediklerinin ortaya çıkmaması adına insanlar, birçok kez partilere ait olan araçların benzin ihtiyaçlarını karşılamakta veya parti örgütlerine ait olan farklı faturaları parti adına ödeyerek el altından bağışlar yapabilmektedir.

Ayrıca yerel örgütlere yapılmış olan gizli bağışlar sonucunda, parti içi karar süreçleri, bağış yapan kişilerin kontrollerine girebilmekte ve partiler ile üyeleri arasında bulunan bağlar da zayıflayabilmektedir (Çelik, 2012, s. 46).

2.8. Siyasi Partilerin Seçim Yöntemlerine Yönelik Problemler

Ülkemizde parti içi demokrasi ilkelerine dair çıkan hukuki sorunlar kapsamında, araştırılması gereken bir başka husus da milletvekillerinin belirlenebilmesinde kullanılan seçim sistemleridir. Bu seçim sistemlerinin parti içi demokrasi kavramı üzerindeki etkisi, esas itibarıyla kendini iki noktada göstermektedir. Bunlardan ilki, milletvekili adaylarının tespit edilmesinde kullanılan yöntemlerdir. Diğeri ise milletvekillerinin siyasal davranışlarıdır. Ancak seçim sistemlerinin parti içi demokrasi ilkeleri üzerinde olan etkileri, doğrudan değil de dolaylı bir şekilde meydana gelir. Seçim sistemi olarak hangi sistem kabul edilirse edilsin siyasal partiler tarafından milletvekili adaylarını tespit

edebilme yöntemleri içerisinde demokratik olarak en uygun olan yöntem, ön seçim yöntemidir (Günel, 2005, s. 56).

Ülkemizde milletvekili adaylarının hangi seçim sistemleri esas alınarak seçileceğini tespit edebilmek adına Milletvekili Seçim Kanunu kullanılır.

10 Haziran 1983 tarih ve 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunun 2. maddesine göre:

“Milletvekili seçimi tek derecelidir. Seçim nispi temsil sistemine göre, genel, eşit ve gizli oyla, bütün yurttaki aynı günde yargı yönetim ve denetimi altında yapılır.

Seçmen, oyunu tam bir serbestlikle kendisi kullanır.

Oyların sayımı, dökümü ve tutanaklara bağlanması, açık olarak yapılır”.

Milletvekili sayıları 18’den aşağı olmak kaydıyla her il, bir seçim çevresi olarak kabul edilir. Siyasi partilerin seçim çevrelerinden milletvekili çıkartabilmesi için tabi olunan kanun kapsamında genel seçimlerde ülke genelinde en az %10 oy alması gerekmektedir.

Tüm bunlar dikkate alındığında, temsil sisteminin nispi olmasının milletvekili adaylarının tespit edilmesinde, partilerin etkilerini artıran bir işleve sahip olduğunu söylemek mümkündür. Zira seçim süreçlerinde adayların bireysel özelliklerinden daha çok, partilerinin kurumsal kimlikleri ön plana çıkmakta; bu durum ise, milletvekilliği aday tespit usullerini tercih ederken siyasal partileri daha özgür davranmaya yönlendirebilmektedir. Seçim çevresi genişledikçe, milletvekilleri adayının seçmenlerce hem tanınması hem de değerlendirilmesi zorlaşmaktadır (Duverger, 1993, s. 460).

2.9. Siyasal Seviyede Yaşanan Problemler

Çalışmanın bu bölümünde Türk partilerinin yapısal sorunları, seçmenlerin parti içi demokrasi ilkesine verdiği önem gibi konuları da parti içi demokrasiye etki eden nedenler altında incelemek gerekmektedir.

2.9.1. Siyasal Kültür Unsuru

Siyasi kültür toplumu oluşturan kültürel birikimin bir parçasında bulunmaktadır. Toplumu oluşturan bireylerin siyasi tutum benzerliklerinin davranışa yansıtmasıdır (Öztekin,2003, s.210). Demokrasi, uygun ilkelerin ve usullerin kabul edilmesinden sonra

kendi kendine işleyecek bir yapıya sahip değildir. Nitekim demokratik sistemin istikrarı, demokratik normların uygulandığı toplumların, elverişli bir siyasal kültürünün var olmasına bağlıdır. Zira demokratik kültürle sahip ve belli değerleri özümseyen bir toplumda, demokrasiye dair ilkelerin devamlılığı sağlanabilmektedir. Ayrıca demokrasi ile yönetilen siyasal rejimler ile demokratik siyasal kültürler arasında var olan ilişki, parti içi demokrasi ilkeleri açısından da aynen geçerli olabilmektedir (Yanık, 2013, s. 119). Açıklanan nedenle ülkemizde parti içi demokrasi ilkelerine olumsuz bir şekilde etki eden ve siyasal seviyede yaşanmış olan problemler doğrultusunda, üzerinde durulması gereken ilk durum, içinde bulunduğumuz toplumun siyasal kültürü olacaktır.

Bu doğrultuda ilk olarak toplumumuzun demokratik kültür bilinci konusunda açıklamalarda bulunulacak, sonrasında ekonomik kaynaklara dayalı siyasal yozlaşmaların, partilerin iç düzenleri ve işleyişlerinin demokratik usullere uygunluğuna olan etkileri araştırılacaktır.

2.9.2. Siyasal Partilerin Demokrasi ve Kültür Bilinci Unsuru

Siyasal partilerin iç düzenleri ve işleyişleri üzerinde siyasal kültür kavramının ne denli etkisinin olduğunun belirlenebilmesi için öncelikli olarak demokrasi ve kültür bilinci olgularının ne derece uyum içerisinde olduğunun belirlenmesi gerekmektedir. Türkiye’de parti içi demokrasinin gelişmesini engelleyen en önemli sorunların başında Türk toplumunun demokrasiye bakış açısı ve karakteristik özellikleri gelmektedir. Bu neden ele alınması gereken ilk unsur Türk aile yapısının, demokratik değerleri ne derecede benimsemiş olduğudur (Aktaş ve Coşkun, 2013, s. 207).

Türk aile yapısı incelendiğinde genel olarak kişi egemenliği ön plana çıkmakta ve aralarında hiyerarşik bir ilişki söz konusudur. Bu da demokrasinin ön koşulu olarak bilinen kişilerin eşitliği ilkesine aykırıdır. Özellikle de erkek ya da baba otoritesinin egemen olduğu toplumlarda da siyasal yapı devlet baba algısı şeklinde tasarlanmakta ve böyle eşitliğe aykırı bir imaj ortaya çıkmaktadır. Bu da devletin herhangi bir sorun ortaya çıktığında kurtarıcı kimliği ile sorunları çözebileceği algısını ortaya çıkarmaktadır (Aktaş ve Coşkun, 2013, s. 207–208).

Yine benzer şekilde, Türk aile yapılanmasında küçüklerin hak aramalarına ve problemler karşısında düşüncelerini ifade etmelerine izin verilmemesinin, demokratik kültürel gelişmelerin önündeki en büyük engellerden biri olduğu kabul edilebilir. Zira

toplumlar düzeyinde hak ve özgürlükler ile taleplerin ve bilinçlerin oluşabilmesi daha da güçleşir. Bununla beraber üyeler parti içlerinde kendilerine sağlanmış olan hakları bir lütuf gibi görmeye başlar. Böylesi bir toplumda, parti içi demokrasilerin gerçekleştirilmesi ile alakalı olarak üyelerden herhangi bir talebin çıkmayacağı ve üyelerin, parti liderinin kendilerine lütfettikleri imkânlarla esas itibari ile sadece minnet duyacağı ancak hakları ve özgürlükleri hususunda hiçbir şekilde hak talebinde bulunamayacakları aşikârdır (Aktaş ve Coşkun, 2013, s. 209).

Bunlara ek olarak Türk toplumunun sergilediği bazı karakteristik özelliklerde demokrasinin tam olarak içselleştirilmesine engel olabilmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Türk toplumunda birey kavramı tek başına önemli değildir. Önemli olan bir bütün olarak algılanmaktadır. Bu nedenle Türk toplumunda genelden ayrılan farklı görüşlere karşı daha az hoşgörü ile yaklaşıldığı söylenebilir. Siyasi partilerde herhangi bir konuda farklı görüşe sahip olan bireyler bu durumu ifade ettiklerinde egemen grup tarafından “çatlak ses” olarak nitelendirilmektedir. Bu da demokrasiye aykırılık teşkil eden önemli bir sorundur (Turan, 1996, s. 22–23).

2.9.3. Siyasi Partilerde Siyasal Yozlaşma Unsuru

Siyasi partilerin iç düzeni ve parti içi demokrasiyi olumsuz yönde etkileyen en önemli unsurlardan birisi de siyasi yozlaşma kavramıdır. Siyasi yozlaşma Türkiye’nin en eski sorunları arasında gösterilebilir. Buna göre siyasi yozlaşma daha çok siyasi karar alma mekanizmalarının kendi çıkarları doğrultusunda hareket ederek toplumun çıkarlarını geri planda bırakması ve buna bağlı olarak mevcut düzen içerisinde yer alan diğer unsurları ihlal etmesi ile açıklanabilir. Bu nedenle Türk siyaset tarihinde siyasi yozlaşma ile birlikte siyasi partiler belirli bir grubun menfaat elde etmesine olanak sağlayan örgütler olarak algılanmasına neden olmuştur (Yanık, 2013, s. 193). Bu açıdan değerlendirildiğinde hem milletvekili hem de lider olarak görev yapan bireyler demokratikleşmeden önce kendi menfaatleri doğrultusunda hareket ederek toplum çıkarlarını ikinci plana attığı söylenebilir. Siyasi partiler içerisinde yer alan üyelerde kendi menfaatlerine yarayacak üyeleri seçmeleri ve onları parti içerisinde yükseltmeleri de bu kapsamda değerlendirilebilir. Aksi halde muhalefet hiçbir zaman menfaat elde edemeyeceği için parti içi demokrasi bu durumda gelişemeyecektir.

Siyasi partiler aynı zamanda destek aldıkları grupların desteklerini sürekli hale getirebilmek için bir takım mali yardımlarda ya da hizmetlerde bulunabilir. Bu da siyasi kayırmacılıkla ilişkilendirilmektedir. Bu da siyasi partilerin iç düzen ve işleyişinin demokrasiden uzak kalmasına neden olmaktadır. Temelde siyasi partilerin ekonomik menfaat sağlanan kurumlar arasında gösterilmemesi gerekmektedir. Ancak günümüzde tam anlamıyla ekonomik çıkarlar siyasi görüşün önüne çıkmış ve halk iradesi ile oluşan bu örgütler zamanla başka bir anlam kazanmıştır. Yeni anlama göre siyaset kamu hizmeti olmaktan çıkmış ve herhangi bir siyasi parti faaliyeti yatırım olarak görülerek ekonomik bir çıkara dönüşmüştür. Bu anlamda, milletvekillerinin parti üyelerinin talepleri doğrultusunda yerine getirmiş oldukları en temel eylemler; partilerinin işe alımlara aracılık etme, partililerin tayin ve terfi gibi işlerini yürütme, ulaşım, su, elektrik ya da imar gibi bölgesel problemlerin çözülebilmesi için kamu kurum ve kuruluşlar ile görüşme yapmak olarak ifade edilebilir (Yanık, 2013, s. 194-195).

2.10. Türkiye’deki Siyasal Partilerin Yapısal Problemleri

Ülkemizde parti içi demokrasi ilkelerinin gerçekleştirilebilmesine ilişkin olarak ortaya çıkarılması gereken bir diğer önemli nokta, ülkemizdeki siyasal partilerin yapısal sorunlarıdır. Nitekim ülkemizde siyasal parti sistemi, taşımış olduğu belli karakteristik nitelikleri sebebiyle partilerin iç düzenleri ve işleyişlerinin demokratik olmasına engel olmaktadır. Bu doğrultuda, ülkemizde siyasal partilerin en önemli problemlerinden biri, partilerin kuruluş evresinde ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’de siyasi partiler tıpkı Avrupa’da olduğu gibi toplum içerisinde farklı sosyal ve kültürel özelliklere sahip grupların tamamını kapsayacak şekilde değil daha çok siyasi elitlerin kendi aralarındaki çıkar çatışmalarına aracılık eden bir ürün olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da Türkiye’de siyasette söz sahibi olan kişilerin sosyo-ekonomik açıdan güçlü kişiler arasından çıkmasına neden olmuş ve parti için emek veren üyelerin ikinci plana atılmasına neden olmuştur. Üyelerin sadece seçim süreçlerinde oy kullanmaları beklenmektedir (Tuncay, 1996, s. 170). Bu açıdan değerlendirildiğinde siyasi partiler için daha çok emek harcayan ve partinin iktidara gelmesi için çaba gösteren parti üyelerinin bir amaçtan ziyade bir araç olarak algılanması söz konusudur.

Siyasal partilerin kurulma aşamalarında söz sahibi olan ve sınırlı sayıda bireyden meydana gelen bu grup ya da kişilerin ileriki dönemlerde de partilerin örgüt içi

kararlarının alınması üzerindeki nüfuzlarını devam ettirdikleri söylenebilir. Özellikle parti için önemli bir konu olan kongrelerde kendilerine yakın olan kişilerin seçilmesi açısından üyelere baskı yaparak demokratikleşmeden uzak bir tutum sergilerler (Akgün, 2007, s. 62).

Sonuç olarak siyasi partiler halkın gelişimi için kurulduğu söylene de parti içerisinde kurulu olan oligarşik düzen, grubun uyguladığı girişimler sonucunda devam ettirilmekte ve taban ve tavan arasındaki iletişim tek yönlü olarak gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Bu da hem parti yöneticileri hem de üyeleri arasındaki iletişimin kopuk hale gelmesine neden olmaktadır (Uysal ve Toprak, 2010, s. 139). Halktan kopuk kendi çıkar ve menfaatleri doğrultusunda karar veren siyasi partiler hiçbir zaman parti içi demokrasiye uygun olarak hareket edemez ve üyelerini sadece iktidara gelmek için kullanırlar.

2.11. Siyasal Partilerde Parti İçindeki Demokrasiyi Yükseltmek İçin Yapılması Gerekenler

Ülkemizde parti içi demokrasi ilkeleri ile ilgili güncel problemlerin tespit edilmesi kadar önem arz eden bir diğer husus, partilerin demokrasiyi gerçekleştirebilmek adına atmaları gereken somut adımların ortaya konulmasıdır.

2.10.1. Düşünce ve Kültürel Bazda Yapılması Gerekenler

Türk partilerinde parti içi demokrasinin oluşumuna engel teşkil eden en önemli sorunlardan birisi de siyasi kültürün tam olarak benimsenmemiş olmasıdır. Hâlbuki parti içi demokrasinin gelişiminde siyasi kültür önemli bir rol üstlenmektedir. Bu nedenle etkin bir siyasi kültürün benimsenmesi için öncelikli olarak demokratik ilkelerin özümsemişi gerekmektedir. Aksi halde hukuk kuralları ile yönetilen süreçlerde dahi demokrasiden yoksun kararlar alınabilmektedir (Küçük, 2014, s. 425).

Siyasi kültürün dinamik bir özelliği bulunmaktadır. Bu nedenle yenilikler doğrultusunda bir değişim yaşanmadığı sürece siyasi kültürde bu yönde bir gelişim gösteremez. Bu nedenle demokrasinin daha en başında aile ortamında başlaması gerektiğini ortaya koymaktadır. Çünkü anne ve babalar çocuklarına en yakın kişiler olup onların demokratik davranışlar kazanması için rol model alınan ilk öğretmenleridir. Bu kapsamda aile içerisinde çocuklara bir takım hak ve görevlerin olduğunun anlatılması,

demokrasi bilincinin pekiştirilmesi için uygun davranışların sergilenmesi hem aile yapısını hem de Türk toplumunu olumlu yönde etkilemektedir (Küçük, 2014, s. 426).

Siyasal partilerin iç düzenleri ve işleyişlerinin demokratik usullere uygun olabilmesi adına düşünsel ve kültürel boyutlarda yapılması gerekenlerin yalnızca ulusal seviyede gerçekleştirilebilecek değişiklikler ile sınırlı olmadığına bununla beraber partiler düzeyinde de bir takım tedbirlerin alınması gerektiğinin önemini ifade etmek gerekir. Bu doğrultuda ön plana çıkmış olan ilk husus, parti içi eğitimlerin daha da etkin hale getirilmesidir. Parti içi eğitimler, parti içi işleyişlerde söz konusu olan demokratik mekanizmaların ve imkânların üyelere tanıtılabilmesi, üyelerin bu imkânları kullanabilme hususunda yönlendirilebilmesi veya hoşgörü ve uzlaşma gibi demokratik davranış kalıplarının üyelere kazandırılabilmesi gibi fonksiyonlara yarar (Yanık, 2013, s. 205).

2.10.2. Hukuki Durumda Ele Alınması Gerekenler

Ülkemizdeki partilerin iç düzenleri ve işleyişlerinin demokratik usullere uygun olabilmesini sağlamak adına, düşünsel ve kültürel boyutlarda belli değişikliklerin yapılmasının yeterli olamayacağı, bununla beraber pozitif hukuk çerçevesi içerisinde birtakım değişikliklerin gerçekleştirilmesinin gerekliliği ortaya konmalıdır. Bu anlamda, hukuki düzenlemeler sonucu ortaya çıkan problemlerin de ancak belli hukuki değişiklikler ile ortadan kaldırılacağı hususu unutulmamalıdır (Küçük, 2015, s. 415). Parti içi demokrasi ilkesine aykırı olarak nitelendirilen unsurların yargı yolu ile etkin bir şekilde çözüme kavuşturulabilmesi için öncelikli olarak aykırılığın somut bir yaptırıma bağlanması gerekmektedir. Çünkü yargı denetimi yaptırım unsurlarından bağımsız düşünülemez. Ayrıca yargı organları siyasi partilerin disiplin organlarının vermiş olduğu kararları incelerken demokratik olmadıklarını tespit ettiklerinde ya da parti içi demokrasiye aykırı karar verdiklerinde yaptırım uygulayarak hak ihlalin uğrayanların demokratik işlemlerle karşılaşmasına yardımcı olabilmektedir. Aksi halde parti içerisinde keyfi uygulamalar daha çok ön plana çıkarak demokrasi ihlalleri gerçekleşebilir (Yanık, 2013, s. 206).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TBMM İÇİNDE GRUBU BULUNAN SİYASİ PARTİLERİN PARTİ İÇİ DEMOKRASİ YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

Bu bölümde, TBMM'nin 27. döneminde AKP, CHP, MHP, İYİ PARTİ ve HDP gibi siyasi partilerin mevzuatları incelenmiştir. İncelemeye tabi tutulan konular şunlardır:

1. Parti üyeliğinin kazanılması
2. Organ ve delege seçimlerinin belirlenmesi
3. Aday belirleme sistemlerinin usulü
4. Olağanüstü kongre toplantılarının incelenmesi
5. Kurultay ve büyük kongrelerde doğal üyeler,
6. Siyasi Parti Üyelerinin partiden ihraç edilme nedenleri olarak sıralanmaktadır.

3.1. Parti Üyeliğinin Kazanılması

TBMM'nin 27. Yasama dönemi 7 Temmuz 2018'den günümüze kadar geçen süreci kapsamaktadır. Bu bağlamda öncelikli olarak CHP'nin parti tüzüğünde yer alan parti üyelik sistemi incelenmiştir. CHP'de parti üyeliği, partinin üst düzey yöneticileri, ülkeye önemli katkı sunan ve parti lideri tarafından önerilen kişiler MYK kararıyla partiye üye yapılmaktadır. Partiye yeni üye olan kişiler 3 ay geçmeden seçme hakkını kullanamaz ancak seçilme hakkına tabidirler (CHP Parti Tüzüğü m.12).

MHP'nin parti üyeliği gerçekleşikten sonra kongre delegeliği, yönetim ve disiplin kurulu seçimlerinde seçme ve seçilme hakkına 3 ay süre sonrasında kavuşmaktadır (MHP Parti Tüzüğü m.12).

AKP'nin parti üyeliği incelendiğinde ise delege seçimlerinde üyelerin tanınması için seçimden 15 gün öncesinde üyeleri tanıtan listeler açık bir şekilde belirlenir. Listelerin hazırlanma sürecinde genel merkezde yer alan üye kayıtları esas alınmaktadır. Bu durumlar tutanaklarla tespit edilmektedir (AKP Parti Tüzüğü m.30/2). AKP'de üyelerin seçimde oy kullanmalarında herhangi bir süre sınırlaması getirilmemiştir.

İYİ Parti'nin durumu incelendiğinde SPK ve diğer ilgili mevzuatlar doğrultusunda siyasi partiye üye olmayacakları açık bir şekilde belirtilmiş olan kişiler, affa ya da zamanaşımına uğramış olsa dahi terör suçuna karışmış, kadına şiddet ve cinsel istismar gibi suçlardan ceza almış partiye üye olabilmektedir. Parti üyeliği için 18 yaşını dolduran herkes gerekli şartları taşıması halinde partiye üye olabilmektedir. İYİ Parti'nin iç tüzüğünde yer alan değerlere ve ilkelere bağlı olan, parti çalışmalarına katılarak üyelik aidatını ödeyen her Türk vatandaşı dil, din ve ırk ayrımı yapılmaksızın partiye üye olabilmektedir (İYİ Parti Tüzüğü md.4).

HDP'nin parti üyeliği incelendiğinde ise medeni ve siyasal haklarını kullanma yeterliliği bulunan, partinin ilkelerini benimseyen herkes partiye üye olabilmektedir (HDP Parti Tüzüğü m.4). HDP üyeleri gerekli durumlarda yetkili organlara önerilerde bulunma, bilgilendirme, toplantı isteme, tüzük gereği yönetici hükümlerini geri alabilme, kendi organlarında çözüme kavuşturulmayan konuları üst organa iletme, seçim süreçlerinde görev alma ve yönetici organlarına aday olma gibi bir takım haklara sahiptir (HDP Parti Tüzüğü m.8). HDP'de üyeler gerekli durumlarda parti içerisinde her göreve aday olabilmekte ya da aday gösterebilmektedir (HDP Parti Tüzüğü m.44). Ancak bu noktada tüzükte bir sınırlama getirilmiştir. Buna göre üyeler parti içerisinde birden fazla birime üye kaydı yapılamamaktadır (HDP Parti Tüzüğü m.7). Ek olarak üyeler aynı organa kuruluş kongresi dışında en fazla 2 olağan seçimli dönemle üst üste seçileceği öngörülmüştür. Bir olağan seçimli dönem ara verdikten sonra yeniden aday olabilmektedir (HDP Parti Tüzüğü m.3).

Özetle seçilme hakkı konusunda azami süre şartının CHP, MHP ve İYİ Parti tarafından sağlandığı ancak HDP ve AKP tarafından böyle bir uygulamanın olmadığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra partiye yeni üye seçiminde seçme hakkında belirli bir sürenin konulması uygun görülürken seçilme haklarına süre konulması demokratik açıdan uygun görülmemektedir.

3.2 Siyasi Parti Organlarının veya Delegelerinin Seçim Şekline Bakış

Siyasi partilerin organları ve delege seçimlerinde uyguladıkları yöntemler farklılık göstermektedir.

CHP'nin il ve ilçe kongreleri için tek ya da ortak liste yani çarşaf liste uygulaması kullanılmaktadır. Ancak bu noktada kongre üyelerinin yazılı önerisi ya da kongreye katılanların salt çoğunluğu doğrultusunda bu liste blok listeye dönüştürülebilmektedir (CHP Parti Tüzüğü m.48/j).

AKP'nin durumu incelendiğinde ise AKP'nin liste yöntemini tercih ettiği tespit edilmiştir. Bu konuda herhangi bir öneride bulunulmamışsa adaylar kesinleştikten sonra soy ad sıralamasına göre çarşaf liste hazırlanır. Listeye hangi soyadından başlanacağına ilişkin kura ile karar verilmektedir (AKP Parti Tüzüğü m.46/7).

MHP'nin aday listeleri incelendiğinde oy pusularının ayrı ya da tek liste halinde düzenlendiği tespit edilmiştir. Tek liste olduğu durumlarda seçmenler; aday isimlerinin yer aldığı kutucuğa seçilecek aday sayısı kadar işaret koymaktadır. Birden fazla liste olduğu durumlarda ise seçmenler, aday olmasını istemedikleri kişinin üzerini çizmekte ve diğer listelerden ya da aynı listede adı olmayan adayların isimlerini yazarak oylama yapabilir (MHP Parti Tüzüğü m.43).

İYİ Parti'nin durumu incelendiğinde ise ilçe kongrelere delegeleri, mahalle ya da köy seçmen kütüğünde bulunan üyeler arasından seçilmesi zorunlu tutulmuştur. İYİ Parti'de delege seçimlerinin hafta sonu yapılması zorunlu tutulmuştur. Seçim süreci içinde seçimden önceki 15 gün içerisinde önce mahalle ve köy delege seçimlerinin nerelerde yapılacağına ilişkin detaylı bilgiler ve aday listesi ilçe başkanlığına bildirilerek ilan edilir (İYİ parti iç Tüzüğü m.15).

HDP ise delege seçimlerin Seçim Yönetmeliğine uygun olarak belirler. Organ ve delege seçimlerinde liste yöntemi uygulanmaktadır. Aynı zamanda tüzük içerisinde yönetmeliğe atıf yapılarak herhangi bir ek düzenlemeye gidilmemiştir (HDP Parti Tüzüğü m.48).

Organ ve delege seçimlerinde tercih edilen çarşaf liste, adayların adlarının yazılı olduğu oy pusulası haline getirilmektedir. İlgili oy pusulası üzerinde seçilerek kadar aday sayısı, isimlerin yanındaki kutucuğa işlemek suretiyle oylama gerçekleştirilir. Seçilecek

aday sayısından fazla işaretleme yapıldığı durumlarda pusula geçersiz sayılacaktır. Bu yöntemle birlikte uygulanan bir diğer yöntem ise anahtar liste uygulamasıdır. Anahtar liste uygulaması ise parti lideri ve parti içerisinde etkin konumda bulunan isimler tarafından belirlenen adayların adları yazılarak seçmene sunulmaktadır (İzgili, 2013, s. 126).

Organ ve delege seçimlerinde uygulanan bir diğer yöntem ise blok yöntemidir. Bu yönteme göre adaylar gruplar halinde listelenir. Bu uygulamada delegeler, başkan adayları ya da gruplar aracılığı ile hazırlanan listelere oy vermektedir. Ayrıca liste üzerinde herhangi bir değişiklik yapma hakları bulunmamaktadır.

Ancak çarşaf liste uygulamasında delegeler istedikleri kişiye oy verme imkânına sahiptir. Blok listeye alınmayanlar, aday olamazken çarşaf listede şartları taşıyan herkes organ için bireysel olarak aday olabilir (İzgili, 2013, s. 127). Bu açıklamalar ışığında çarşaf listenin blok liste ve anahtar liste uygulamasına nazaran daha demokratik bir yöntem olduğu söylenebilir. Özetle siyasi partilerin parti içi demokrasi açısından organ ve delege seçimleri incelendiğinde CHP'nin diğer partilere göre parti içi demokrasiye önem verdikleri söylenebilir.

3.3. Siyasi Parti Meclisi, Siyasi Parti Merkez Karar ve Yönetim Kurulu ve Merkez Yönetim Kurullarının İncelenmesi

CHP'nin yetkili organları incelendiğinde kurultaydan sonra en yetkili organ parti meclisi olarak görülmektedir. Bu organın 60 asil 15 yedek üyesi bulunmaktadır. Üyeler parti başkanı ve kurultay tarafından gizli oylama yöntemi ile seçilmektedir. Parti meclisi toplantılarına; TBMM grup başkan vekilleri, yönetim kurulu üyeleri, kadın ve gençlik kolları genel başkanları katılarak görüşlerini ifade edebilir ancak oy kullanma yetkileri bulunmamaktadır (CHP Parti Tüzüğü m.37).

AKP'de ise kongreden sonra en yetkili organ MKYK'dır. Bu organ 50 üyeden oluşmaktadır ve üyeler büyük kongrede gizli oyla seçilmektedir. MKYK'nın 25 yedek üyesi bulunmaktadır. Genel başkan aynı zamanda MKYK'nın da başkanı konumundadır. Olmadığı durumlarda protokol sırasına göre başkan yardımcısı başkanın yerine geçmektedir (AKP Parti Tüzüğü m.73).

MHP'de genel kongre sonrasında en yetkili karar organı parti meclisidir. MHP'de parti meclisi eş başkanlar ve kongrede seçilen 100 asil 50 yedek üyeden oluşmaktadır.

Parti meclisi kongre kararlarına uygun olarak bütün konularda karar alma yetisine sahiptir. Parti meclisi aynı zamanda MHP'nin ilke ve politikalarını belirlemekle sorumlu tutulmuştur. En geç 2 ayda bir toplanması gerekmektedir. Toplanma yeter sayısı tam sayının salt çoğunluğudur. Kararlarda konsensüs aranmaktadır. Konsensüs oluşmadığı durumlarda karar yeter sayısı toplantıya katılan üyelerin 2/3 olarak belirlenmiştir. Parti meclisine üye olmayanlar karar sürecinde oy kullanma hakkına sahip değildir (MHP Parti Tüzüğü m.17).

CHP, parti meclisinde kadın ve gençlere ağırlık vererek kendi kesimlerini temsil etme hakkı tanımıştır. Ancak kadın ve gençlerin oy kullanma yetkisi belirli bir kotaya bağlıdır bu yaklaşım demokratik bir yaklaşım olarak görülmemektedir (İzgili, 2013, s. 113).

Partinin milletvekili genel seçimlerinde merkezin yoklaması metoduyla belirlenen adayların ortaya çıkmasında, parti meclisi seçiminde, il, ilçe, belde yönetim organlarının seçiminde, il genel meclisi ve belediye meclisi üyelikleri için adayların tespitinde, kongre ve kurultay delegesi seçimlerinde, adaylık tarihi itibarıyla gençlik kolları üyesi olanları kapsayacak şekilde en az yüzde on gençlik kotası uygulanır. Bu özelliklerde (cinsiyet kotasına ve gençlik kotası kapsamına giren) yeter sayıda aday çıkmazsa, katılan adaylarla seçim yapılır. Hem cinsiyet hem gençlik kotalarının özelliklerine sahip bir aday her iki kotadan düşülür. Seçimlerde kongre veya kurultay üye tam sayısının beşte birinden az oy alanlar, asıl ya da yedek üyeliğe seçilmiş sayılmazlar.(CHP Parti Tüzüğü m.62b).Gençlere ve kadınlara uygulanan kota demokratik yönden olumsuz bir durum olarak görülmektedir.

İYİ Parti'de ilçe yönetim kurulu üst yönetimden gelen talimatlar doğrultusunda ilçelerde İYİ Parti adına Anayasa'ya uygun olarak her türlü siyasi faaliyeti gerçekleştirmek, yürütmek ve denetlemekle sorumlu tutulmuştur (İYİ Parti iç tüzüğü m.18). İlçe yönetim kurulu aynı zamanda parti üye sayısını artırmak içinde bir takım faaliyetler bulunur. İlçe kongreleri için gerekli hazırlıkları yapar ve parti içi eğitimler yapmaktan sorumludur (İYİ Parti iç Tüzüğü M.18).

3.4. Aday Belirleme Yöntemi

CHP'de genel seçimlerde aday belirleme sürecinde farklı yöntemler uygulanmaktadır. Bunlar; ön seçim, aday yoklaması ve merkez yoklamasıdır. CHP daha

çok ön seçim ve aday yoklamasına öncelik vermiştir. Merkez yoklamasında ise aday sayısının %15 olarak şekilde sınırlama getirilmiştir. Aday belirleme sürecinde hangi yöntemin kullanılacağına yönelik parti meclisi kararı etkilidir (CHP Parti Tüzüğü m.58).

AKP'nin aday belirleme yönteminde ise teşkilat yoklaması, merkez yoklaması ya da ön seçim gibi yöntemlerden birisi ya da birkaç tercih edilebilmektedir. Bu konuda karar MKYK'nındır. Milletvekillerinin en az %50'si ön seçim ya da teşkilat yoklaması ile seçilmektedir (AKP Parti Tüzüğü m.124).

MHP'nin aday belirleme sürecinde iste merkez adaylığı, merkez ve teşkilat yoklaması gibi yöntemlerin yanı sıra ön seçim yöntemlerinden birisi ya da bir kaç tercih edilebilmektedir. Hangi yöntem ya da yöntemlerin kullanılacağı MYK tarafından belirlenmektedir (MHP Parti Tüzüğü m.89). Merkez adaylığında ise TBMM üye tam sayısının %5'ini aşmaması gerektiği kabul edilmiştir (MHP Parti Tüzüğü m.90).

İYİ Parti'de aday belirleme işleminde adaylar; genel başkan tarafından genel idare kuruluna teklif edilmektedir. Parti tüzüğü kapsamında parti içerisindeki kurul ve kuruluşlarla ilgili yönetmeliklerde genel idare kurulu genel başkanın tekliflerini yerine getirmektedir (İYİ Parti Tüzüğü m.48). Genel başkan aynı zamanda genel seçimlerde milletvekili aday adayları, büyük şehir aday adayları ve belediye aday adaylarında SPK kapsamında hazırlanan kurallar doğrultusunda ön işleme komisyonunun oluşturulması ister (İYİ Parti tüzüğü m.48).

HDP'de aday belirleme yöntemi ise parti üyelerinin ve delegelerin oy kullandıkları ön seçim ve merkez yoklaması sonucunda belirlenmektedir. Hangi usulün kullanılacağına ise parti meclisi karar vermektedir. İlgili usuller ise seçim yönetmeliğine uygun olarak gerçekleşir (MHP Parti Tüzüğü m.48).

Siyasi partilerin aday belirleme yöntemleri arasında yer alan merkez adaylı daha çok parti liderlerinin çalışmak istediği kişiler yönünde tercih belirtmesi olarak değerlendirilebilir. Ancak bu yöntem Türkiye'de milletvekili adayı belirleme konusunda en çok tercih edilen yöntemdir. Fakat parti içi demokrasiye uygun olmayan ve demokrasi ilkeleri ile bağdaşmayan bir durumdur.

3.5. Siyasi Partilerin Olağanüstü Kongre Toplantılarının Açıklanması

Siyasi partiler için olağanüstü kongreler, parti içerisinde başarısız olarak nitelendirilen siyasi liderin değişmesine olanak sağlayan bir seçim sistemidir. Fakat Türkiye’de bu konuda lider değişimi parti tüzükleri ile kısıtlanmaktadır. Ancak CHP’de olağanüstü kongre isteyen kişi sayısı kongre üyelerinin yarısından fazla olduğu durumlarda seçime gidebilmektedir. Fakat CHP’nin olağanüstü kongre toplantılarında seçim yapılması mümkün değildir (CHP Parti Tüzüğü m.49).

CHP’de seçim kararının alınabilmesi olağanüstü kurultay talebinin gerçekleşmesi için kurultay üyelerinin sayısının üye tamsayısının salt çoğunluğunu sağlaması halinde seçim maddesi eklenebilir (CHP Parti Tüzüğü m.48).

MHP’nin büyük kongrenin olağanüstü toplantılarında seçim yapılamamaktadır. Olağanüstü büyük kongre toplantılarında Genel başkan ve Merkez Yönetim kurulunda ihtiyaç görülen durumlarda Büyük Kongre delegelerinin en az beşte birinin imzaları ile noterce onaylanmış yazılı taleple toplantıya üyeler çağırılabilir (MHP Parti Tüzüğü m.63).

İYİ Parti’de ise hem olağan hem de olağanüstü kurultay usullerinde gerekli yoklama yapıldıktan ve delege tam sayısının salt çoğunluğu sağlandıktan sonra genel başkanın görevlendirdiği kişilerce olağanüstü kongreler gerçekleştirilmektedir. Genel başkan olağanüstü kongreye katılmadığı ya da herhangi birisini görevlendirmedeği durumlarda kurultay çağrı heyetinin görevlendirdiği kişilerce kurultay başlatılır (İYİ Parti Tüzüğü m.38).

HDP’de eş başkan seçimleri genel kongrenin yetkileri arasında yer almaktadır. Eş başkanlardan birisi ya da bir kaçının görevden ayrıldığı durumlarda genel kongre eş başkan ve başkanları seçmek adına toplantı çağrısında bulunabilir (HDP Parti Tüzüğü m.16).

AKP’de Genel başkanlığın, Merkez Karar ve Yönetim Kurulunun boşalması hali dışında seçimin olağanüstü toplantı sebebi olması için Genel Başkan’ın veya Büyük kongre delege tamsayısının salt çoğunluğunun yazılı talebi gerekmektedir (AK Parti Tüzüğü m.70).

Parti tüzüklerinde yer alan bu durumlar incelendiğinde özellikle parti liderlerinin başarısız olduğu dönemlerde yeni liderin seçilmesine ilişkin engellemelerin olması parti içi demokrasiye zarar veren en önemli sorunlar arasında gösterilebilir.

3.6. Siyasi Parti Kurultay ve Büyük Kongrelerinin Doğal Üyeleri

CHP'nin kurultay üyelerine bakıldığında ilgili kişiler doğal üye konumundadır. Bunlar; parti genel başkanı, parti meclisi üyeleri, TBMM'nin partili üyeleri, yüksek disiplin kurulu başkanı ve üyeleri olarak sıralanmaktadır (CHP Parti Tüzüğü m.53).

AKP Büyük Kongresi'nin onur üyeleri ise,

- *Görevde bulunan Genel Merkez Parti İçi Demokrasi Hakem Kurulu Başkanve üyeleri,*

- *Parti ile üyelik bağı devam etmek kaydıyla Genel Başkanlık, Başbakanlık, Bakanlık, TBMM üyeliği,*

- *Merkez Karar ve Yönetim Kurulu üyeliği,*

- *Merkez Disiplin Kurulu Başkan ve üyeliği,*

- *Parti İçi Demokrasi Hakem Kurulu Başkan ve üyeliği,*

- *Genel Merkez Kadın ve Gençlik Kolları Başkanlığı yapmış olanlardır.*

Bu kişilere söz hakkı tanınmış, delege olanlara da oy hakkı verilmiştir (AKP Parti Tüzüğü m.62/3).

MHP'deki durum incelendiğinde ise tabii üyeler parti lideri, MYK, merkez disiplin kurulu üyeleri, partili bakan ve milletvekilleridir. Ayrıca parti üyeliği devam eden parti üyeleri de bu kurulun daimi üyeleri arasında yer almaktadır (MHP Parti Tüzüğü m.61).

İYİ Parti'deki durum incelendiğinde parti genel başkanı, genel idare kurulu, merkez disiplin kurulu, partili bakan ve milletvekilleri tabii üyelerdir. Ayrıca üyelikleri devam eden parti kurucuları da tabii üyeler arasında yer almaktadır (İYİ Parti tüzüğü m.35).

HDP'de kongre üyeleri seçilmiş ve doğal delegelerden oluşmaktadır. Eş başkanlar, onursal başkanlar, parti meclisi üyeleri, merkez disiplin kurulu asil üyeleri, parti

kurucuları ve partili milletvekilleri ve partili büyükşehir belediye başkanları kongrenin doğal delegeleri arasında yer almaktadır (HDP Parti Tüzüğü m.15).

Yukarıda yer alan parti tüzükleri incelendiğinde bütün partilerin kurultay ve kongre süreçlerinde parti örgütünü tam anlamıyla temsil etmediği söylenebilir (İzgili, 2013, s. 130).

3.7. Siyasi Partilerin Genel Başkan Adaylığını Belirleme

Siyasi partiler için genel başkanlık koltuğu oldukça önemlidir. Günümüzde parti genel başkanlığı iktidar koltuğuna oturmak için oldukça önemli bir pozisyonudur. Bu nedenle parti tüzüklerinde genel başkan adaylığına ilişkin önemli maddeler bulunmaktadır.

CHP'nin genel başkanlığına aday olabilmek için üye tam sayısının en az %10'luk bir kesimin yazılı önerisinin alınması gerekir. Başkanlık divanı bu öneriyi ve öneriyi imza atan kişilerin adlarını okur ve bu konuda yapılan itirazları karara bağlar. Her bir delege sadece bir aday için imza verebilir (CHP Parti Tüzüğü m.55/a).

AKP'de aday olabilmek için öncelikli olarak kongre üye tam sayısının %20'si kadar yazılı öneride bulunulması gerekir. Öneriler görevlendirilen üyelerin gözetimi altında imzalanmaktadır. Aynı kişi kurucu genel başkanlık dönemi harici en fazla 4 kez olağan dönem genel başkanı seçilebilmektedir (AKP Parti Tüzüğü m.69-75).

MHP'nin genel başkan adayı olabilmek için öncelikli olarak 40 genel kurul üyesinin yazılı önerisine ihtiyaç vardır. Aynı zamanda genel başkan adayının milletvekili olabilme şartına sahip olması gerekir. Buna ek olarak başka siyasi partilerin üyesi ya da aday olmamak, en az bir önceki olağan kongre tarihi itibarıyla parti üyesi olmak gibi ek şartları bulunmaktadır (MHP Parti Tüzüğü m.69).

İYİ Parti'de genel başkan adayı olabilmek için öncelikli olarak İYİ Parti'nin tüzüğünde yer alan kurallara uyulması gerekmektedir. Ancak bu kurallara uyan kişiler genel başkan adayı olabilmektedir (İYİ Parti Tüzüğü m.9). Genel başkan adayı olabilmek için milletvekili seçilebilme şartını sağlamak gerekmektedir. Adaylar delege tam sayısının yirmide biri kadar yazılı teklifi doğrultusunda genel başkan adayı olabilmektedir. Genel başkan ise kurultaydaki delege sayısının salt çoğunluğu ile

seçilmektedir. Partiye üye olan her birey Kurultay delegelerinin tam sayısının yirmide birinin yazılı teklifi ile genel başkan adayı olabilir (İYİ Parti Tüzüğü m.42).

HDP’de ise genel başkan ve eş başkanlar kongredeki tam delege sayısının salt çoğunluğu ile seçilmektedir. Seçim gizli oy açık sayım yöntemi ile gerçekleştirilmektedir. İlk iki oylamada salt çoğunluğun sağlanmaması halinde üçüncü oylamada en çok oy alan iki üye eş genel başkan seçilir (HDP Parti Tüzüğü m.69).

CHP, AKP, MHP ve İYİ Parti’de genel başkan seçimi tam anlamıyla parti içi demokrasiye uygun değildir. Ancak HDP’nin tüzüğü doğrultusunda uyguladığı yöntem en makul yöntem olarak değerlendirilmektedir.

3.8. Siyasal Partilerden İhraç Nedenleri

CHP’de Parti Tüzüğü’nün 68. maddesi, kesin çıkarma cezası gerektiren fiilleri sıralarken “programa, tüzük kurallarına, kurultay, yetkili organ ve grup kararlarına aykırı davranmak”, şeklindeki fiile diğer birçok ihraç nedeni ile birlikte yer vermiştir. Aynı husus, AKP Tüzüğü’nün 117.maddesinde “partinin tüzük ve programına, demokrasi, insan hakları ve hukukun evrensel temel kural ve normlarına aykırı faaliyetlere katılmak, destek olmak yahut bizzat aykırı eylem ve işlemlerde bulunmak” olarak yer almıştır.

MHP’de ise, Parti Tüzüğü’nün 78. maddesine göre “Kanunlara, Parti Tüzük ve Programı ile yönetmelik hükümlerine ve partinin yetkili organları tarafından verilen kararlara söz, yazı ve sair şekillerde aleyhte davranışlarda bulunmak” kınama cezası gerektiren hâller başlığı altında düzenlenmiştir.

İYİ Parti’de Parti Tüzüğü’nün 76.maddesinde açıklanan bölümde Merkez Disiplin Kurulu; uyarma, kınama, partiden veya gruptan geçici veya kesin olarak çıkarma cezalarını vermekle yetkilidir ifadesi yer alır. İYİ Parti tüzüğünde kesin çıkarılma fiilini işleyenler partiden ihraç edilirler. Örneğin seçimlerde parti aleyhine propaganda yapmak, seçimlerde usulsüzlük yapmak, kadınlara yönelik taciz ve cinsel istismar suçları bu kapsamdadır (İYİ Parti Tüzüğü m.76).

Görüldüğü üzere CHP, İYİ Parti ve AKP tüzüklerinde, *tüzük ve programına aykırı davranışların* kesin ihraç cezası olduğu düzenlenmiştir. Böyle bir kararın alınması temelde parti içi demokrasinin zarar görmesine ve üyelerin partiyi özgür bir şekilde eleştirmesine engel teşkil etmektedir. Sonuç olarak böyle bir yöntem tercih edilmesi

oligarşik yapının temsilidir. Bir sonraki dönem yeniden aday olmak isteyen üyeler bu sisteme uyum sağlamak ve muhalefet etmemek zorunda bırakılmaktadır.

HDP Tüzüğü'nde ise parti parasıyla özel çıkar sağlayanların, parti defter ve evraklarında tahrifat yapanların, temel insan hakları ihlallerinde bulunanların, parti çalışmalarında partili üyelere fiziksel şiddet uygulayanların, “özel alan” dâhil, kadına ve LGBTİ bireylere yönelik fiziksel ve/veya psikolojik her türlü şiddet, baskı, tehdit, cinsel taciz, aşağılama, egemenlik kurma gibi cinsiyetçi uygulamalar gösterenlerin partiden çıkarılacağı düzenlenmiştir (HDP Parti Tüzüğü m.58). Çıkarılma nedenleri sayılırken “*parti tüzük ve programına aykırı davrananların ihracına*” ilişkin hükme yer verilmemesi, parti içi demokrasi yönünden HDP ve MHP'yi AKP, İYİ PARTİ ve CHP'den farklı kılmaktadır.

3.9. Siyasi Partilerin Merkez Yönetim ve Yürütme Kurulunun İncelenmesi

CHP'de parti meclisinden sonra gelen en yetkili organ MYK'dır. MYK'nın başkanı genel başkandır. MYK kurulu genel başkan olmak üzere yardımcılar ve sekterleri dahil toplam 17 kişiden oluşmaktadır. Kurulun genel sekreteri doğrudan genel başkan tarafından seçilmektedir. Ayrıca üyeliği düşen ya da istifa eden üyenin yerine gelecek kişiyi yine genel başkan belirlemektedir (CHP Parti Tüzüğü m.90).

AKP'den MYK en üst icra organı olarak anılmaktadır. MYK'nın doğal üyeleri dışında kalanlar MKYK arasındaki üyelere belirlenmektedir. MYK'nın üyelerinin kısmen ya da tamamen değiştirilmesi genel başkanın inisiyatifine bırakılmıştır. Bu nedenle istifa eden ya da üyeliği düşen kişilerin yerine genel başkan MKYK üyeleri arasında yenilerini seçebilir (AKP Parti Tüzüğü m.79).

MHP'de büyük kongreden sonra en üst karar verme organı MYK'dır. Genel başkan ve büyük kongreden seçilen 75 asil 25 yedek üyeden oluşmaktadır. MHP'de MYK üyelerin salt çoğunluğu ile ayda bir kez toplanır. Ancak genel başkan gerek gördüğü durumlarda MYK'yı toplantıya çağırabilir. Toplantıların yeri, zamanı ve gündemi genel başkan tarafından belirlenmektedir (MHP Parti Tüzüğü m.53).

İYİ Parti'de kurultay en üst birim olarak görülmekte ve parti ile ilgili kararların tamamı burada alınmaktadır. Kurultay, partinin genel başkanı başta olmak üzere genel idare kurulunun bütün üyelerini gizli oyla seçmektedir. Parti tüzüğünde herhangi bir değişiklik yapılacaksa da burada karara bağlanmaktadır. Sonuç olarak kurultay en kesin

ve önemli kararların alındığı organ olarak nitelendirilebilir. Ayrıca partiye üye kabul edilmesi de kurultay kararıdır (İYİ Parti tüzüğü m.36). Parti başkanı ve genel idare kurulu iki yıldan az üç yıldan çok olmamak suretiyle kurultayı toplamakla sorumludur (İYİ Parti Tüzüğü m.37).

HDP’de MYK en süt icra kurulu olarak görülmektedir. MYK eş başkanlar ve parti meclisi tarafından seçilen 29 üyeden oluşmaktadır. MYK yeliği düşen ya da istifa edenlerin yerine parti meclisi yeni yeleri seçmekle görevlidir. MYK parti kararlarının yürütülmesinde sorumludur ve ilgili kararların uygunluğu denetler ve takibini sağlar (HDP Parti Tüzüğü m.18).

CHP ve AKP kapsamında MYK yelerinin koltuklarının boşalması durumunda parti liderinin yetkisi dahilinde yeni üyeler seçilmektedir. Bu nedenle MYK yapısının genel başkanlar tarafından belirlenmesi çok demokratik bir durum değildir. Bu nedenle parti içi demokrasi sağlanamayarak iktidarın tek elde toplanması sağlanmaktadır. Normal şartlar altında demokrasiyi sağlayabilmek için MYK yelerinin seçimle seçilmesi gerekmektedir. Bu sayede parti örgütünün yönetime katılımı desteklenir.

3.10. Siyasi Partilerin Parti İçindeki Demokrasi Hakem Kurulları

AKP’nin tüzüğü incelendiğinde parti içi demokrasi hakem kuralları düzenlenmiştir. Böyle si bir yöntemin tercih edilmesinin en temel nedeni de parti içerisinde ortaya çıkabilecek görüş ayrılıklarının sulh yolu ile çözüme kavuşturulması ve demokrasinin uygulanmasıdır. Bu kurul hem merkez hem de illerde görev yapabilmektedir. Kurulun vermiş olduğu kararlar taraflar arasında bağlayıcı niteliğe sahipken parti tüzel kişiliği açısından sa tavs iye niteliği taşıtmaktadır (AKP Parti Tüzüğü m.98-99, m.102). AKP’deki bu düzenleme siyasi partiler açısından bir ilk niteliğine sahiptir.

İYİ Parti’deki durum incelendiğinde ise parti içi demokrasinin tam anlamıyla sağlanabilmesi için öncelikli olarak Parti İçi Demokrasi ve Siyasi Etik Yüksek Kurulu oluşturulmuştur. Burada alınan kararlar 9 ye tarafından alınmakta ve kurul siyasi kültürün gelişmesine destek sağlamak için çaba göstermektedir (İYİ Parti Tüzüğü m.63).

HDP’de ise parti içerisinde yaşanan uyuşmazlıkların çözümünde ve tarafların uzlaşmayı kabul etmeleri durumunda başvurdukları en önemli kurul Uzlaşma Kuruludur. Uzlaşma kurulu genel anlamda uyuşmazlıkların çözümü taraflara yol göstermektedir. Bu

nedenle kurulda yaptırım söz konusu değildir. Aynı zamanda mutlak bir çözümde bulunmamaktadır. Bu noktada HDP’de temel amaç tarafların uzlaşabileceği bir çözüm yolunun aranması olarak ifade edilebilir (HDP Parti Tüzüğü m.20).

MHP ve HDP’ye bakıldığında ise parti içi demokrasiyi gözetmeye yönelik herhangi bir tüzük maddesinin olmadığı tespit edilmiştir.

3.11. Parti Adayı Olarak Seçilmiş Üyelerin Yeniden Aday Olması

Parti içi demokrasi konusunda dikkat edilen ve partilerin demokrasi olgusuna zarar veren en önemli unsurlardan birisi de sürekli olarak adayların yeni dönemde aday olarak gösterilmesi ve adaylığın bu kişiler ekseninde el değiştirmesidir. Bu nedenle siyasi partilerin aday olarak seçildikten sonra yeniden aday olabilmeleri bir takım kurallara bağlanmıştır. İlgili parti tüzükleri incelendiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

AKP’nin tüzüğüne göre 3 dönem üst üste milletvekili olarak seçilen kişiler bir dönem ara vermeden yeniden adaylık başvurusunda bulunamamaktadır. İYİ Partide genel başkanlık için en az iki en çok üç yıl için seçilmektedir. HDP’de ise kongre kuruluşu haricinde üyeler en fazla iki olağan döneminde üst üste aday olarak seçilebilmektedir. Bir seçim dönemi ara verdikten sonra yeniden aday olabilirler.

CHP ve MHP’de bu konuda herhangi bir dönem sınırlaması bulunmamaktadır. Bu sınırlamanın olmaması iki siyasi partinin de parti içi demokrasi konusunda yetersiz kalmalarına neden olmaktadır. Bu durum beraberinde parti içi oligarşik yapının daha çok güç kazanmasına neden olmakta ve parti içerisinde üyelerin söz hakkını özgür bir şekilde kullanmasına engel olmaktadır. Dönem sınırlamasının olmadığı partilerde sürekli aynı kişilerin aday olarak gösterilmesi kişilerin partinin üzerinde tutulmasına neden olmaktadır. Bu şekilde yapılan bir yöntemde demokrasi ile bağdaşmamaktadır.

7 Haziran 2015 genel seçimlerinden sonra hükümetin kurulamaması nedeniyle 1 Kasım 2015’de yenilenen seçimde AKP 3 dönem kuralına tüzüğünde yaptığı değişiklikle bir istisna getirmiştir. Bu sayede 3 dönem kuralına takılanlar yeniden aday olmuşlardır.

SONUÇ

Siyasi parti olgusu demokrasi içerisinde zamanla önemini daha da artırarak günümüz yönetim sisteminde olmazsa olmaz bir unsur haline gelmiştir. Bu bağlamda modern anlamda demokrasinin tanımını yaparken siyasi partilerden bahsetmemek imkânsız hale gelmiştir.

Demokrasinin uygulanmasında çok önemli bir rol oynayan siyasi partiler ise demokrasi aracılığı ile iktidara gelebilmek adına diğer partilerle rekabet etmektedirler. Buradan hareketle demokrasi ile siyasi partiler arasında yoğun bir etkileşim söz konusudur. Bu bağlamda, siyasi partiler varlıklarını demokrasiye borçlu olduklarından dolayı demokrasinin yaşatılması için kendilerinin birer araç olduklarını unutmamaları ve buna uygun şekilde hareket etmeleri gerekmektedir.

Demokratik yönetim anlayışı içerisinde siyasi partiler ne kadar önemli olursa olsun, geçmişte yaşanan tecrübeler doğrultusunda siyasi partilere yönelik kanuni düzenlemeler yapılmazsa ve gerekli tedbirler alınmaz ise hem ülke için hem de demokratik sistem için ciddi tehditler oluşturabilir ve demokrasiye zarar verebilir. Bunun için demokrasi olgusunun siyasi partilerin iç işleyişinde de yer alması ve işlevselliğini koruması gerekmektedir. Siyasi partilerde parti içi demokrasinin eksikliği demokratik bir yönetim önünde ciddi sorunlar ortaya çıkartabilmektedir.

Siyasi partilerin demokratik toplum yapısının en temel göstergesi olması ve buna bağlı olarak da kendi içyapılarında da demokratik olmaları oldukça önemlidir. Bu nedenle siyasi partiler; iç organlarının oluşumundan milletvekili adaylarının belirlenmesi gibi birçok konuda topluma örnek olacak şekilde davranmalıdır. Aksi halde iç düzeninde demokrasiyi sağlayamamış bir siyasi parti ülke yönetiminde de pratikte bu duygudan yoksun bir yönetim anlayışı benimseyecektir.

Parti içi demokrasi çok sayıda unsurdan etkilenen ve çok boyutlu bir yapıya sahip olan kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle parti içi demokrasi genel mana da siyasi partilerin iç işlerinde demokratik unsurlara dayalı olarak yönetilmesi olarak yorumlanabilir. Parti içi demokrasinin olmadığı siyasi partilerin iktidara gelmesi durumunda ülkeyi demokratik yollarla yönetmeyeceği aşîkârdır. Bu nedenle siyasi partilerin öncelikli olarak kendi içinde parti içi demokrasiyi benimseyip kurumsallaştırması gerekmektedir.

Parti içi demokrasi, partilerin kendi iç işlerinde demokratik ilke ve esasları uygulanması anlamına gelir. Bu nedenle parti içi demokrasiyi benimseyen siyasi partilerin parti tüzük ve programlarının da demokratik ilkelere uygun olması gerekmektedir. Parti içi demokrasinin egemen olduğu partilerde alınan kararlar görece özgür bir ortamda alınır. Parti içerisinde kararlar en alt kademeden en üst kademeye doğru işleyen bir sistem içerisinde alınmaktadır. Parti içi demokrasi sadece alınan kararlar kapsamında değerlendirilmemelidir.

Bunun yanı sıra parti içi seçimlerde demokratik yöntemlerin tercih edilmesi bütün üyelerin serbest bir şekilde katılmasıyla mümkündür. Bu bağlamda parti içerisinde herkesin söz sahibi olabilmesi parti içi anlayıştan geçmektedir. Parti içi demokrasi, demokratik yöntemlerle yönetilen ülkelerin siyasetinde siyasi liderlerin ve baskı gruplarının etkisi altında yönetilmesini engellemektedir. Bunun içinde siyasi partilerin üyelik sisteminden, adaylık belirleme sürecine, üyelerin yönetimde söz sahibi olabilmelerine kadar bütün uygulamalarda parti içi demokrasinin hakim olması ile ilişkilendirilmelidir. Siyasi partilerin tüzüklerinin buna uygun olarak düzenlenmesi ve tüzük maddelerinin demokratik ilkelere uygun olacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Bu durum çağdaş devlet anlayışının en önemli göstergesidir.

Türkiye’de etkin siyaset yapan ve iktidar olma mücadelesi veren siyasi partiler Anayasa ve kanunlarda belirtilen maddeler doğrultusunda faaliyette bulunmaktadır. Türkiye’nin demokrasiyle yönetildiği düşünüldüğünde, siyasi partilerin hem rejimin işlerliği hem de siyasi mekanizmanın düzgün bir şekilde ilerleyebilmesi için parti içi demokrasiye ihtiyacı vardır. Türkiye’de varlık gösteren siyasi partiler, parti için demokrasiyi anayasanın belirlemiş olduğu kanunlar kapsamında oluşturmaya çalışmaktadır. Bu nedenle, Türkiye’de partilerin demokrasinin işlevsellik kazanabilmesi için öncelikli olarak parti tüzük ve programlarında demokratik ilkelere daha fazla yer vermeleri gerekmektedir.

Özellikle, 2000’den sonra Türkiye’de siyasi partiler anlamında yaşanan değişim süreçleri ele alındığında toplumun siyasi olarak seçmen kitlesi tercihini daha çok AKP, MHP, CHP, HDP ve İyi Parti’den yana kullanmaktadır. Seçmen sayısı fazla olan bu partilerin 27. dönem milletvekili genel seçimleri sırasında uygulamış oldukları parti tüzükleri ve diğer belgeler incelenip yorumlandığında önemli sonuçlara varılmıştır.

Yavaşça’ında belirttiği gibi mevcut SPK parti içi demokrasiyi bir temenni olarak ifade etmekte siyasi partileri bu konuda zorlayıcı bir çerçeve sunmamaktadır. Bu sebeple, parti içi demokrasinin daha sağlıklı işleyebilmesini sağlayacak zorunlu bir düzenlemenin yapılması gerekmektedir. Örneğin parti kurullarının seçiminde parti yönetimince belirlenen liste uygulaması yerine bireylerin bağımsız bir şekilde yarışacağı çarşaf liste uygulaması zorunlu tutulabilir. Bunun yanı sıra milletvekili adaylarının belirlenmesinde merkez yoklama yerine ön seçimin zorunlu kılınması parti örgütlerinin etkililiğini arttırarak işleyişi daha demokratik kılacaktır. Yine de cinsiyet ve gençlik kotalarının zorunlu hale getirilmesi parti içi demokrasiyi güçlendirecektir. İYİ PARTİ’de bu oran %25’tir. Son olarak parti kurullarında görev yapma süresinin sınırlandırılması da lider sultasını ve hizipleşmeyi önleyebilir (Yavaşça,2022a).

Yavaşça’ında belirttiği gibi parti tüzüklerinde yazılmasına rağmen uygulamada yerine getirilmeyen “*mış gibi*” yapılan, dolayısıyla siyasi liderleri tanımlarken kurumsal bir yapıyı işaret edecek bir biçimde lider parti deyimi kullanmak daha doğru olacaktır. Bu partilerde kararlar partilerin yetkili kurullarından çok parti liderleri tarafından alınmaktadır. Parti içi demokrasinin olmamasının tek suçlusu da parti liderleri değildir. Bir toplumun yönetim ve siyasete dair değer, inanç, gelenek, görenek ve kurallarının toplamı olarak kabul edilen siyasi kültür de bu duruma olumsuz zemin hazırlamaktadır (Yavaşça,2022a). Türkiye’de siyasi kültür önemli bir rol oynamaktadır (John McCormick,2020,s.43).

Siyasi partilerin aday belirleme süreçleri incelendiğinde CHP’de önseçim önceliklidir. AKP’de ise en az %50’si ön seçimle belirlenirken İYİ parti, MHP ve HDP’de keyfi tutum aday belirleme sürecinde de aktif bir şekilde uygulanmakta ve Merkez yoklaması önemli bir yer tutmaktadır. Sonuç olarak incelenen dört partinin de aday belirleme süreçleri tüzük açısından yorumlandığında parti içi demokrasiden uzak olduklarını göstermektedir. Parti içi demokrasinin olabilmesi için öncelikli olarak ön seçimin zorunlu tutulması ve tabanın isteklerine cevap verilmesi gerekmektedir.

Partilerin olağanüstü kongre toplantıları incelendiğinde İYİ parti ve CHP’de seçim üyelerin salt çoğunluğu doğrultusunda gerçekleşmektedir. MHP’de ise olağanüstü seçim yapılmasına müsaade edilmemiş olup HDP’de eş başkanın görevini bırakması ya

da ayrılması durumunda gündem maddesi olarak kabul edilmiştir. AKP’de ise bu konuda herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

Yapılan inceleme sonucunda araştırma kapsamında değerlendirilen partilerin iç demokrasilerinin yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Oysa günümüzde parti liderlerini değiştirmek arzusunda olan yönetim ya da adaylar tüzüklerin getirmiş olduğu engellere takılmakta ve buna bağlı olarak da demokrasi doğrudan parti içerisinde uygulanamamaktadır. Özellikle İYİ Parti, CHP ve MHP’de AKP’de olduğu gibi dönem sınırlamasının getirilmemesi de liderlerin üst üste başarısız olması durumunda bile koltuklarında kalmalarına neden olmakta ve yeni liderlerin ortaya çıkması engellenmektedir. İYİ parti, CHP ve MHP’de bu durum zamanla liderin gücünü artırmaktadır.

Araştırma kapsamında ele alınan partiler arasında yer alan CHP’nin parti üyeliği incelendiğinde diğer partilere nazaran CHP’nin yeni üyelere seçme hakkını kullanabilmesi için 3 aylık bir süre şartı koyduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra MHP ve HDP ise bu şartı hem seçme hem de seçilme hakkı kapsamında kullanmıştır. AKP’ye bakıldığında ise herhangi bir süre şartının olmadığı tespit edilmiştir. Ancak AKP’de adayların adresleri ve telefon bilgileri seçmenlere 15 gün öncesinde gönderilmektedir. Siyasi partilere yönelik olarak partiye yeni katılan üyelerin seçme hakkını kullanması için 3 aylık bir sürenin getirilmesi süre açısından makul görülse de seçme hakkı için böyle bir şartın konulması temelde demokrasiye uygun bir hareket olarak görülmemektedir. Yeni üyelerin oy verme sürecinde belirli bir süreye tabi olması herhangi bir adaya yönelik menfaat algısının oluşmasını engellese de seçme hakkını kullanamıyor olması demokratik değildir. Siyasi partilerde adayların adres ve telefon gibi özel bilgilerin verilmesi seçim sürecinin şeffaflığı açısından oldukça önemlidir.

Siyasi partilerin organ ve delege seçimleri incelendiğinde CHP’nin çarşaf liste uygulamasını kullandığı ancak uygulamada bu yöntemi etkili bir şekilde kullanamadığı görülmektedir. AKP’de ise liste yöntemi kullanılmaktadır. MHP ve HDP gibi siyasi partilerin tüzüklerinde bu konudaki boşluk keyfi uygulamaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Çünkü lider ve lider kadrosuna yakın olanlar listeye yazılmakta ve üyeler hazırlanan bu listeyi seçmektedir. Kısacası MHP ve HDP’de üyelere çok seçme hakkı

tanınmamaktadır. Bu nedenle uygulanan bu yöntem sonucunda yetenekli ve donanımlı kişiler siyaset arenasının dışında kalmaktadır.

Siyasi partilerin aday belirleme süreçleri incelendiğinde CHP’de önseçim önceliklidir. AKP’de ise en az %50’si ön seçimle belirlenirken MHP ve HDP’de keyfi tutum aday belirleme sürecinde de aktif bir şekilde uygulanmaktadır. Sonuç olarak incelenen dört partinin de aday belirleme süreçleri tüzük açısından yorumlandığında parti içi demokrasiden uzak olduklarını göstermektedir. Parti içi demokrasinin olabilmesi için öncelikli olarak ön seçimin zorunlu olması gerekmektedir.

Partilerin olağanüstü kongre toplantıları incelendiğinde CHP’de üyelerin salt çoğunluğu doğrultusunda gerçekleşmektedir. MHP’de ise olağanüstü seçim yapılmasına müsaade edilmemiş olup HDP’de eş başkanın görevini bırakması ya da ayrılması durumunda gündem maddesi olarak kabul edilmiştir. AKP’de ise bu konuda herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

Yapılan inceleme sonucunda araştırma kapsamında değerlendirilen partilerin iç demokrasilerinin yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Oysa günümüzde parti liderlerini değiştirmek arzusunda olan yönetim ya da adaylar tüzüklerin getirmiş olduğu engellere takılmakta ve buna bağlı olarak da demokrasi doğrudan parti içerisinde uygulanamamaktadır. Özellikle CHP ve MHP’de AKP’de olduğu gibi dönem sınırlamasının getirilmemesi de liderlerin üst üste başarısız olması durumunda bile koltuklarında kalmalarına neden olmakta ve yeni liderlerin ortaya çıkması engellenmektedir. CHP ve MHP’de bu durum zamanla liderin gücünü artırmaktadır.

Dolayısıyla, parti içi demokrasi, gerçek anlamı ile çoğulcu demokrasi kavramı adına olmazsa olmaz bir faktör olarak ortaya çıksa da bahsi geçen özgürlükler; parti içi çoğunluklara, parti içlerinden diledikleri gibi hareket edebilmelerine ya da istemiş oldukları her kararı alabilme hakları şeklinde bahsetmemelidir.

Seçmen tercihlerinin parti içi demokrasi ilkesi üzerinde önemli bir etkisi olduğunu unutmamak gerekir. Seçmenlerin demokratik uygulamalara yönelik vermiş oldukları kararlar partilerin düzen ve işleyişlerini etkilemektedir. Hedef daha fazla seçmene ulaşmak olduğuna göre seçmenlerin tercihlerine verilecek cevaplar siyasi partilerin kendilerini güncellemelerini fazlasıyla etkilemektedir.

Demokratik bir toplumda yaşamayı istemek ve demokrasi unsurunun yerleşmesini sağlamak için yapılan çalışmalar, söylemler ve demeçler demokratik bir kültür bilincini oluşturmaya yönelik olmalıdır. Parti içi demokratik tutumların işlenmesi ve uygulanması duyarlı vatandaşların dikkatinden kaçmayacaktır.

Partilerin demokrasinin yerleşmesi için yaptıkları çalışmalar yeterli görünmemektedir. Demokratik ilkelerin daha fazla oturması amacıyla birden çok turla seçilecek olan delegelerin daha az bir turla seçilmesi hukuka uygunluk açısından daha faydalı olacaktır.

Parti birimlerinin tek aşamalı seçimle seçilmesi demokratik uygulamaların daha hızlı şekilde yerleşmesi açısından önem taşımaktadır. Taşra birimlerinde yapılan seçimlerde yapılan usulsüz uygulamaların kaldırılması için yargı gözetimini en önemli unsur olarak dikkate almak gerekir.

Partileri belirli bir amacı gerçekleştirmek için araç olarak görme politikasından vazgeçmek gerekir. Üye olma koşullarının güncellenmesi ve verilen aidatların denetiminin arttırılması siyasi partiler için yapılan harcamaların takibi açısından önem taşımaktadır.

Seçim barajının düşürülmesi demokratik tercihlerin artmasını sağlayacaktır. Blok liste yönteminin tercih edilmesi demokratik uygulamaların önünde bir engel oluşturmaktadır. Blok liste yönteminden vazgeçilmesi parti içindeki demokratik unsurların tercih daha faydalı şekilde kullanılmasına ortam hazırlayacaktır.

Partilere üye olma koşullarının esnetilmesi üyelerin katılımını arttıracaktır. Üye kayıt sistemlerinin belirli kurallara göre yapılması gerekmektedir. Aidatlarını ödemeyen parti üyelerini pasif hale getirmek parti çalışmalarına üye aidatlarını ödeyerek katılan üyelerin bağıını arttıracak ve daha gönüllü şekilde parti çalışmalarına katılmalarını sağlayacaktır.

Parti içinde uygulanan kuralların belirlenmesi ve partiye zarar verecek olan davranışların önceden belirlenmesi partilere gelebilecek zararı en aza indirecektir. Bu nedenle, yargısal bir işleyiş mekanizmasının olması suç ve ceza tanımının belirlenmesi parti üyelerinin davranışlarına yansıtacaktır.

Demokratik işleyişin sağlanması, siyasi kültürün oluşmasında önemli bir unsur oluşturmaktadır. Siyasi partilerin demokratik eğitimlere önem vermesi seçmenlerin oy verme davranışına da yansımaya olacaktır. Hak ve özgürlük kavramlarına yapılan vurgu ve işleyişlerin parti içi uygulamalarıyla paralel şekilde yürütülmesi partilerin demokratikleşmesini olumlu yönde etkileyecektir.

Parti içi demokrasinin yokluğu farklı fikirlerin ortaya çıkamamasına yol açmaktadır. Parti içinde yönetime yakın kesimlerin kolaylıkla yükselmeleri parti içinde hizipleşmenin ortaya çıkmasına neden olacaktır. Parti liderlerinin zamanla parti programı dışında bir uygulamaya girmesi demokratik unsurların zarara uğramasına neden olacaktır. Liderlere olan bağlılık kararların sorgulanmamasına ve keyfi uygulamaların yapılmasına ortam hazırlamaktadır. Partilerde alınacak kararların parti bünyesindeki karar organlarından çok parti liderlerinin kişisel görüşlerine göre alınması parti içi demokrasi olgusuna zarar verecektir.

Parti içi demokrasi uygulamalarının hukuki bir zorunluluğunun olmaması liderlerin parti içindeki etkisini arttıran bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Parti içindeki keyfi uygulamaların yaşanması demokratik uygulamalar önünde engellerden biridir. Yaşanan bu olumsuz durum parti içi demokrasi uygulamalarına zarar vermektedir. Bu nedenle, parti içi demokratik atılımların yapılması partinin tabana inmesine bireylerde demokrasiye olan inancın kuvvetlenmesine ortam hazırlayacaktır. Ülkemizin sahip olduğu siyasi kültür ve liderlik vasfının partiyi yönetmede etkili olması partileri demokratik uygulamalardan uzaklaştırmaktadır. Bireyleri demokrasi olgusuna inandırmak ve demokrasi uygulamaları arttırmak parti içi demokrasi kurallarını uygulayarak mümkün olacaktır. Parti içindeki demokratik uygulamaların eksikliği ve parti içi demokrasiye olan inancın eksik olması, parti içindeki aday belirleme, üye seçme, yönetim birimi oluşturma gibi durumlarda yaşanan olumsuzluklar, ülkede demokrasinin inşa edilmesi önünde engel oluşturmaktadır.

Roberto Michels'e göre oligarşinin tunç yasası elit bir grubun parti yönetimlerini eline alan kararların güç ve zenginliğe dayalı olduğu bir kavramdır. Seçime önem vermeden, partiye yakın isimleri atama usulü ile parti birimlerinin başına getirmesi, halkın isteklerine inilmemesi partideki kadrolaşmanın liyakate göre oluşmaması

günümüzdeki mevcut siyasi partilerde göreve gelen hükümetlerde mevcuttur. Parti içinde oligarşik eğilimlerin olması da parti içi demokrasi yönünden olumsuz bir durumdur.

10 Haziran 2023 tarihinde CHP Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu aktif ve pasif üyelerin parti içindeki seçimlerde oy kullanımına dair açıklamalarında ön seçimlerde oy kullanacak olanların düzenli aidat ödeyen ve partiye aidiyet ile bağlı olan kişiler tarafından olması gerektiğini açıklamıştır. Yapılacak olan kurultayda parti tüzüğünün değişimine de vurgu yapan Kılıçdaroğlu değişimin parti içindeki aktif katılımı gerçekleştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Pasif üyelerin gündemi takip etmemeleri ya da yönetim kademelerindeki yakınlık nedeniyle partiye üye kaydının yapılmasının seçimlerde liyakati etkilediğine vurgu yapmıştır.

Sonuç olarak, günümüzde siyasal partiler hukuku açısından en temel sorunların başında kabul edilen, siyasi partilerin iç düzenleri ve işleyişlerinin demokratik unsurlara uygun olması biçiminde tanımlanmış olan parti içi demokrasi eksikliğinin SPK'nun yeniden düzenlenip bu konuda bağlayıcı kararlar alınması bir önlem olarak düşünülebilir. Ayrıca, siyasi partilerin uygulamada da bu parti içi demokrasi ilkelerini içselleştirip uygulaması da gerekmektedir. Bu kapsamda, seçmenler oylarını kullandıkları zaman, parti içi demokrasi ilkelerine uyulup uyulmadığını dikkatte alırlarsa, siyasal partiler iç düzenlerinin ve işleyişlerinin çok daha demokratikleştirme çabası içine girecekleri de bir gerçektir.

KAYNAKÇA

- AK Parti Tüzüğü,
https://www.mhp.org.tr/usr_img/mhp2007/kitaplar/mhp_parti_tuzugu_2009_op_t.pdf, Erişim Tarihi: 20 Nisan 2022.
- Akat, S. (1991). *Sosyal Demokrasi Gündemi*. Armoni Yayınları.
- Akgün, B. (2007). *Türkiye’de Seçmen Davranışı Partiler Sistemi ve Siyasal Güven*. Nobel Yayınları.
- Aktaş, M., & Coşkun, B. (2013). *Başkanlık Sistemi*. Nobel Yayınları.
- Araslı, O. (1972). *Adaylık Kavramı ve Türkiye’de Milletvekili Adaylığı*. Sevinç Matbaası.
- Arblaster, A. (1999). *Demokrasi*, (çev.Nilüfer Yılmaz) Doruk Yayınları.
- Aydın, M. (2005). Türkiye’de Siyasal Partilere Devlet Yardımı. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 54(4), 235-265.
- Aydın, V., & Metin, Y. (2000). Parti İçi Demokrasi, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(1-2), 403-437.
- Berberoğlu, G. (1997). *Siyasi Parti Yönetimi*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Bilir, F. (2007). *Siyasi Partilerde Parlamento Adaylarının Belirlenmesi*. Yetkin Yayınları.
- Cerit, M. (2019). *Siyasal Partiler, Parti İçi Demokrasi ve Siyasal Elitler* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çankaya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- CHP Parti Tüzüğü,
https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/848/200603498_2005.11.pdf?sequence=1&isAllowed=y, Erişim Tarihi: 20 Nisan 2022.
- Çam, E. (1984). *Siyaset Bilimi*. Der Yayınevi.
- Çelik, Ö. (2012). *Siyasi Partilerin Seçim Harcamalarının Denetimi*. Seçkin Yayınları.
- Demir, F. (1998). *Demokrasilerde Hükümet Sistemleri ve Başkanlık Hükümeti Rejimi*. Ege Genç İşadamları Derneği Yayınları.
- Duman, Ö., O. (2012). Türk Dış Politikası ve Bu Politikanın Dinamiklerine Etki Eden Dış Gelişmeler, *Demokrat Parti Dönemi. Atatürk Dergisi*, 1(1), 299-318.
- Duverger, M. (1993). *Siyasi Partiler* (çev. Ergun Özbudun). Bilgi Yayınları.
- Ekizceleroğlu, R. (2018). *Türkiye’de Parti İçi Demokrasinin Hukuksal Boyutları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Edirne Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erdem, T., Kabasakal, M., & Gençkaya, Ö., F. (2000). *Türkiye’de Yeni Bir Parti Sistemine Doğru: Siyasal Partiler, Parti Örgütleri ve Parti İçi Demokrasiden Beklentiler. Siyasal Partilerde Reform*. TESEV Yayınları.
- Erdoğan, M. (1996). *Anayasal Demokrasi*. Siyasal Kitabevi.
- Eroğul, C. (1997). *Çağdaş Devlet Düzenleri*. İmaj Yayınevi.
- Gökçe, A., F. (2013). Siyasal Partilerde Parti İçi Demokrasi ve Disiplin Algısı: Türkiye. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 5(9), 65-79.
- Gözler, K. (2006). *Anayasa Hukukuna Giriş*. Ekin Kitabevi Yayınları.

- Gözübüyük, Ş. (1995). Anayasa Hukuku. Turhan Kitabevi.
- Günel, E. (2005). *Türkiye’de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerindeki Etkileri*. Turhan Kitabevi.
- HDP Parti Tüzüğü, <https://www.hdp.org.tr/tr/parti/parti-tuzugu/10>, Erişim Tarihi: 29 Nisan 2022.
- Heywood, A. (2010). *Siyaset*. Adres Yayınları.
- İlgar, Y. (2022). *Türkiye’de Siyasi Partilerdeki Merkezîyetçi Yapılanmaya Etki Eden Etmenler ve Merkezîyetçi Yapılanmanın Siyasal Demokrasi Açısından Olumsuz Sonuçları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İYİ PARTİ Parti Tüzüğü, <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://iyipartikadikoy.org/wp-content/uploads/2021/04/iyiparti-tuzuk-20191004.pdf>, Erişim Tarihi: 20 Nisan 2022.
- İyimaya, A. (2005). Siyasal Parti Tüzüklerinin Yargısal Denetimi. *TBB Dergisi*, 61, 241-291.
- İyimaya, A. (2006). Siyasal Parti Kongrelerinin Yargısal Denetimi. *TBB Dergisi*, 64, 189-250.
- İzgili, M. (2013). *CHP “Yeni” Oldu Mu? Tüzük Demokratikleşti Mi?*. Karınca Yayınları.
- Kabasakal, M. (1991). *Türkiye’de Siyasal Parti Örgütlenmesi (1908–1960)*. Tekin Yayınları.
- Kanadoğlu, O., K. (2010). *Siyasi Partiler Kanunu Şerhi*. Beta Yayınları.
- Kapani M. (1989). *Politika Bilimine Giriş*. Bilgi Yayınevi.
- Küçük, S., T. (2014). *Parti İçi Demokrasi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Lijphart, A. (1986). *Çağdaş Demokrasiler* (Çev. Ergun Özbudun-Ersin Onulduran). Ankara: Yetkin Yayınları, 1986.
- Mccormick, J. (2020). *Karşılaştırmalı Siyaset ve Yönetim Sistemleri*, Felix Kitap.
- Mert, E. (2018). *Doğrudan Demokrasinin Günümüz Koşullarında Uygulanabilirliği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- MHP Parti Tüzüğü, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/916/200804954.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, Erişim Tarihi: 20 Nisan 2022.
- Öz, E. (1996). *Otoriterim ve Siyaset (Türkiye’de Tek-Parti Rejimi ve Siyasal Katılma, 1923-1945)*. Yetkin Yayınları.
- Özbudun, E. (1974). *Siyasal Partiler*. Sevinç Matbaası.
- Öztekin, A. (2003). *Siyaset Bilimine Giriş*. Siyasal Kitapevi.
- Saray, M. (1999). *Türk Devletlerinde Meclis*. Ankara. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Schmidt, M., G. (2002). *Demokrasi Kuramlarına Giriş* (Çev. M.Emin Köktaş), 2.Baskı, Vadi Yayınları.

- Siyasi Partiler Kanunu, <https://qoshe.com/independent-turkce/dr-kerem-yavasca/parti-ici-demokrasinin-onemi/150611584>, Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2023.
- Tanilli, S. (2001). *Devlet ve Demokrasi*. Adam Yayınları.
- Tanör, B., & Yüzbaşıoğlu, N. (2014). *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*. Beta Yayınları.
- Teksoy, B., Y., (2010). *Demokrat Parti’de Parti İçi Demokrasi (1946-1960)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Teziç, E. (1976). *100 Soruda Siyasi Partiler*. Gerçek Yayınlar.
- Tokgöz, Z. (1999). *Demokratikleşme Sürecinde Siyasi Partiler*. Günce Yayınları.
- Tuncay, S. (1996). *Parti İçi Demokrasi ve Türkiye*. Gündoğan Yayınları.
- Turan, İ. (1986). *Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış*. Der Yayınlar.
- Turan, İ. (1996). *Türkiye’de Demokrasi Kültürü: Bir Deneme, Demokrasi Kültürü*. Aybay Vakfı Yayınları.
- Turan, Ş. (2002). *Türk Kültür Tarihi*. Bilgi Yayınevi.
- Uysal, A., & Toprak, O. (2010). *Particiler (Türkiye’de Partiler ve Sosyal Ağların İnşası)*. İletişim Yayınları.
- Uzun, D., C. (2010). *Anayasa Hukuku Açısından Siyasi Partilerin Finansmanı*. Adalet Yayınları.
- Yanık, M. (2007). Parlamenter Hükümet Sistemi Bağlamında Türkiye’de Parti Disiplini. *Kamu Hukuku Arşivi*, 10 (2), 106-115.
- Yanık, M. (2013). *Parti İçi Demokrasi*. Adalet Yayınları.
- Yavuz, H. (2000). *Türkiye’de Siyasal Sistem Anlayışı ve Yürütmenin Güçlendirilmesi*. Seçkin Yayınları.

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Özgür Aksoy	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Kafkas Üniversitesi
Fakülte	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Bölüm	Siyaset bilimi ve Kamu Yönetimi
Yüksek Lisans	
Üniversite	
Enstitü Adı	
Ana Bilim Dalı	
Program	
Makale ve Bildiriler	
1.	
2.	